

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ ЗАКЛАД
«ПІВДЕННОУКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ
ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ імені К. Д. УШИНСЬКОГО»

На правах рукопису

АЛЬШЕВА АННА ОЛЕКСІЇВНА

УДК 81'255=112.2:161.2

**ЛІНГВОПРАГМАТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ
ЕЛЕКТРОННОГО ГІПЕРТЕКСТУ (НА МАТЕРІАЛІ «ВІКІПЕДІЇ»)**

спеціальність 10.02.16 – перекладознавство

ДИСЕРТАЦІЯ

на здобуття наукового ступеня
кандидата філологічних наук

Науковий керівник:
доктор філологічних наук, професор
КИЯК ТАРАС РОМАНОВИЧ

Одеса – 2017

ЗМІСТ

АНОТАЦІЯ.....	4
ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ І ПОЗНАЧЕНЬ	9
ВСТУП.....	10
РОЗДІЛ І. ЕЛЕКТРОННИЙ ГІПЕРТЕКСТ ЯК ОБ’ЄКТ ДОСЛІДЖЕННЯ В ЛІНГВІСТИЦІ ТА ПЕРЕКЛАДОЗНАВСТВІ	18
1. 1. ПОНЯТТЯ ЕЛЕКТРОННОГО ГІПЕРТЕКСТУ В СУЧАСНИХ ЛІНГВІСТИЧНИХ РОЗВІДКАХ	18
1.1.1. <i>Гіпертекст в інформаційних технологіях</i>	<i>19</i>
1.1.2. <i>Гіпертекст в постмодерністській парадигмі</i>	<i>21</i>
1.1.3. <i>Гіпертекст в літературознавстві</i>	<i>24</i>
1.1.4. <i>Електронний гіпертекст як проблема лінгвістики тексту</i>	<i>25</i>
1.2. ЕЛЕКТРОННИЙ ГІПЕРТЕКСТ В КОНТЕКСТІ ДИСКУРСУ ТА КОМУНІКАЦІЇ	42
1.2.1. <i>Поняття дискурсу.....</i>	<i>47</i>
1.2.2. <i>Дискурс vs. комунікація: огляд існуючих досліджень</i>	<i>48</i>
1.2.3. <i>Інтернет-дискурс та його жанри.....</i>	<i>54</i>
1.3. ОДИНИЦЯ ПЕРЕКЛАДУ ЕЛЕКТРОННОГО ГІПЕРТЕКСТУ	56
1.3.1. <i>Структура гіпертексту</i>	<i>56</i>
1.3.2. <i>Гіперпосилання: питання типології.....</i>	<i>59</i>
1.3.3. <i>Аспекти організації гіпертексту.....</i>	<i>60</i>
1.3.4. <i>Мінімально значуща одиниця структури ЕГТ.....</i>	<i>63</i>
1.4. МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ЕЛЕКТРОННОГО ГІПЕРТЕКСТУ В ПЕРЕКЛАДАЦЬКОМУ АСПЕКТІ	68
1.4.1. <i>Загальнонаукові методи дослідження</i>	<i>70</i>
1.4.2. <i>Лінгвістичні методи в перекладознавстві.....</i>	<i>72</i>
1.4.3. <i>Методологія перекладацького дослідження ЕГТ</i>	<i>77</i>
Висновки до І розділу	78
РОЗДІЛ ІІ. ЛІНГВОПРАГМАТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ЕЛЕКТРОННИХ ГІПЕРТЕКСТІВ В ПЕРЕКЛАДАЦЬКОМУ АСПЕКТІ	81
2.1. ЛІНГВОПРАГМАТИКА ПЕРЕКЛАДУ.	81
2.2. ПЕРЕКЛАДАЦЬКА СТРАТЕГІЯ ПІД ЧАС ПЕРЕКЛАДУ ЕГТ	82
2.2.1. <i>Перекладацька стратегія</i>	<i>83</i>
2.2.2. <i>Спосіб, метод, прийом перекладу.....</i>	<i>92</i>
2.2.3. <i>Адекватність та еквівалентність перекладу.</i>	<i>96</i>
Висновки до ІІ Розділу.	97

РОЗДІЛ ІІ. ЕЛЕКТРОННИЙ ГІПЕРТЕКСТ ВІКІПЕДІЇ ЯК ОБ'ЄКТ ПЕРЕКЛАДОЗНАВЧОГО АНАЛІЗУ	98
3.1. Вікіпедія – вільна он-лайн енциклопедія.	99
3.2. Інформаційні категорії електронних гіпертекстів Вікіпедії	103
3.2.1. Статті, обрані для перекладознавчого аналізу.....	104
Інтервікіпереклади.....	106
Запити на переклад.....	107
3.3. Енциклопедична стаття: перекладацькі стратегії	109
3.3.1. Перекладацькі стратегії, обумовлені мовними явищами феномену ЕГТ у вигляді енциклопедичної статті.	111
3.3.2. Перекладацькі стратегії, обумовлені особливостями феномену ЕГТ у вигляді енциклопедичної статті	115
3.4. Оцінка якості перекладу електронного гіпертексту Вікіпедії	124
Висновки до ІІІ розділу	126
ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ	128
ДОДАТКИ	131
ДОДАТОК А. Транслітерування німецькомовного тексту.....	131
ДОДАТОК Б. Правила транскрибування німецького тексту	132
ДОДАТОК В. Інструментарій дисертації	136
ДОДАТОК Г. Факти про Вікіпедію	138
ДОДАТОК Д. Інтерфейс користувача Вікіпедії	139
ДОДАТОК Е. Глосарій «Вікіпедії» (текст статті)	145
ДОДАТОК Є. Глосарій «Вікіпедії» (ліве меню)	146
ДОДАТОК Ж. Поради для майбутніх перекладачів Вікіпедії.	148
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	149
СПИСОК ОСНОВНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:	149
СПИСОК ЛЕКСИКОГРАФІЧНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ДОВІДКОВОЇ ЛІТЕРАТУРИ:	176
СПИСОК ДЖЕРЕЛ ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ:	177

АНОТАЦІЯ

Альшева А. О. Лінгвопрагматичні особливості перекладу електронного гіпертексту (на прикладі «Вікіпедії»). – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук за спеціальністю 10.02.16 – перекладознавство. – Державний заклад «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського» МОН України. – Одеса, 2017.

Робота виконана на кафедрі германської філології та перекладу Київського національного університету імені Тараса Шевченка, Міністерство освіти і науки України.

Дисертацію присвячено дослідженню електронних гіпертекстів вільної онлайн енциклопедії Вікіпедія та лінгвопрагматичним особливостям їх перекладу. Досліджуються два напрями перекладу – з української мови німецькою, та з німецької – українською.

На основі паралельних статей українською та німецькою мовами були досліджені лінгвопрагматичні особливості перекладу електронного гіпертексту. Матеріалом дослідження виступили вже існуючі переклади, а також результати перекладацької практики в Інституті філології Київського національного університету імені Тараса Шевченка в період з 2013 по 2015 роки.

Підсумовано теоретичні розвідки у галузі лінгвістики, присвячені тексту, дискурсу та, зокрема, Інтернет-дискурсу. Розглянуто існуючі тлумачення термінів «гіпертекст», «електронний гіпертекст», «квазігіпертекст» у лінгвістиці та перекладознавстві. Вперше до українського перекладознавства введено поняття «електронний гіпертекст» та запропоновано його дефініцію.

Статті Вікіпедії розглядаються як електронний гіпертекст. Доведено, що такий об'єкт аналізу має текстові властивості, однак виявляє певні особливості їх реалізації. В зв'язку з цим детальніше розглядаються такі основні

текстуальні характеристики електронних гіпертекстів, як не лінійність, мультимедійність, інтерактивність та ін., релевантні для перекладу електронного гіпертексту. Визначено, що такі текстові характеристики як когезія та когерентність реалізуються в електронному гіпертексті за допомогою апарату посилань, який реалізує зв'язки між блоками інформації.

З позицій перекладацького аналізу розглядається структура електронного гіпертекста. Виявлено композиційні одиниці та структурні елементи електронного гіпертексту, що функціонують як одиниці перекладу. В якості мінімально значеннєвої одиниці структури електронного гіпертекста виокремлені інформаційна одиниця та посилання, які одночасно виступають одиницями перекладу електронного гіпертексту.

Електронний гіпертекст розглядається в контексті теорії дискурсу. Для цього в 2012 – 2017 рр. були здійснені спостереження за динамікою використання поняття «Інтернет-дискурс» в українській та зарубіжній лінгвістиці. Результати цього дослідження унаочнені в таблицях.

Виділено та описано основні жанри Інтернет-дискурсу. Йдеться про другий та третій веб. Визначено, що електронний гіпертекст Вікіпедії є втіленням епохи другого вебу. Описано, як саме Вікіпедія репрезентує основні характеристики другого вебу.

В контексті дискурсу та лінгвопрагматики розглядаються поняття «стратегія перекладу» та «тактика перекладу». Виділяються основні стратегії та тактики перекладу електронних гіпертекстів Вікіпедії українською та німецькою мовами.

В роботі вперше знаходять опис перспективи перекладу Вікіпедії, відмічені успіхи та досягнення україномовного розділу Вікіпедії, а також пропонуються шляхи популяризації української мови в мережі Інтернет. Наводиться класифікація інформаційних категорій статей в структурі енциклопедії, описуються групи статей в аспекті їх перекладу (повний або частковий), пояснюється поняття «інтервікіпереклади».

В практичній частині дисертаційного дослідження на основі прикладів з більш ніж 100 електронних гіпертекстів Вікіпедії проілюстровані особливості перекладу паралельних статей із німецькомовного та україномовного розділів енциклопедії. Описані наступні труднощі перекладу: відтворення леми, переклад гіперпосилань та інформаційних блоків електронного гіпертексту, тощо.

Основні практичні зобутки роботи сформовані на базі перекладацького аналізу комплексу паралельних текстів. Він включав в себе раніше (до 2012 року) перекладені статті, а також результати проходження студентами Інституту філології Київського національного університету перекладацької практики в громадській організації «Вікімедіа Україна». Проведено оцінку якості перекладів паралельних текстів, опублікованих на сайті за 2013 – 2015 роки, та, на її основі, запропоновано оптимальні стратегії для перекладу електронних гіпертекстів українською та німецькою на мовному та композиційно-текстовому рівнях.

Наводяться коментарі та оцінки носіїв мови (адміністраторів, патрульних та просто користувачів двох мовних версій Вікіпедії). Сформульовані результати дослідження слугували імпульсом для складення рекомендацій редакторам та перекладачам Вікіпедії.

Ключові слова: Інтернет-дискурс, он-лайн енциклопедія, Вікіпедія, переклад, стратегія перекладу, електронний гіпертекст, лінгвістика гіпертекста, гіпертекстуальність, гіперпосилання, когезія, лінгвопрагматика.

ОСНОВНІ ПОЛОЖЕННЯ ДИСЕРТАЦІЇ ВІДОБРАЖЕНО В ТАКИХ ПУБЛІКАЦІЯХ:

Публікації у фахових виданнях України

1. Альшева А. О. Посилання як засіб досягнення когезії в електронних гіпертекстах / А. О. Альшева // Наукові праці Кам'янець-Подільського

національного університету імені Івана Огієнка. – Випуск 32. – Серія «Філологічні науки». – Кам'янець-Подільський Аксіома, 2012. – С. 18–21.

2. Альшева А. О. Переклад німецької Вікіпедії як шлях до розширення Uanet / А. О. Альшева // Мовні і концептуальні картини світу: Збірник наукових праць. – Випуск 46, частина 1. – К. : ВПЦ «Київський університет», 2013. – С. 42–48.

3. Альшева А. О. Німецька енциклопедична стаття у вигляді електронного гіпертексту : перекладацькі труднощі / А. О. Альшева // Наукові записки НУ «Острозька академія», Серія «Філологічна», випуск 45. – Острог : НУ «Острозька академія», 2014. – С.187–190.

4. Альшева А. О. Перекладність гіпертексту : нарис проблематики / А. О. Альшева // Наукові записки. – Випуск 126. – Серія : Філологічні науки (мовознавство). – Кіровоград : РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2014. – С. 303–307.

5. Альшева А. О. Енциклопедичні відомості про Т.Г. Шевченка у вигляді електронного гіпертекста німецькою мовою / А. О. Альшева // Мовні і концептуальні картини світу : Збірник наукових праць. – Випуск 47, частина 1. – К. : ВПЦ «Київський університет», 2014. – С. 41–48.

**Публікації у наукових періодичних виданнях інших держав, які
входять до наукометричної бази**

6. Альшева А. А. Специфика электронного гипертекста немецкой «Википедии» как объекта перевода // Гипертекст как объект лингвистического исследования : Материалы III международной научно-практической конференции, 20 июня 2013 / отв. редактор С. А. Стройков. – Самара : ПГСГА, 2013. – С. 5–16.

Публікації у збірниках наукових праць

7. Alschewa A. Der Hypertext der deutschen Wikipedia: Merkmale und Übersetzungsstrategien // Україна та німецькомовні країни в діалозі літератур, мов та культур : Матеріали XX Міжнародної науково-практичної конференції Асоціації українських германістів (27-28 вересня 2013 р.). – Львів: ПАІС, 2013. – С.15–16.

8. Нетеса А. О. «Юридичний текст» ліцензії Creative Commons Attribution Share-Alike 4.0. : перекладацький аспект / А. О. Нетеса // Актуальні питання державотворення в Україні: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (20 травня 2016 року) / Редкол.: д.ю.н. І. С. Гриценко (голова), к.ю.н. І. С. Сахарук (відп. ред.) та ін. – В 3-х томах. - Том 3. – К.: ВПЦ «Київський університет», 2016. – С. 295-297.

9. Альшева А. О. Перекладаємо німецьку Вікіпедію, або І хто ж тепер автор? / А. О. Альшева // Актуальні питання державотворення в Україні: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (19 травня 2017 року) / Редкол.: д.ю.н. І. С. Гриценко (голова), к.ю.н. І. С. Сахарук (відп. ред.) та ін. – В 2-х томах. - Том 1. – К.: ВПЦ «Київський університет», 2017. – С. 395–396.

Перелік умовних скорочень і позначень

англ. – англійською мовою

ГТ – гіпертекст

ЕГТ – електронний гіпертекст

ЕС – енциклопедична стаття

ІГТ – інформаційний гіпертекст

лат. – латиною

нім. – німецькою мовою

ПС – перекладацька стратегія

рос. – російською мовою

СП – стратегія перекладу

укр. – українською мовою

Вступ

В епоху глобалізації присутність кожної країни в Інтернет-просторі – це запорука відстоювання власної національної ідентичності. Наукове надбання кожної країни найкращим чином висвітлюється в енциклопедіях. Така форма систематизації інформації сприяє її поширенню та споживанню здобутків інших культур. Ось чому важливо популяризувати україномовні джерела наукової думки. Допоможе в цьому онлайн-простір, у якому немає кордонів.

Інформаційні технології у наш час впливають на освіту і науку як ніколи. Вони породжують нові форми збереження та застосування знань. Породженням епохи інформаційного суспільства стали онлайн-енциклопедії. Найвідоміша з них – вільна онлайн-енциклопедія Вікіпедія. Вікіпедія з'явилась в Інтернеті 15 січня 2001 року. Сьогодні Вікіпедія складається з понад 22 млн. статей, написаних волонтерами («вікіпедістами») зі всього світу. Цей сайт визнаний п'ятим за популярністю в міжнародному масштабі, понад 400 млн. осіб відвідують Вікіпедію щомісяця. Серед її переваг – розмаїття тематик, великий обсяг інформації, представлена у зручному вигляді, та можливість ознайомитись зі статтями рідною мовою, оскільки ця онлайн-енциклопедія має 290 мовних розділів.

Неабияку цікавість в україномовній спільноті викликають перспективи перекладу статей та обмін відомостями між іншомовними розділами. Цікавими є також місце та роль як громадської організації «Вікімедіа Україна», так і окремих редакторів у розвитку цієї енциклопедії, величина україномовного розділу та питання про його можливе розширення знов-таки за рахунок перекладів.

Найбільший та одночасно найпопулярніший мовний розділ Вікіпедії – англomовний. Проте самі засновники Вікіпедії, користуючись статистичними даними, неодноразово підкреслювали високу якість німецькомовного розділу, називаючи його кращим за англomовний. Важливо, що частка редагувань у німецькомовному розділі вища за кількість редагувань українською чи

російською мовами, оскільки в Німеччині практикується популяризація Вікіпедії та залучення широкого кола користувачів для роботи з текстами. Саме тому для перекладознавчого аналізу було обрано статті з німецькомовного розділу та їх переклади українською.

Кожна стаття Вікіпедії зв'язана зчепленнями-посиланнями із іншими статтями у межах мовного розділу чи зв'язуючись з розділами, написаними різними мовами. Це являє собою особливу структуру побудови тексту, відому як **електронний гіпертекст (ЕГТ)**. Спосіб організації гіперпосилань в паралельних статтях Вікіпедії різними мовами (та в інших Вікі-проектах) має назву **інтервікі**. Переклади паралельних статей в різних мовних розділах визначатимемо як **інтервікіпереклади**.

Видається, що обидва напрями перекладу ЕГТ – українсько-німецький та німецько-український – є достатньо перспективними, але такими, що потребують теоретичного підґрунтя.

Теоретичну базу дослідження складають роботи українських та зарубіжних вчених. Відправними пунктами роботи слугують праці дослідників у галузі *лінгвістики тексту* (І. В. Арнольд, Р. Богранд, Н. Ф. Буторіна, І. Р. Гальперін, Г. Фатер та ін.), *теорії сучасного гіпертексту та ЕГТ* (О. В. Барст, М. М. Бахтін, Н. Н. Белозерова, М. І. Беляєв, Н. Ф. Буторіна, В. Буш, О. Губер, М. Я. Візель, О. М. Галічкіна, О. І. Горошко, К. В. Давидова, О. В. Дєдова, М. Епштейн, Ю. І. Злобіна, С. Загер, О. В. Зикова, І. А. Ільїна, Н. Ф. Ковальова, О. В. Котовська, І. Р. Купер, Дж. П. Ландау, К. Ленен, С. В. Лесніков, М. В. Масалова, О. С. Махов, Т. Нельсон, Р. К. Потапова, Г. Рем, Г. Рябов, Т. І. Рязанцева, Н. Л. Сергієчко, П. І. Сергієнко, С. О. Стройков, О. В. Соболева, М. М. Субботін, В. Н. Суріна, Ю. Хартунг, Х. Фатер, Н. А. Шехтман, А. Шторрер), *перекладознавства* (Т. Р. Кияк, В. В. Балабін, В. Н. Комісаров, О. Д. Швейцер та ін.), *комунікації та Інтернет-дискурсу* (Н. О. Ахрєнова, Є. В. Варламова, Я. Л. Вжещ, Н. О. Гудзь, Л. Р. Діасамідзе, І. О. Лук'янов, М. С. Рижков, Л. Ю. Щіпіцина), а також дослідників

енциклопедичного тексту *Вікіпедії та Веб 2.0* (О. В. Зубов, В. Грінченко, Д. Кристал, Ю. Й. Пероганич, Т. О'Рейлі, А. Шторрер).

Актуальність дослідження з німецько-українського перекладу підкреслюється проведенням у 2017-2018 роках Українсько-німецького року мов, рішення про яке було прийняте міністрами закордонних справ України та Німеччини, щоб через 25 років після початку дипломатичних відносин поглибити взаємну довіру та дружбу між Німеччиною та Україною, а також ще більше розвинути співпрацю у сферах освіти та культури.

Актуальність дослідження ЕГТ підкреслюється ще й тим, що попри широке застосування гіпертекстових систем у сучасному українському перекладознавстві практично відсутня цілісна лінгвістична концепція ЕГТ, його всебічний опис, немає навіть однозначного і загальноприйнятого тлумачення самого терміну. У широкому розумінні **ЕГТ – це будь-який нелінійно організований об'єм інформації, «надтекст», що містить посилення-зчеплення з попередніми текстами** (звичайні друковані енциклопедія або довідники); у вузькому розумінні ЕГТ становить специфічний, інноваційний об'єкт аналізу, породження нової сфери письмової комунікації.

Українські теоретики і практики у галузі перекладознавства Т. Р. Кияк, А. М. Науменко та О. Д. Огуй зазначають, що сам по собі гіпертекст не став для перекладознавства важкою категорією. Однак він вартий уваги через наявність певних особливостей. Тож, за словами дослідників, теорія перекладу має на меті опанувати цю змістовну й формальну новизну, притаманну лише другій половині ХХ ст. як добі комп'ютерних засобів масової інформації.

Лінгвісти багатьох країн присвячують свої дослідження феномену ЕГТ, його особливостям та типам гіпертекстових посилань всередині ЕГТ, його класифікаціям та жанрам тощо. Стосовно перекладознавства, то тут ситуація однозначна: дослідження про перекладність ЕГТ, а саме у мовній парі німецька < – > українська, фактично відсутні.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.

Дисертацію виконано відповідно до тематичного плану науково-дослідних робіт Інституту філології Київського національного університету імені Тараса Шевченка з теми «Україна і сучасний світ: міжмовний та міжкультурний діалог» (номер державної реєстрації – 0116U004823). Автором досліджувалися електронні гіпертексти паралельних статей німецькомовного та україномовного розділів вільної енциклопедії «Вікіпедія» у контексті лінгвопрагматичних особливостей їх перекладу. Тема дисертації затверджена на засіданні Вченої ради Інституту філології Київського національного університету імені Тараса Шевченка (протокол від 26.06.2014 р. № 12). Дисертаційне дослідження виконано в дусі Меморандуму про співпрацю між Київським національним університетом імені Тараса Шевченка та Громадською організацією «Вікімедіа Україна» (від 26.11.2012 р., чинний 5 років).

Мета дослідження – виявлення та системний опис ознак ЕГТ і особливостей його перекладу.

Заявлена мета передбачає виконання таких **завдань**:

1. Підсумувати теоретичні розвідки у галузі лінгвістики, присвячені тексту, дискурсу, Інтернет-дискурсу;
2. Розглянути існуючі тлумачення термінів «гіпертекст», «ЕГТ», «інтертекст», «квазігіпертекст» у лінгвістиці та перекладознавстві. Запропонувати власну дефініцію поняття «ЕГТ»;
3. Описати особливості функціонування у ЕГТ Вікіпедії текстових категорій, релевантних для перекладу;
4. Виявити композиційні одиниці та структурні елементи ЕГТ, що функціонують як одиниці перекладу;
5. Запропонувати оптимальні стратегії для перекладу ЕГТ Вікіпедії на мовному і композиційно-текстовому рівнях.

Об'єктом даного дослідження обрано ЕГТ он-лайн енциклопедії Вікіпедія, репрезентовані в Інтернеті німецькою і українською мовами, та їх відповідні переклади.

Предметом дослідження стає розгляд поняття «ЕГТ» у царині лінгвістики, перекладознавства та в контексті Інтернет-дискурсу, а також пошук перекладацьких стратегій адекватного відтворення німецькомовних ЕГТ українською мовою та навпаки, – відтворення україномовних ЕГТ німецькою мовою.

Матеріалом дослідження стали ЕГТ статей мережевої вільної енциклопедії Вікіпедія (оригінальні німецькі й українські статті та їх переклади). Загальний обсяг матеріалу для аналізу становив 100 електронних енциклопедичних статей, що в сумі склало 1524 умовних сторінок тексту.

Методологія і методи дослідження. Використана під час дисертаційного дослідження методологія має комплексний характер. Методологічну основу дослідження становить **контрастивно-перекладознавчий** метод аналізу оригінальних текстів та їх перекладів із залученням елементів **лінгвопрагматичного аналізу**. З метою формування теоретичної бази дослідження у роботі використано *дефінітивний метод* – для обґрунтування ключових понять дисертаційного дослідження, загальнонаукові *методи аналізу й синтезу інформації* залучені для уточнення принципів класифікації ознак ЕГТ; *метод контент-аналізу* – для виявлення гіперпосилань всередині ЕГТ; метод кількісного аналізу – з метою надання кількісних показників частотності використання базових понять Інтернет-комунікації, *лінгвістично-описовий метод* – для виявлення і обґрунтування формально-структурних і мовних особливостей досліджуваних текстів; *метод кількісного аналізу* – для визначення нормативних ознак ЕГТ Вікіпедії; *метод зіставного аналізу оригіналу та перекладу* в практичному розділі роботи, *методи індуктивного та дедуктивного аналізу* були використані для визначення напрямку пошуку від накопичення текстового матеріалу до систематизації, а також з метою формулювання теоретичних узагальнень і висновків, *візуальний метод* був залучений для наочного відображення результатів дослідження.

Наукова новизна роботи полягає у внескові до сучасних студій в

українському перекладознавстві, оскільки *вперше* був проведений всебічний аналіз лінгвопрагматичних особливостей перекладу ЕГТ та перекладацьких стратегій, що можуть бути застосовані в практичному плані для перекладу ЕГТ «Вікіпедії» німецькою та українською мовами.

Теоретичне значення роботи полягає у конкретизації в перекладознавстві таких понять, як «гіпертекст», «електронний гіпертекст», «інтервікіпереклад», а також зумовлене можливостями використання висунутих в роботі теоретичних положень і отриманих практичних результатів у подальших дослідженнях у галузі письмового перекладу.

Практичне значення роботи полягає у можливості впровадження основних її положень у нормативні курси загального мовознавства (розділи «Лінгвістика тексту»). Отримані в роботі результати й висновки можуть скласти основу спецкурсів з перекладознавства «Письмовий переклад з німецької мови», «Переклад електронних гіпертекстів», а також на практичних заняттях з практики перекладу у вишах, стати основою для подальших наукових розвідок проблем лінгвістики тексту. Важливим аспектом роботи визнано створення рекомендацій до перекладу Вікі-статей, які, без сумніву, стануть своєрідним *modus agendi* як для викладачів-фахівців з перекладу під час планування освітнього процесу, так і для майбутніх перекладачів, зацікавлених у збагаченні української Вікіпедії.

На захист виносяться наступні **положення**:

1. ЕГТ перекладний, але такий, що має певну специфіку. Ця специфіка реалізується, зокрема, у перекладі статей для «Вікіпедії», в особливостях перекладу леми, побудові статті та її оформленні.

2. ЕГТ особливим чином виявляє традиційні текстові категорії когезії (з'єднання за допомогою апарату гіперпосилань), інформативності (відкритості для редагувань та доповнення) і лінійності (що виявляється у нелінійному характері подання інформації в ЕГТ).

3. Мінімальною одиницею структури ЕГТ визначатимемо інформаційну

одиницю та гіперпосилання, які водночас виступають одиницею його перекладу.

4. ЕГТ належить до жанрів Інтернет-дискурсу, тож під час перекладу статей он-лайн енциклопедії «Вікіпедія» говоритимемо про поняття стратегії перекладу як найбільш адекватного інструменту для опису діяльнісної природи дискурсу.

5. Переклад статей із німецькомовного розділу Вікіпедії українською – одне із авторитетних джерел поповнення україномовного розділу. Потрібно визначити напрямки цієї діяльності.

Апробацію основних концепцій, положень й результатів дослідження представлено на трьох міжнародних наукових і п'яти міжнародних науково-практичних конференціях, а також у доповідях на трьох всеукраїнських наукових конференціях, а саме: Міжнародна наукова конференція «Мови та літератури в глобалізованому світі: взаємодія та самобутність» (Київ, жовтень 2012 р.); VII Міжнародна наукова конференція «Актуальні проблеми германської філології та прикладної лінгвістики» (Чернівці, травень 2013); Міжнародна наукова конференція «Етнознакові функції культури: мова, література, фольклор» (Київ, жовтень 2013); III Міжнародна науково-практична конференція «Гипертекст как объект лингвистического исследования» (Самара, червень 2013); XX Міжнародна науково-практична конференція Асоціації українських германістів «Україна та німецькомовні країни в діалозі літератур, мов та культур» (Львів, вересень 2013); VIII Міжнародна науково-практична конференція «Мови і світ: дослідження та викладання» (Кіровоград, березень 2014); VIII Міжнародна науково-практична конференція «Міжкультурна комунікація: мова – культура – особистість» (Острог, квітень 2014); Міжнародна науково-практична конференція «Актуальні питання державотворення в Україні» (травень 2016 та 2017 рр.); Наукова конференція «Мова, свідомість, художня творчість, інтернет у дзеркалі сучасних філологічних студій» (Київ, квітень 2013); Всеукраїнська наукова

конференція «Філологічна наука в інформаційному суспільстві» (Київ, квітень 2014); IV Вікіконференція (Київ, липень 2014). Хід та основні здобутки дослідження обговорювались також на Всеукраїнському колоквіумі аспірантів „*Junge Germanistik diskutiert*“ (Львів, вересень 2013), на засіданнях та семінарах германістів кафедри теорії та практики перекладу з німецької мови Інституту філології КНУ ім. Тараса Шевченка (нині – кафедри германської філології та перекладу) протягом 2011 – 2016 рр.

Публікації. Проблематику, теоретичні та практичні результати дисертаційного дослідження викладено в 9 наукових одноосібних публікаціях: 5 статей, опублікованих у фахових наукових виданнях, визначених МОН України, 1 стаття – у спеціалізованому науковому періодичному виданні іншої держави (Росія), включеному до наукометричної бази РІНЦ, а також 3 тези конференцій – у збірниках наукових праць України.

Структура дисертації. Дисертація складається із вступу, трьох розділів з висновками до кожного з них, загальних висновків, додатків (А, Б, В, Г, Д, Є, Ж, З), таблиць (6), списку джерел використаної літератури (241 позиція), списку лексикографічних джерел та довідкової літератури (12), списку джерел ілюстративного матеріалу (100 позицій).

РОЗДІЛ І. ЕЛЕКТРОННИЙ ГІПЕРТЕКСТ ЯК ОБ'ЄКТ ДОСЛІДЖЕННЯ В ЛІНГВІСТИЦІ ТА ПЕРЕКЛАДОЗНАВСТВІ

Наука письмового та усного перекладу – порівняно молода дисципліна. Але з першої миті своєї появи вона «іде у ногу» з часом. З виникненням нових жанрів тексту виникає і потреба у їх перекладі, що формує нові «виклики» як для теоретиків перекладу, так і для перекладачів.

Перекладацька діяльність тісно співпрацює з лінгвістичною наукою: теоретична база перекладознавства оперує лінгвістичними термінами та включає в себе масу власне лінгвістичних знань.

Ключовим поняттям даного дослідження є термін «гіпертекст». У цій частині роботи будуть розглянуті аспекти появи гіпертекстової ідеї та передумови прояву інтересу лінгвістів до її дослідження. Розглянемо також співвідношення понять «текст», «гіпертекст» та «дискурс». Тож основна увага цього розділу буде зосереджена на дослідженнях гіпертексту та гіпертекстуальності в контексті сучасної лінгвістики і теорії перекладу.

1. 1. Поняття електронного гіпертексту в сучасних лінгвістичних розвідках

Гіпертексти як явище існували задовго до початку епохи Інтернету. Типовим гіпертекстом є сукупність текстів Священного Писання. Їх можна читати не тільки лінійно, але і нелінійно, якщо слідувати експліцитно вказаному в багатьох виданнях книг Старого і Нового Завіту порядку асоціативних посилань і паралельних місць, тобто гіпертекстуально [188]. Ще одним яскравим прикладом гіпертексту «доінтернетівського» періоду є звичайний словник (енциклопедичний). Словникова стаття містить посилання на інші статті, а ті, в свою чергу, скеровують увагу читача на інші джерела, де можна уточнити інформацію.

Ідея гіпертекстуальності отримала своє розповсюдження завдяки комп'ютерним системам.

Хоча ідея гіпертекстуальності не нова, сучасний (комп'ютерний) гіпертекст принципово відрізняється від гіпертекстів домережевої епохи тим, що зазначена сукупність референтних текстів поєднана апаратом посилань, який знаходиться в зоні безпосередньої досяжності реципієнта (очевидно, що з'єднання текстів і миттєвий доступ до різних творів технічно можливі лише на комп'ютері).

Сучасний стан вивчення гіпертексту, за словами О. В. Дєдової, характеризується тим, що, не дивлячись на величезний інтерес до «гіпертекстової» тематики, публікації, в яких автори аналізують конкретні гіпертексти, практично відсутні. Дослідниця називає дві основні причини ситуації, що склалася: 1) неопрацьованість теоретичної бази подібних робіт. Гіпертекстом є специфічний, інноваційний об'єкт аналізу, породження нової сфери письмової комунікації, тому його неможливо досліджувати, виходячи лише із теорій сучасної текстології; 2) сам термін «гіпертекст» має безліч теоретичних і практичних проєкцій в різних галузях сучасного наукового знання – інформатиці, соціології, лінгвістиці, літературознавстві, педагогіці тощо [63]. Для розуміння цього явища треба вдатися до історичних відомостей та передумов появи гіпертекстової ідеї.

1.1.1. Гіпертекст в інформаційних технологіях

Прийнято вважати, що концепцію гіпертексту висунув В. Буш (Vannervar Bush) у 1945 році у тексті «As we may think» [197, с. 14]. На той час він був радником з науки тодішнього президента США Рузвельта. У своїй статті він описав настільний апарат, який був названий ним «memex» (від англ. MEMORY EXtension). Це мав бути зручний пристрій, де людина могла б зберігати усі свої книги, записи, повідомлення, нотатки. За допомогою механічних засобів (важелів, кнопок, клавіатури), тексти, що були записані на мікроплівці, могли бути пов'язані між собою таким чином, що перехід від одного тексту до іншого здійснювався б безпосередньо, навіть якщо записи фізично віддалені один від одного. Більш того, користувач міг би робити нотатки і коментарі у текстах так,

ніби перед ним була сторінка книги чи журналу. Під час читання в такий спосіб можливі пропуски сторінок, повернення назад чи перегляд десяти сторінок одразу. Одночасно на екрані могли з'являтися декілька записів. Існувала також можливість записувати додатково нові матеріали [197].

Розробки В. Буша спершу не отримали широкого розповсюдження, однак на початку шістдесятих років окремі дослідники починають розвивати схожі ідеї. Наступне слово в історії гіпертексту сказав програміст Теодор Нельсон (США). Саме він у 60-х роках вперше ввів у обіг цей термін. Він висунув дві ідеї, що були наскрізними у багатьох його наступних публікаціях. Перша стосується літератури (яка розумілася ним у широкому значенні як інформація, що призначена для зберігання). На його думку, література являє собою безперервну систему взаємопов'язаних творів, і це не визначення, а даність. Друга ідея – комп'ютер покликаний зробити людину вільною, тож треба максимально спростити роботу з інформацією. Такою системою, на його думку, могла б стати система «Ксанаду» (Xanadu), де б співіснували і література, і гіпертекст. Це був легендарний проект, хоча у дечому утопічний. Назва проекту позичена з поеми Семюела Колріджа «Кубла Хан чи видіння уві сні». Ксанадою звалася країна, де Кубла Хан побудував розкішний палац. «Ксанаду», за виразом Т. Нельсона, – чудова назва для чарівного міста, де мешкає література. У цьому місці існуватимуть література і гіпертекст [232].

Справжній переворот у механізмах подання гіпертексту здійснив британський вчений Тімоті Бернерс-Лі. У 1980-х роках він працював над програмою, яка б вміщувала в собі весь масив інформації та могла б відображати потрібні знання у потрібній послідовності. Сама програма, яка отримала назву “Enquire”, ніколи не була опублікована. Але принцип її роботи був удосконалений і це привело до появи у 1989 році якісно нового явища – глобального гіпертекстового проекту “WWW” (World Wide Web). Відтепер знання людей було зібрано у документах у певній мережі. Обмін такими документами мав би бути доступним кожному. Для цього Т. Бернерс-Лі вирішив

використовувати протокол передачі даних TCP/IP. На його основі у 1990 році він розробляє протокол передачі гіпертекстових документів HTTP. Для зберігання гіпертекстових документів він запускає перший сервер. Щоб мати можливість переглядати гіпертексти, вчений створює перший браузер. Отже, влітку 1991 року світу було представлено щось якісно нове, те, до чого ми всі вже так звикли: навігація по документах здійснювалась за допомогою браузера за умови підключення до мережі Інтернет. Ця ідея захопила людей та набула широкого розповсюдження завдяки своїй простоті та можливості збагнути, що до чого на інтуїтивному рівні.

У наступних пунктах роботи буде визначено, який саме текст є гіпертекстом, а також будуть окреслені історичні та філософські передумови розвитку гіпертекстової ідеї.

1.1.2 Гіпертекст в постмодерністській парадигмі

Гіпертексти найтіснішим чином пов'язані з приходом того, що зазвичай називають постмодерністською епохою. Американський критик Іхаб Хасан, першим даючи одну з найчіткіших характеристик постмодернізму, наводить низку його ознак: 1) невизначеність, культ неясностей, помилок, пропусків (поліваріантність, багатозначність); 2) фрагментарність і принцип монтажу (децентралізація дискурсу); 3) «деканонізація», боротьба з традиційними ціннісними центрами; «все відбувається на поверхні», відсутність психологічних і символічних глибин; 4) безособовість (децентралізація суб'єкта); 5) гіперреалістичність («ми залишаємося з мовною грою, без Его»: мовчання, відмова від мімезиса і образотворчого початку, оперуємо симулякрами); 6) позитивна іронія (включаючи самоіронію), що затверджує плюралістичний всесвіт; 7) змішання жанрів, високого і низького, стильовий синкретизм (за рахунок гібридизації різних жанрових кодів); 8) театральність (карнавалізація) сучасної культури, робота на публіку, обов'язкове врахування аудиторії; 9) перформанс (участь, вистава, обігрування тексту, театралізація

життя), 10) іманентність, зрощення свідомості із засобами комунікації, здатність пристосовуватися до їх оновлення і рефлексувати над ними [215].

М. Візель порівнює ці характеристики із універсальним визначенням гіпертексту, поданим на сайті «Електронний лабіринт»: «Гіпертекст - це представлення інформації як зв'язаної мережі гнізд, в яких читачі вільні прокладати дорогу нелінійним чином. Він допускає можливість множинності авторів, розмивання функцій автора і читача, розширені роботи з нечіткими кордонами і множинність шляхів читання» [35] (**підкреслення наше – А.А.**).

Порівняльний аналіз визначення поняття «гіпертекст» та ознак постмодернізму допомагає побачити їхній зв'язок. Бачимо, що перша ознака (невизначеність), наведена у І. Хасана, знаходить тут своє вираження у нелінійності, нечіткості кордонів і розмиванні функцій. Фрагментарність знаходить своє вираження у структурі гіпертексту. Це не що інше, як відсутність безперервності і стрибок (за Т. Нельсоном) [232]. Деканонізація – вільна інтерпретація. Безособовість – деперсоналізація автора, «візуалізація» алюзій і натяків. Мутація жанрів – поліжанровість. Перформанс – інтерактивність читача. Наведені далі ознаки (з сьомої по дев'яту та особливо десята) виражають те ж саме, що різнорідність і мультимедійність, які маються на увазі під «розширеними роботами». Іманентність виражається у зрощенні свідомості із засобами комунікації.

Вперше термін «гіпертекст» у суто філологічному сенсі вжив відомий структураліст-наратор Ж. Женетт у 1982 р. у своїй класичній книзі «Палімпсести: література другого рівня» («Palimpsestes: la littérature au second degré»), де він досліджує відношення між текстами і виділяє п'ять типів транстекстуальних відношень: 1) інтертекстуальність як сумісне існування в одному тексті двох або більше текстів (цитата, алюзія, плагіат і т. ін.); 2) паратекстуальність як відношення тексту до свого заголовка, післямови, епіграфа і т. ін.; 3) метатекстуальність як посилання-коментарій чи посилання-критика на свій передтекст; 4) гіпертекстуальність як осміювання і

пародіювання одним текстом іншого (гіпотексту, тобто тексту, на якому він заснований); 5) архітекстуальність, що розуміється як жанровий зв'язок текстів [70, с. 15].

Четвертий тип виражає гіпертекстуальність, яка існує між двома текстами, перший з яких (попередній) є гіпотекстом, а другий (наступний) – гіпертекст. За визначенням автора класифікації, ГТ це «будь-який текст, виведений із попереднього тексту шляхом прямої трансформації (просто трансформації) або непрямой трансформації (імітації)» [70, с. 6, переклад з російської за 179].

Ідея гіпертексту закладена в ідеї «діалогу» М. М. Бахтіна. Згідно з ним, сенс кожного тексту – в індивідуальності, неповторності, проте розкривається він лише в ситуації і в низці текстів, тобто кожен текст знаходиться в діалогічних відносинах з іншими текстами, таким чином, окремий текст втрачає замкнений характер, стає частиною цілого [23].

Влучно з цього приводу пише І. Р. Купер: «Сучасне суспільство базується на досить автономних підсистемах (політика, культура, релігія та ін.). Воно не являє собою впорядковану цілісність, оскільки не має єдиного центру чи верхівки, з якої можна було б побачити суспільство як цілісність» [102]. Кожна підсистема функціонує всередині себе, зв'язки її з іншими підсистемами слабшають, це порушує цілісність. Отже, поки впорядковані текстові структури знаходяться у русі, текстова діяльність розпадається на множинність «ігор», кожна зі своїми правилами. Комунікація перестає бути низкою послідовних актів, вона переходить у стан одночасності. Тобто учасники комунікації одночасно знаходяться у різних комунікативних сферах, які або пов'язані між собою, або ні. Засоби комунікації активно розвиваються. Їх письмова фіксація сприяє зберіганню інформації, але водночас створюються все нові повідомлення. Це безперервний процес.

У 2011 році були оголошені результати дослідження «Цифрового Всесвіту», проведеного на замовлення аналітичною агенцією “IDC” – *Extracting*

Value from Chaos (Як отримати користь від хаосу). Згідно зі звітом, обсяг інформації в усьому світі зростає більш ніж в два рази кожні два роки, і в 2011 році буде створено 1,8 зетабайт даних (1,8 мільярди терабайт або 18×10^{20} байт) – це швидше, ніж передбачає закон Мура (закон про збільшення інформації). Щоб ми могли зрозуміти всю масштабність цього явища, аналітики наводять такі теоретичні порівняння: щоб згенерувати стільки інформації, кожна людина в Росії повинна завантажувати на Twitter по три записи в хвилину безперервно протягом 58 716 років, або робити в день більше 215 млн. знімків високої якості на томографі. 1,8 зетабайт даних еквівалентні 200 млрд. фільмів HD тривалістю 2 години кожен. Щоб переглянути всі ці фільми, одній людині буде потрібно 47 млн. років, якщо вона буде дивитися їх безперервно 24 години на добу [209]. Журнал “The Economist” у 2010 році оцінював всю наявну до 2013 року інформацію у 667 екзабайт ($6,67 \times 10^{20}$) [203].

Отже, різні комунікативні системи породжують нові тексти, які і далі перетинаються. Розуміння одиничного тексту вже неможливе без залучення інших текстів. Ми вже казали, що немає певного центру, який би підпорядковував ці процеси, тому сукупний текст суспільства утворює хаотичні, мережеві структури. Це більше не ієрархія, а, скоріш, мозаїка. Текст має вийти за свої межі, розсипатись та зібратись до купи знову. Текст стає гіпертекстом.

З наведеного вище огляду ідей філософів-постмодерністів стає очевидним, що гіпертекст як такий являє собою суто постмодерністський феномен. У принципах його організації знаходять втілення практично всі основні світоглядні установки постмодерну – нелінійність, децентралізація, фрагментарність, іманентність. Гіпертекст нічого не відкидає і не спростовує, він не входить в жодне протиріччя зі вже існуючими традиціями і методами, вбираючи їх в себе як окремий випадок, та багато у чому розвиває старі ідеї.

1.1.3. Гіпертекст в літературознавстві

Сучасні ЗМІ вносять свої зміни у традиційні жанрові форми та диктують

свої правила. Наприклад, дослідник Г. Рябов ввів поняття «*сетератури*», яка, на його думку, являє собою вид писемної творчості, кінцевий продукт якої може бути розміщений на вузлах комп'ютерної мережі. Виникли поняття «гіперроман», «гіперпоезія», «гіпердрама» та “hyperfiction” [145]. Читач може рухатись по блоках такого тексту, кожен раз обираючи напрям, запропонований йому автором у вигляді гіперпосилань, як-то, наприклад: «І зупинився богатир перед камінням. Підеш праворуч – коня загубиш, підеш прямо – багато заробиш. Піти прямо».

Більш того, є друковані твори художньої літератури, побудовані за принципом гіпертексту. У 2007 році вийшла книга про відомого у Києві ресторатора – Еріка Айгнера – під назвою «Майн квест» [1]. Принцип, за яким кожна історія із його життя наведена на окремій сторінці, є, безсумнівно, гіпертекстовим. Це справжній «квест»: «Її (книгу) можна читати або послідовно гортаючи сторінки, рухаючись за таємними вказівками після кожної історії, або іншим способом, що його сам собі обере читач» [1, с. 6].

Дослідники Н. А. Шехтман [181], Н. Ф. Ковальова [89], а також В. П. Руднев [145], М. Візель [35;36], О. В. Барст [19], О. Баранов, Д. Б. Умбрашко [169], К. С. Поздняков досліджують книжні ГТ, які містять певні посилання на інші твори, або виступають як коментарі; мають декілька варіантів розвитку сюжету; залучають читача до процесу побудови тексту.

1.1.4. Електронний гіпертекст як проблема лінгвістики тексту

Сьогодні в епоху глобальних комунікацій Інтернет-спілкування набуває широкої популярності. Воно акумулює в собі величезну різноманітність мовних практик, способів і форматів комунікації. Поступово це спілкування стає ознакою нашого часу *Signum Temporis*.

Найчастіше комунікативний процес в Інтернеті підтримується в текстовій формі. Значення текстового компонента в Інтернеті виходить на перший план. І, природно, лінгвістика тексту повинна відігравати ключову роль у вивченні

комунікативного простору Інтернет, як особливого середовища дії тексту.

Дослідниця О. С. Клочкова наголошує, що хоч ЕГТ має текстові властивості, однак він виявляє особливості їх реалізації. За слушним твердженням дослідниці, характеристика ЕГТ вимагає іншого підходу до вивчення його текстових властивостей. В даній роботі ми також послуговуємось визначенням ЕГТ, яке запропонувала О. С. Клочкова: «Електронний гіпертекст – особлива нелінійна форма організації мовного твору, що складається із пов'язаних між собою текстових елементів, що функціонують в комп'ютерному середовищі» [86, с. 8].

Не дивлячись на розбіжності в тлумаченнях самого поняття і структури електронних текстів, всі дослідники гіпертексту сходяться на думці, що гіпертекст – це, перш за все, текстове утворення, текст, організований по-особливому.

1.1.4.1. Текст як предмет лінгвістики

У поширеному на сьогоднішній день розумінні тексту можна прослідкувати дві основоположні ідеї. Згідно з першою, текст розуміють як послідовність мовних одиниць, зв'язану семантично і структурно. Інший важливий аспект у тлумаченні тексту – його комунікативна спрямованість [220].

Ці дві тенденції об'єднано у визначенні тексту – «текст – це обмежена послідовність мовних знаків, пов'язаних між собою і в сукупності виконуючих певну комунікативну функцію» [196].

У розумінні О. І. Москальської, взаємозв'язок частин тексту виражається в трьох цілісностях або єдностях: смисловій цілісності, комунікативній цілісності, структурній цілісності.

Німецькі мовознавці Клаус Брінкер (Klaus Brinker) та Хайнц Фатер (Heinz Vater) висувають таку дефініцію: текст – *фіксована (на письмі) мовна одиниця, яка, як правило, складається з більш, ніж одного слова*. У наступних працях Х. Фатер критикує своє ж визначення. Він пише, що ця дефініція не відображає

певною мірою сутність тексту, оскільки існують тексти, які складаються лише з одного слова. Тобто обсяг мовних одиниць не може вважатись визначальною характеристикою *текстовості* (*Texthaftigkeit*) [цит. за 220, с. 47]. Таким чином, врахувавши всі зауваження, Х. Фатер пише: «Визначення тексту як «фіксованої мовної одиниці» означало б виділення одностороннього аспекту та розгляд тексту як результату комунікативної дії; однак принцип комунікації сам по собі (конструкція тексту) відіграє щонайменше таку саму важливу роль» [цит. за 220, с. 47].

Насамперед зазначимо, що існує багато підходів до розуміння тексту в психолінгвістиці, лінгвістиці тексту, прагматиці тексту тощо. З одного боку, текст належить мові та є одиницею її вищого рівня. Кожен мовний рівень складається з однотипних одиниць, які взаємодіють між собою та вступають у певні зв'язки. Тому текст виникає як організована система, як «полігон для слова, речення та інших одиниць мови» [136, с. 32]. Текст – настільки зв'язне утворення, що в ідеалі жодне його речення не є самостійним ані за змістом, ані за формою. З іншого боку, текст як лінгвістичний феномен є продуктом цілеспрямованої мовленнєвої діяльності, він створюється як результат залежності від конкретної мети спілкування учасників комунікативного акту. Таким чином, при визначенні сутності тексту важливо враховувати не тільки його формальні та інформативно-змістові, але й прагматичні характеристики. Ми розуміємо текст як продукт мовленнєвої діяльності (дискурсу), побудований у відповідності до певної мети (залежить від задуму автора), закінчений композиційно та за змістом.

Лінгвістика тексту, за визначенням у словнику Х. Бусман (*Hadumod Bußmann*), є дисципліною, яка «займається аналізом мовних норм, що охоплюють текст, має на меті визначити конститутивні риси тексту як мовної одиниці та таким чином створює теорію тексту». У сучасній лінгвістиці тексту текст визначається не як «послідовність речень та, відповідно, як одиниця мовної системи», а, з урахуванням прагматичних аспектів, як «комунікативна

одиниця» [198].

До кола питань лінгвістики тексту відносять: текстуальність та загальні аспекти структурної та функціональної побудови тексту; класифікацію текстів за їх типом; питання лінгвістичної та текстової інтеграції стилістики та риторики; міждисциплінарні дослідження щодо опрацювання та розуміння тексту.

1.1.4.2. Інтертекст, гіпертекст, квазігіпертекст

У сучасній лінгвістиці поняття «інтертекстуальність», «квазігіпертекстуальність» і «гіпертекстуальність» до цього часу не знайшли свого однозначного тлумачення, при цьому вони широко використовуються в багатьох роботах з теорії інтертексту і гіпертексту. Дуже важливо розмежувати дані поняття.

Термін «інтертекстуальність» виник порівняно нещодавно: він вперше пролунав восени 1966 року в доповіді теоретика постструктуралізму Ю. Кристєвої про творчість М. М. Бахтіна, зробленому на семінарі Р. Барта і опублікованому навесні 1967 року у вигляді статті «Бахтін: слово, діалог і роман» [101, с. 102]. Термін був використаний на позначення загальної властивості текстів, що виражається в наявності між ними зв'язків, завдяки яким тексти (або їх частини) можуть багатьма способами явно або неявно посилатися один на одного. На думку французького семіолога і літературознавця, «...будь-який текст вбирає в себе інший текст і є реплікою в його бік» [там само].

У працях з лінгвістики тексту останніх років терміни «інтертекстуальність» і «інтертекст» набули дуже широкого поширення (див., наприклад, роботи Ю. Кристєвої, Р. Барта, І. Ільїна, Н. А. Фатєєвої, Н. Ф. Ковальнової та ін.). Р. Барт вважає, що «кожен текст є інтертекстом; інші тексти присутні в ньому на різних рівнях в більш-менш відомих формах: тексти попередньої культури і тексти навколишньої культури. Кожен текст є новою тканиною, витканою із старих цитат. Уривки культурних кодів, формул, ритмічних структур, фрагменти соціальних ідіом і так далі – всі вони поглинені

текстом і перемішані в ньому, оскільки завжди до тексту і довкола нього існує мова. Як необхідна попередня умова для будь-якого тексту інтертекстуальність не може бути зведена до проблеми джерел і впливів; вона є загальним полем анонімних формул, походження яких рідко можна виявити, несвідомих або автоматичних цитат, що наводяться без лапок» [20]. Н. Ф. Ковальова [89, с. 36] стверджує, що під інтертекстуальністю мається на увазі здатність тексту приймати елементи іншого, раніше створеного тексту. Н. А. Фатеева [170, с. 37] вважає, що «інтертекст дозволяє ввести в свій текст деяку думку або конкретну форму представлення думки, що об'єктивувалася до існування даного тексту як цілого... інтертекст, породжуючи конструкції «текст в тексті» і «текст про текст», створює подібність тропоподібних відношень на рівні тексту».

Поняття «інтертекстуальність» частіше розглядається дослідниками в рамках художніх творів, в які включені створені раніше тексти, проте, на нашу думку, ці включення розпізнаються читачем залежно від його фонових знань і на них не завжди існують чіткі і конкретні посилання.

А от поняття «гіпертекстуальність», яке в даний час стає усе більш поширеним, так і не знайшло свого однозначного тлумачення. Це поняття досліджується в роботах М. В. Масалової, К. В. Давидової, О. В. Дєдової, А. В. Протченко, Є. В. Зикової та ін.

М. В. Масалова досліджувала гіпертекстуальність як іманентну текстову характеристику, властиву як традиційним друкарським текстам, так і електронним текстам і гіпертекстам. У результаті її дослідження був зроблений висновок про те, що лінійність і нелінійність є зовнішніми характеристиками тексту, а гіпертекстуальність – внутрішньою іманентною ознакою. Дослідниця виділяє два типи гіпертекстуальності: потенційну і реалізовану, і рівні гіпертекстуальності: внутрішньотекстовий та міжтекстовий [113, сс. 93–97].

Гіпертекстуальність досліджується також в роботі К. В. Давидової, в основу якої покладена гіпотеза про гіпертекстуальність як властивість художнього тексту. К. В. Давидова [60, с. 59] розуміє гіпертекстуальність як

«генералізацію відносин і зв'язків між раніше створеними текстами, за яких отриманий текст (гіпертекстовий фрагмент) являє собою сукупність складових і з точки зору змісту, і форми». Вона вважає, що художній гіпертекстовий фрагмент представлений двома основними типами: гіпертекстовим фрагментом з «жорсткою» структурою, інтертекст якого вербалізує внутрішню мову, і гіпертекстовим фрагментом з «м'якою» структурою, що містить інтертекст-цитати, інтертекст-епіграфи, інтертекст-пріслів'я та приказки.

На думку Є. В. Зикової [75, с. 6], поняття інтертекстуальності і гіпертекстуальності частково перетинаються, але не збігаються. Принциповою відмінністю, на її думку, є те, що для «включення» інтертекстуальності необхідні усталені в культурному, соціальному, історичному контексті ключові слова; тоді як в умовах гіпертекстуальності роль значимого поняття може зіграти будь-який фрагмент тексту, включаючи графічні засоби і звук. Іншою відмінністю, на думку Є. В. Зикової, є скерованість від вже відомого до нового. При інтертекстуальних зв'язках ключові слова привносять в текст свій власний набір сенсів, що накопичився за час існування першоджерела. Гіпертекстуальність, навпаки, має на увазі, що будь-який фрагмент інформаційної одиниці, що зв'язується за допомогою гіперпосилання з іншими інформаційними одиницями, «обростає» новими конотаційними, інформаційними та іншими значеннями лише у процесі побудови реципієнтом свого гіпертексту [там само].

На думку А. В. Протченко [141, с. 43], гіпертекстуальністю є текст поза іншим текстом або поєднання двох або декількох лінійних і нелінійних текстів, що знаходяться не усередині один одного, а розташованих в зовнішньому просторі по відношенню один до одного.

О. В. Дєдова вважає, що «невизначеність в тлумаченні терміну «гіпертекстуальність» посилюється спробами його зіставлення з поняттям «інтертекстуальність». Паралелі між використанням термінів і, відповідно, між реаліями, що ними позначаються, не завжди є обґрунтованими. Низка авторів

проводить аналогії між гіпертекстуальністю і інтертекстуальністю, орієнтуючись багато в чому на схожість внутрішньої форми самих термінів. Це неминуче призводить до термінологічної плутанини та змішування самих понять» [63, с. 143].

У зв'язку з цим висновки Є. В. Зикової і А. В. Протченко дозволяють нам розмежувати поняття «інтертекстуальність» і «гіпертекстуальність» на підставі того, що інтертекстуальність має на увазі знаходження тексту в тексті, а гіпертекстуальність – знаходження тексту в зовнішньому просторі по відношенню до іншого тексту. Для інтертекстуальних включень необхідні певні фонові знання читача, тоді як гіпертекстуальність має на увазі наявність явних гіпертекстових посилань, до яких читач може звернутись у будь-який момент. При цьому ми, поділяючи точку зору О. В. Дєдової [62, с. 23], до терміну «гіпертекстуальність» відноситимемо специфічні зміни, які зазнав письмовий текст, переміщений спочатку на екран монітора, а потім до мережі Інтернет. Для нас принципово важливим є те, що в повному обсязі гіпертекстуальність реалізується виключно в межах комп'ютерного дискурсу.

Таким чином, під гіпертекстуальністю ми розуміємо специфічну зміну, яку зазнає текст при переміщенні в електронне середовище, при цьому один текст знаходиться поза іншим текстом, а зв'язки між ними встановлюються у вигляді гіпертекстових посилань, завдяки чому ці тексти стають електронним гіпертекстом.

Крім того, наслідуючи О. В. Дєдову [62, с. 23] на позначення певної специфіки традиційних творів, які через ті або інші причини нагадують нам електронний текст, ми використовуватимемо термін «квазігіпертекстуальність», який був вперше запропонований Дж. Ландау [226]. Тут слід зазначити, що не всі тексти електронних мереж мають статус гіпертексту. Так, А. Шторрер виокремлює гіпертекст як «нелінійно-організований текст з чіткою функцією і темою та електронний текст як лінійний текст, інтегрований в гіпертекстову мережу» [246, с. 173].

Отже, під квазігіпертекстуальністю ми розуміємо лише певну зміну, яку зазнає текст під час переміщення в електронне середовище, при цьому даний текст не забезпечується гіпертекстовими посиланнями і читається лінійно.

1.1.4.3. Риси текстуальності у гіпертекстах

Гіпертекст, з одного боку, функціонує як традиційний текст, з іншого, він являє собою новий рівень, де діють свої закони його створення та сприйняття [29, с. 6]. Дослідниця Н. Ф. Буторіна порівняла текст та гіпертекст, для більшої наочності ми звели результати її порівняння [29, с. 4] у таблицю:

Текст vs. гіпертекст

лінійність	1. нелінійність
кінцевість, завершеність	2. нескінченність, незавершеність, фрагментарність, відкритість
точне авторство	3. відсутність авторства (у традиційному розумінні), сумісне авторство (<i>останнє ми додали з огляду на існування статей у Wikipedia, які створюють/редагують декілька авторів</i>)
протиставлення автор-читач	4. зняття протиставлення автор-читач, інтерактивність читача
суб'єктивність, однобічність	5. об'єктивність, багатобічність
однорідність	6. неоднорідність

У німецькій лінгвістичній традиції загальновідомою є теорія Р. Богранда та В. Дреслера про сім критеріїв текстуальності: когезія, когерентність, інтенціональність, прийнятність, інформативність, ситуативність та інтертекстуальність [194]. Як кажуть автори теорії, «якщо якійсь із цих критеріїв вважається невиконаним, то текст не буде комунікативним. Такі не-комунікативні тексти вважаються «не-текстами» (Nicht-Text)» [194, с. 3].

Доцільним буде дослідити кожен із них, щоб визначити, які саме критерії є найбільш прийнятними для характеристики того чи іншого гіпертексту.

Перший критерій текстуальності, як його виокремлюють Р. Богранд та В. Дреслер, – це *когезія* (лат. *cohaesus* – зв’язаний, зчеплений, англ. *cohesion*, нім. *Kohäsion* f). Термін був вперше введений у мовознавчий обіг дослідником Дж. Хеллідей (Halliday) та пізніше використовувався його дружиною пані Хасан (Hasan) [212; 213; 215]. Вони вважали, що «когезія має місце там, де інтерпретація одного елемента в дискурсі залежить від інтерпретації іншого елемента. Один елемент є передумовою (*presupposes*) іншого у тому сенсі, що він не може бути ефективно декодованим, якщо ми не звернемось до нього (*recourse to it*)» [цит. за 255, с. 30]. Р. Богранд та В. Дреслер розглядають цей термін ширше. За їх визначенням це «...спосіб взаємозв’язку компонентів *поверхневого тексту* (*Oberflachtext*), тобто слова, які ми дійсно чуємо чи бачимо. Компоненти поверхневої структури тексту залежать один від одного через граматичні форми та *відносини* (*Konventionen*) таким чином, що основу когезії становлять граматичні залежності» [цит. за 255, с. 29].

Отже, когезія як принцип зв’язку речень у тексті завдяки формальним граматичним засобам, реалізується у гіпертексті через зв’язок між блоками інформації (за допомогою апарату посилань – на формально-структурному рівні).

Когерентність, яка описує семантично-когнітивний та змістовий зв’язок текстових елементів, вживається автором гіпертексту для того, щоб дати читачеві зрозуміти певну ідею (когерентність теж реалізується через апарат посилань, але за семантично-смісловим принципом, тобто за принципом пояснення (відсилки) до певних ключових слів).

Таке явище, як *інтенціональність*, ґрунтується на намірі автора створити у читача певне враження від тексту. Таку функцію можуть виконувати літературні портали або «віртуальні тури» на бізнес-сторінках.

Читач сам визначає *прийнятність* чи неприйнятність певного тексту

відповідно до своїх вимог дізнатись щось. Таким чином, автор має залучити до прочитання гіпертексту якомога більшу читацьку аудиторію, вивчаючи її потреби. Грамотне структурування гіпертексту допоможе підвищити інтерес читачів.

Інформативність гіпертексту та, з рештою, його результативність, вимірюються кількістю інформації, яка була новою для читача. До гіпертексту завжди можна додавати посилання на нові джерела інформації.

Ситуативність тексту зображує актуальність для читача отриманої в певній ситуації інформації. Гіпертекст має перевагу перед звичайним текстом, оскільки він не обмежений ситуативністю, адже за допомогою посилань він може скерувати читача до знань, які відповідають його потребам.

Інтертекстуальність – це відношення тексту до інших йому подібних. Наприклад, без такого явища, як інтертекстуальність, не були б зрозумілі пародії. Якщо вважати окремі вузли гіпертексту особливими текстовими одиницями, то гіпертекст постає як надзвичайно інтертекстуальне утворення. За допомогою прямих посилань автор не лише вказує на інші тексти та використовує їх як аргументацію, а й створює для читача певний шлях, якого читач дотримуватиметься при переході на наступний текст, залишаючи попередній.

Ми вважаємо, що, з одного боку, гіпертексту властиві традиційні категорії лінгвістики тексту, однак, у зв'язку з особливостями його організації, критерії текстуральності в ньому матимуть дещо інший статус і виявлятимуть певні особливості функціонування.

Таким чином, гіпертекст має всі особливості, притаманні звичайному, лінійному тексту, та значно розширює їх.

1.1.4.4. Дефініція та обов'язкові риси гіпертексту

В програмуванні, лінгвістиці та перекладознавстві існує багато визначень поняття «ГТ» і кожне з них походить від тієї або іншої особливості ГТ. Автори

енциклопедії Britannica в 1994 році визначали ГТ наступним чином: «Гіпертекстом називають Інтернет, енциклопедію, довідник, книгу зі змістом і наочним покажчиком, а також будь-який текст, в якому виявляються які-небудь посилання (вказівки) на інші фрагменти» [XII, с. 974]. В тому ж 1994 році Британіка отримала новий, електронний, вигляд [XII]. Нове видання британської енциклопедії (точніше, його електронна версія, представлена на сайті) закріпило за терміном «ГТ» наступне визначення: «Гіпертекст, знаний як гіперзв'язок, – зв'язок за допомогою символів електронних зчеплень пов'язаних між собою фрагментів інформації з метою забезпечити користувачеві простий доступ до них» [XII].

Гіпертекст як нова текстуальна парадигма може розглядатись як спосіб комунікації в суспільстві, орієнтованому на множинні, одночасні потоки інформації, які не можуть бути сприйняті і засвоєні суб'єктом.

Ю. Хартунг і Е. Бревдо визначають гіпертекст «як засіб нелінійного представлення інформації» [174, с. 61]. М. Епштейн розуміє під гіпертекстом нелінійну документацію, яка розгалужується і встановлює взаємозв'язки, дозволяючи читачеві досліджувати інформацію, що міститься в ній, в послідовності, яку він сам обирає [188; 189]. Н. А. Шехтман пропонує таке визначення гіпертексту: «ГТ – це будь-який нелінійно організований об'єм політематичних коментарів, які інтегрують інформаційні ресурси, що не перетинаються, та між якими за необхідністю можуть бути встановлені перехресні посилання» [181, с. 62].

Н. Ф. Ковальова вводить поняття лінгвістичного ГТ (далі – ЛГТ) на позначення коментарів до тексту. За її визначенням, ЛГТ – це «нелінійно організований об'єм політематичної інформації тлумачного плану, який винесений за рамки основного змісту тексту у вигляді блоків, що можуть бути зв'язані між собою за допомогою гіперпосилань» [89, с. 29].

Суттєвий внесок у дослідження організації гіпертексту зробила Є. В. Зикова. В її дисертації наведено визначення ГТ як «форми представлення

інформації, за якою кодування та розкодування змісту виходить за межі змісту окремо взятої інформаційної одиниці, стає залежним від нелінійних парадигматичних і синтагматичних відношень, що встановлюються як автором, так і читачем» [75, с. 6].

Отже, термін «гіпертекст» розуміють двояко: у широкому розумінні, гіпертекстом називають будь-який нелінійно організований об'єм інформації; у вузькому розумінні під гіпертекстом мають на увазі, як правило, електронні гіпертексти.

Ми маємо на меті запропонувати власне визначення електронного гіпертексту. Для реалізації цього завдання необхідно розглянути характерні риси гіпертексту. Отже, які властивості відрізняють гіпертекст від тексту в традиційному розумінні та як визначити сам ЕГТ – такі актуальні питання будуть висвітлені далі.

Дискретність подання інформації, фрагментарність, тобто відсутність безперервності. Оскільки гіпертекст виражає якійсь єдиний зміст – це певний єдиний текст. Але якщо зіставити його з іншими формами тексту, можна побачити, що гіпертекст насправді не має континуальності. Читач не бачить і не усвідомлює його як безперервне ціле. Він з самого початку має справу з фрагментами. Саме фрагменти є первинними, а не текст в цілому. Фрагменти здаються читачеві цілісними утвореннями, бо не можна, наприклад, отримати півтора фрагменти.

Нелінійність. з лінгвістичної точки зору більш доречним буде назвати спосіб організації субтекстів (сегментів) у гіпертексті НЕ нелінійним, а мультилінійним. Справа в тому, що, з одного боку, будь-який гіпертекст складається з лінійних субтекстів, з іншого боку, насправді послідовність прочитання окремих субтекстів найчастіше виявляється заданою автором за допомогою вбудованих посилань.

Аналогом лінійного способу подання може бути кіно. Людина, яка переглядає певний документ, жодним чином не може вплинути на його зміст.

Нелінійний спосіб подання інформації дозволяє людині брати участь у поданні інформації, взаємодіючи якимось чином зі засобом відображення мультимедійних даних. Участь людини в даному процесі також називається «інтерактивністю». Такий спосіб взаємодії людини й комп'ютера найбільш повним образом представлений у категоріях комп'ютерних ігор. Нелінійний спосіб подання даних називається «гіпермедіа».

Тож важливою особливістю гіпертексту є його «інтерактивність». Користувач має можливість вступати у взаємодію із засобом комунікації. Найчастіше на веб-сторінці можна знайти пропозицію відправити автору електронне повідомлення або написати коментар на статтю, опубліковану в електронному виданні.

Антропоцентричність, або суб'єктивізм у відношенні комунікативної завершеності гіпертексту. Читання гіпертексту вимагає від читача високої інтелектуальної активності, що додається до активності, яку передбачає читання звичайного, лінійного, тексту. У гіпертексті суб'єкт самостійно рухається по ланцюжку гіпертекстових зв'язків, створюючи свою інформаційну модель світобудови, створюючи свій сенс даної моделі. Читач самостійно прокладає маршрут читання. Зміст для нього не є заздалегідь вибудований автором у цілісній формі. Тут робота читача є дещо схожою до роботи автора лінійного тексту.

«Демократичність» гіпертексту – окремі частини гіпертексту, в залежності від позиції, обраної читачем, можуть слугувати і початком, і завершенням одночасно. Тут варто порівняти поняття гіпертексту та інтертексту. Під інтертекстом розуміється основний вид і спосіб побудови художнього тексту, що полягає в тому, що текст будується з цитат до інших текстів. Інтертекст і гіпертекст представляють собою системи текстів, що відрізняються один від одного виразом зв'язків між текстами. І інтертекст, і гіпертекст містять посилання на інший текст, але в першому випадку ця посилання присутнє імпліцитно, а в другому – експліцитно. Посилання на свого попередника в

інтертексті нерозривно пов'язане з канвою всього оповідання в цілому, тобто не може бути обділеним читацькою увагою. Посилання в гіпертексті не передбачає наявності прецедентного тексту, воно більш «демократичне», адресат може звернутися до неї, а може і проігнорувати.

Важливою особливістю гіпертексту є так звана «іманентність» – образно кажучи, зрощення свідомості із засобами комунікації і здатність миттєво засвоювати все нові і нові комунікаційні засоби. Гіпертекст народжується в спробах використовувати комп'ютер у науці і літературі, в результаті комп'ютер стає невід'ємною частиною середовища повідомлень.

Гіпертекст є складним багатоелементним утворенням, що дає підстави говорити про його креолізованість. За словами М. Б. Ворошилової, «креолізований текст постає складним текстовим утворенням, в якому вербальні та невербальні елементи утворюють одне візуальне, структурне, смислове та функціональне ціле, націлене на комплексний вплив на адресата» [42].

М. Візель виділяє такі властивості гіпертексту, що виходять за рамки традиційного розуміння тексту [35]:

- ✓ дисперсність структури (інформація представлена у вигляді окремих блоків, зв'язаних між собою; реципієнт від однієї частини тексту безпосередньо та швидко може перейти до іншої частини);
- ✓ нелінійність гіпертексту (читач сам комбінує фрагменти інформації, складаючи свій власний текст);
- ✓ мультимедійність (використання всіх засобів дії на читача, особливо комп'ютерних – звуку, анімації і т.ін.);
- ✓ інтерактивність (наявність різних електронних посилань, коментарів, гостьових книг, дискусій, чатів);
- ✓ доступність (інформація розташовується в зручній для реципієнта послідовності, деякі частини тексту зустрічаються багато разів, таким чином досягається розуміння й інтерпретація окремих підчастин тексту).

Ангеліка Шторрер виводить свою дефініцію ГТ: «ГТ – це нелінійно організовані тексти, керовані комп'ютерною технікою» [246]. У подальшому вона вважає ці ознаки ключовими для опису будь-якого ГТ.

У 2000 році, у рамках свого дослідницького проекту, лінгвісти Юрген Флендер та Урсула Крістман (*Jürgen Flender, Ursula Christmann*) задокументували опитування експертів, які так чи інакше займались розглядом гіпертексту. Опитування мало на меті визначити характерні особливості ГТ. Вчені підготували перелік ознак ГТ та представили їх на розгляд експертам. Виявилось, що більшість науковців вважають ознаки наявності «нелінійної з'єднувальної структури» („nicht lineare Verknüpfungsstruktur”), «вузлів та посилань» („bestehend aus Knoten und Verknüpfungen”), «тексту, що підтримується комп'ютером» („computerbasierter Text”) першочерговими ознаками будь-якого ГТ [208, с. 101].

Сам творець терміну, Т. Нельсон, розумів під гіпертекстом, насамперед, «гнучке, узагальнене, нелінійне представлення матеріалу з певної теми» [233, с. 50]. Якщо виходити із дефініції Нельсона «By hypertext I mean non-sequential writing» [233, с. 28], ГТ – це «непослідовний письмовий текст». Непослідовний може дорівнювати «нелінійний». Але незалежно від того, як ми це назвемо, мається на увазі те, що автор ГТ розподіляє дані по багатьох модулях (у мережі Веб такі модулі називаються «сторінками»). Ці модулі можуть бути розташовані хаотично (на відміну від звичайної книги) так, щоб реципієнт мав змогу перейти до конкретного модуля, якій його на даний час найбільш цікавить. Така його структура дозволяє щоразу знаходити потрібну форму відображення матеріалу. Кожен модуль будь-якого ГТ може бути поєднаний з іншими за допомогою посилань, що були збережені на комп'ютері (вони мають назву гіперлінків/гіперпосилань, або просто лінків/посилань). Посилання відображаються на екрані комп'ютера певним чином (особливо марковані слова, графіки, кнопки). Одне натискання кнопки миші по модулю **A**, і ви вже бачите поєднаний з ним модуль **B**. Тобто певна кількість інформаційних

одиниць пов'язана за допомогою посилань з іншими одиницями. Роль читача – визначити, у якій послідовності їх переглядати. Можна казати, що під час опрацювання інформації, вдаючись до комбінування тих одиниць, читач певною мірою створює власний текст. Однак роль автора тут у жодному випадку не можна недооцінювати, адже добір слів, поділ тексту на інформаційні блоки та розміщення посилань – це його функції, і вони є передумовою створення гіпертексту.

Таку структуру А. Шторрер вважає перевагою, якісним стрибком вперед, оскільки ця побудова тексту забезпечує передачу змісту повідомлення різним групам зацікавлених, та ще й тому, що таким чином «вибудовуються такі медіа-специфічні експлуатаційні форми, існування яких у друкованих медіа ... таким чином було б неможливим» [251, с. 27]. Далі не уточнюється, яке саме новоутворення має на увазі А. Шторрер, однак можна припустити, що це так звані «мапи сайту» (огляд веб-сторінки з цитуванням та посиланням на всі підсторінки) [там само, с. 17].

Автор самої концепції ГТ, Т. Нельсон, виключає з розуміння гіпертексту друкарські тексти, що мають «гіпертекстові» структури, і пояснює, що гіпертекст – це «будь-який текст, який не може бути надрукований на звичайній сторінці, – “any text which cannot be printed on a conventional page” [233, с. 56].

Дефініція гіпертексту, наведена вище, може також посилатись на таке явище: інформаційні блоки знань можуть вміщувати не лише текст, а й зображення, відео тощо. Так з'являється мультимедійне розуміння гіпертексту. А термін «гіпермедіа», введений в обіг Т. Нельсоном, розширював ідею гіпертексту та передбачав взаємні посилання у тексті та медіа. Таким чином, Т. Нельсон передбачив актуалізацію концепції В. Буша в нових умовах електронних засобів.

М. Візель стверджує, що єдиним прикладом абсолютно лінійно організованого тексту може бути лише хіба безкінечна стрічка телеграфного тексту, а будь-яку книгу можна розглядати як окремий випадок ГТ, де невеликі

фрагменти тексту (сторінки) пов'язані між собою посиланнями на кшталт «попереднє-наступнє», тобто номерами сторінок. Однак зрозуміло, що це «пуста казуїстика», як каже М. Візель, оскільки 1) сторінки пов'язані не лише формальними відмітками-номерами, але й змістом та, що найважливіше, 2) вони міцно зв'язані фізично (палітуркою). Виходить, що забезпечити різні напрями читання такої книги неможливо. [36]

Отже, ГТ організований нелінійно, бо кожен із модулів – складових частин ГТ – може містити багато посилань. У своїй статті [250] дослідниця А. Шторрер наводить ще одну перевагу такої нелінійної природи ГТ: користувач ГТ, послуговуючись своїми власними перевагами, може самостійно вирішити, які модулі та у якій послідовності читати. Під час читання звичайної книги, скажімо, детективу, читач слідує певній послідовності читання – послідовній нумерації сторінок з першої до останньої, тобто читає *лінійний* текст. А нелінійна обробка даних сприяє селективному читанню та спрямованому пошуку інформації, причому тут читачеві надається технічна підтримка у вигляді пошукових механізмів та засобів навігації по тексту.

Друга важлива риса ГТ – *підтримка комп'ютерною технікою* – вже також була названа Тедом Нельсоном: «Найкраща із багатьох схожих між собою актуальних дефініцій ГТ, це «текстова структура, яка не може бути просто роздрукована». Це не якесь конкретне чи надто глибоке визначення, однак воно найбільше підходить до ГТ» [233, с. 253]. І справді, ключовий концепт гіперпосилання (перехід від модуля до модуля, стрибки по тексту) найкраще виявляється саме на комп'ютері.

Беручи до уваги вище перераховані варіанти визначення гіпертексту, ми розумітимемо під електронним гіпертекстом нелінійно організований взаємозв'язаний масив інформації, реалізований в електронному вигляді і з'єднаний за допомогою апарату посилань.

1.2. Електронний гіпертекст в контексті дискурсу та комунікації

Як зазначає Олівер Губер у своїй монографії, «сьогодні в пресі можна побачити синонімічне вживання термінів «Інтернет» та «Веб». Таке їх ототожнювання не є цілковито правильним. Інтернет – це поєднання комп'ютерів між собою за допомогою кабелю. А Веб – це поєднання за допомогою посилань різних типів інформації: текстів, музики, відео тощо. Веб-простір існує завдяки програмам, які уможливають комунікацію комп'ютерів в Інтернеті. Веб не може існувати без Інтернету. За слушним твердженням Тіма Бернерса-Лі, Веб надав Інтернету особливого значення, оскільки «...люди насправді цікавляться інформацією (не кажучи вже про знання та мудрість) і не хочуть нічого знати про дроти та комп'ютери» [220].

Ми вже визначили, що гіпертекстова концепція зароджувалась ще до появи Інтернету. Епоха постмодернізму розвинула ідеї інтертексту та гіпертексту. Справжній розвиток гіпертексту розпочався з появою Інтернет та тих технологій, що виникли на його основі. Склався особливий комунікативний простір, якій просто розкрив потенційні можливості гіпертексту. Це здійснило вплив на розвиток структури гіпертексту та на його сприйняття.

Відомий теоретик гіпертексту, Джордж Ландау (*George Landow*), проводить лінгвістичні дослідження гіпертексту та його вплив на електронну літературу. З цієї точки зору, найцікавішими розвідками вважаємо «ГТ: взаємопроникнення сучасної критичної теорії та технології» (1991) (*Hypertext: The Convergence of Contemporary Critical Theory and Technology (Parallax: Re-visions of Culture and Society)* [226], праця 1997 року під назвою «Гіпертекст 2.0» (*Hypertext 2.0: The Convergence of Contemporary Critical Theory and Technology (Parallax: Re-visions of Culture and Society)* [227] та робота, видана у 2005 році, «Гіпертекст 3.0: критична теорія та нові медіа в епоху глобалізації» (*Hypertext 3.0: Critical Theory and New Media in an Era of Globalization (Parallax: Re-visions of Culture and Society)* [228].

Далі вважаємо необхідним розглянути, чому і з якою метою

використовують назви ГТ 2.0 та 3.0, і які зміни може зазнати ГТ під час розвитку мережевих технологій.

Річ у тому, що така назва для кожного етапу існування ГТ повністю збігається з історією Веб: в її історії існували певні періоди розвитку, це так звані Web 1.0, Web 2.0 та Web 3.0.

Web 1.0 є, по суті, ретронімом поняття, яке відноситься до статусу WWW (воно почало вживатись, коли у 2001 році, із подальшим розвитком Веб, виникла потреба в описі попереднього етапу). Перший етап характеризувався наявністю статичних сторінок, розвитком та розквітом пошукових систем. Доступ до мережі мали певні обмежені у чисельності групи користувачів. Цей етап характеризувався влучним висловом Біла Гейтса «контент – це король» [Gates 2006]. Однак одного контенту стало мало, з'являлись перші спроби зробити статичні сторінки більш інтерактивними – додати гостьову книгу, форум або чати. Виникла потреба спілкування, вираження власної думки із можливістю коментування її іншими користувачами. Якщо всі ресурси первісно були безкоштовними, доступні для всіх та нецензовані, то з часом певним групам, що створювали контент, стало важко забезпечувати життєдіяльність такого інформаційного простору. Крім того, з розвитком технологій був спрощений доступ до Інтернету, з'єднання стало швидким, кожен міг знімати власні відео, робити фото. Можна було скористатись таким великим «штатом співробітників» як додатковим джерелом інформації.

Web 2.0 – це перехід від персональних сторінок до блогів, від простої публікації матеріалів до участі і обговорення. Термін був введений в обіг американським вченим Тімом О'Рейлі (*Tim O'Reilly*) [122; 236]. Прикладом тут може бути вільна он-лайн енциклопедія Вікіпедія, як спільнота, де учасники мають можливість змогу створювати записи та редагувати записи колег. Web 2.0 – за своєю суттю, технологічна платформа, що дозволяє на своїй основі практично безкоштовно створити ряд сервісів. Подібна доступність призвела до появи величезної кількості одноманітних ресурсів, що, відповідно, девальвує

цінність більшості з них.

Джейсон Калаканіс (*Jason Calacanis*), керівник Netscape.com та активний Інтернет-діяч, 10 березня 2007 року описав риси Вебу «третього покоління», так званого Web 3.0. Він визначає його як високоякісний контент і сервіси, які створюються талановитими професіоналами на технологічній платформі Web 2.0. На зміну технологічній платформі Web 2.0 покликана прийти третя – культурна версія Web, що використовується професіоналами для створення нового – цікавого і корисного – контенту [82]. У якості прикладу він наводить німецький розділ Вікіпедії, де, з накопиченням контенту, обмежується доступ до якісних статей для нефахівців. Введено рецензування таких статей виключно професійними редакторами. Відомим є факт, що засновник Вікіпедії Д. Вейлс мав 18 (!) разів редагувати статтю про самого себе, бо ті, хто редагували статтю на свій розсуд, часто припускались помилок щодо фактів його біографії.

Маємо приклад повернення Інтернету до науки. Мало хто знає, але той самий ідеолог концепції Вікіпедії, Джиммі Вейлс (*Jimmy Wales*), за рік до її появи, займався проектом Нупедія – енциклопедії, де статті писалися виключно експертами та вільно розповсюджувались в Інтернеті. У її основу був покладений процес ретельного рецензування статей з метою досягти якості, яку можна було б порівняти з професійними енциклопедіями. Авторами були вчені, які брали участь у проекті на добровільних засадах. Перед закриттям у Нупедії було 24 закінчені статті, і ще 74 статті, що перебували в процесі поліпшення й рецензування.

Оскільки процеси впровадження Веб 3.0 лише набирають обертів (навіть на багатомовній Вікіпедії стаття про Веб 3.0 існує поки що виключно російською та українською мовами), нас більше цікавлять сайти, створені за епохи Веб 2.0. Доповідь А. Пелешішина на засіданні секції інформатики НТШ в березні 2006 року описує стан розвитку Веб другого покоління: «Глобальне середовище World Wide Web на сьогодні є безпрецедентним і унікальним інформаційним ресурсом, який об'єднує в собі величезні об'єми інформації.

Розвиток цього глобального середовища є одним з ключових напрямків глобалізації та розвитку цивілізації» [131]. Він слушно зазначає, що Інтернет фактично створюється користувачами, найактивніші з них – з Північної Америки та Європи.

Існує поняття «Рунету» («російськомовного інтернету») як сегменту Інтернету. Цей термін – поєднання портманто доменного імені «ру» (**.ru**) та постфікса «нет» (англ. “net” – мережа). За такою ж самою моделлю створені назви «Казнет» («казахський Інтернет», **.kz**), «Байнет» («білоруський Інтернет», **.by**), «Узнет» («узбецький Інтернет», **.uz**), тощо. 1 грудня 1992 року був впроваджений національний домен верхнього рівня **.ua** для України. І хоч не всі сайти, що мають відношення до України, обов’язково закінчуються на **.ua**, за українським сегментом Інтернету закріпилась назва «УАнету». Інколи вживаються назви «УкрНет» чи «УкрМережа».

Цікавим є питання щодо перспектив сучасного наукового УкрНету. У доповіді А. Пелещишина 2006 року стан розвитку україномовного Інтернету описується досить песимістично. У той час велись розмови про фактичну ізолюваність української науки від міжнародної наукової комунікації і актуальних епістеміологічних трансформацій, невелику інтеграцію з іноземними колегами, великий відсоток застосування російської мови на, здавалося б, українських сайтах.

Що стосується тієї самої Вікіпедії, статті до якої у нас пишуть і редагують студенти та аспіранти, то тут можемо спостерігати позитивну тенденцію. Волонтери-редактори української Вікіпедії вийшли на 13-те місце за кількістю статей серед усіх 284 мовних розділів всесвітньої онлайн-енциклопедії. Було встановлено, що український розділ випередив російську версію енциклопедії та посів найвище місце серед слов’янських Вікіпедій.

Феномен Веб 2.0 побудований на постійній взаємодії людей. Комунікативні сервіси мережі користуються величезною популярністю серед користувачів. Ці сервіси надають можливість публікувати свої щоденники,

блоги (LiveJournal/ЖЖ, Blog.com), мікроблоги (Twitter), фотографії (Instagram), відеофільми/ ролики (YouTube, iTunes), ділитися враженнями у соціальних мережах (Facebook, VK.com, MySpace), знаходити однодумців на системах соціальних презентацій (LinkedIn, Xing), створювати «групи по інтересах», писати та редагувати статті у Wikipedia, організовувати свою роботу та дозволя.

Всі ці можливості для комунікації та роботи в Інтернеті, створені Веб 2.0, призводять до появи особливого типу тексту. Такий текст враховує основні особливості другого Вебу: колективне співавторство та колективне редагування тексту, високий рівень гібридизації (поєднання вербальних та невербальних елементів), легкість в оновленні змісту, все більша роль кольорової та графічної інформації при сприйнятті та розумінні тексту [Горошко 2009 текст, с.271].

Звісно, така «демократичність» не залишає байдужими лінгвістів різних країн, тому мова Інтернету стає предметом дослідження мовознавців. У сучасному мовознавстві є низка праць, присвячених проблемам медіа-лінгвістики, теорії комунікації та дискурсології. У них увагу зосереджено здебільшого на вивченні інформаційно-комунікативного процесу в умовах всебічного впровадження Інтернет-технологій. Так, російські, українські та білоруські лінгвісти (Ф. С. Бацевич, А. Д. Белова, Б. М. Гаспаров, В. Б. Бурбело, В. І. Карасик, А. Князєв, М. Л. Макаров) вивчають та описують специфіку Інтернет-дискурсу; у дисертаційних дослідженнях О. В. Винарієвої, Є. Н. Галічкіної, С. С. Данилюк, М. В. Коломієць розглянуто структурно-змістові та функціонально-технічні характеристики веб-сайтів, комп'ютерних конференцій, інтернет-новин у гіпертекстовому форматі.

Вчені використовують поняття «дискурс» та «комунікація», поєднуючи їх з термінами «комп'ютерний», «Інтернет», «електронний». Доцільним буде розглянути, який термін є найбільш популярним у сучасній лінгвістиці гіпертексту, та висловити свою позицію з цього приводу. Отже, далі наша увага буде присвячена поняттю дискурсу та комунікації.

1.2.1. Поняття дискурсу

Сучасна теорія дискурсу почала оформлюватись у самостійну галузь науки у середині 60-х років минулого століття. Треба зазначити, що поява категорії «дискурс» сягає ще античних часів. У 1980-90-ті роки тлумачні, етимологічні, енциклопедичні словники трактували його як «жваву бесіду» [1]. Розвиток та спроби аналізу цієї категорії саме у 60-х та 70-х роках ХХ століття відобразили певні тенденції у лінгвістиці того часу: лінгвістика саме переходить від дослідження окремого речення (вислову) до аналізу низки висловів, які утворюють цілісний, зв'язний та завершений текст. З. Херріс одним з перших використав цей термін на початку 1950-х рр., вклавши у нього значення зв'язного тексту. Саме в цей час синтаксис виходить за рамки речення, що підтверджують терміни, які вводились до лінгвістики: гіперсинтаксис (Б. Палек), макросинтаксис (Т. Ван Дейк), синтаксис тексту (В. Дреслер).

Сам термін «дискурс» походить від фр. *le discours* (англ. *discourse*) – промова, виступ, слова. У французькій лінгвістичній традиції воно позначало мовлення взагалі, текст. Е. Бенвеніст одним з перших позначив цим словом «мовлення, притаманне тим, хто говорить». В такий спосіб він протиставляв дискурс об'єктивному оповіданню (фр. *récit*).

Термін «дискурс» виявився багатозначним та використовувався низкою авторів у майже омонімічних значеннях:

- 1) зв'язний текст;
- 2) усно-розмовна форма тексту;
- 3) діалог;
- 4) група висловів, пов'язаних між собою за смислом;
- 5) мовний твір як даність – письмова чи усна [Николаева Т.М., с. 479].

Без сумніву, поняттєвий діапазон терміну «дискурс» дуже різний. Н. Д. Арутюнова визначає дискурс як: «...зв'язний текст у сукупності з екстралінгвістичними – прагматичними, соціокультурними, психологічними та іншими факторами; текст, взятий у аспекті події...». Дискурс – це мовлення,

«занурене у життя». Тому термін «дискурс», на відміну від терміну «текст», не застосовується до стародавніх та інших текстів, зв'язки яких з живим життям не відбуваються безпосередньо» [І, сс. 136–137].

Відомо, що наукова дискусія про дискурс як самостійний аспект почалась з опису відношення тексту та дискурсу. Деякі вчені пропонують визначати дискурс як «текст плюс ситуація», в той час як текст, відповідно, визначається як «дискурс мінус ситуація» [64, с. 87]. Образ ситуативності та контексту націлений, таким чином, на експлікацію того, що говориться, і того, що мається на увазі, тобто локуції й ілокуції. Тому, інтерпретація дискурсу – є, власне, предметом прагматичних та прагмалінгвістичних досліджень, де враховуються всі культурно, соціально та психологічно значущі і обставини будь-якого спілкування.

1.2.2. Дискурс vs. комунікація: огляд існуючих досліджень

На сьогоднішній день використовується цілий діапазон термінів на позначення явищ електронної комунікації. В англійській науковій парадигмі для визначення електронної мови використовуються різні терміни: **e-language**, **netlingo**, **e-talk**, **geekspeak**, **netspeak**, **weblish**, а комунікативний простір її функціонування називають комп'ютерно-опосередкованою комунікацією СМС (**Computer Mediated Communication**). Термін СМС використовується в двох значеннях, позначаючи функціональний різновид мови та особливе комунікативне середовище.

У пострадянському науковому просторі частіше використовується термін «мова Інтернету», а СМС позначається як електронна комунікація, віртуальна Інтернет-комунікація або ж комп'ютерний чи електронний дискурс. Усі вони, по суті, відносяться до одного матеріального середовища, проте роблять наголос на якійсь певній рисі. Неможливим, а також не виправданим було б зупинитися на одному терміні, як найбільш правильному, бо кожен з них задовольняє різні поняттєві потреби відповідно до цілей дослідження сторін цієї реальності. Будь-

який текст можна розглянути як засіб фіксації результатів динаміки процесу комунікації.

Дослідниця Л. Ю. Щіпіцина у 2009 році підсумувала всі наявні на той час терміни на позначення спілкування в новому комунікативному середовищі, створивши таку влучну, на наш погляд, таблицю «Частотність використання позначень спілкування в новому комунікативному середовищі» (наведена нижче). Наводиться кількість посилань на певні терміни у пошуковій системі google.ru станом на 24 липня 2008 року. Посилання отримані шляхом розширеного пошуку із застосуванням опції «пошук цілої фрази». До кожного терміну додається прізвище автора, який увів цей термін у науковий обіг, або використовує його в своїй роботі. В оригіналі таблиця представлена російською мовою. Ми подаємо цю таблицю також в українському перекладі (далі).

Таблица 1.

***Частотность использования обозначений общения
в новой коммуникационной среде
(по данным поисковой системы google.ru от 24.07.2008)***

Ключевые слова	Количество ссылок	Авторы, которые используют данный термин
Базовое слово «коммуникация»		
Электронная коммуникация	1890	Ф.О. Смирнов
Интернет-коммуникация	1520	Е.И. Горошко
Компьютерно-опосредованная коммуникация	1090	И.Н. Розина, Е.В. Волкова
Виртуальная коммуникация	1040	М.Б. Бергельсон
Компьютерная коммуникация	774	Г.П. Бакулев
Сетевая коммуникация	531	К.Н. Обухов
Базовое слово «дискурс»		
Компьютерный дискурс	207	Е.Н. Галичкина, П.Е. Кондрашов
Сетевой дискурс	211	Н.Л. Моргун
Виртуальный дискурс	170	О.В. Лутовинова

Интернет-дискурс	128	В.М. Громова
Электронный дискурс	97	А.Г. Аврамова

Сама дослідниця робить декілька зауважень щодо правдивості даних, репрезентованих в таблиці. По-перше, не враховані друковані роботи (хоча частка із знайдених робіт могла б бути відсканованою версією друкованого видання – А.А.). По-друге, декілька посилань можуть відноситися до однієї та тієї ж самої роботи. По-третє, деякі позначення, як-то «Інтернет-комунікація», активно використовується у соціологічних та психологічних дослідженнях. Тим не менш, наведені кількісні дані можуть дати загальне уявлення про певні тенденції та преференції у галузі термінології наукових робіт, присвячених лінгвістичним дослідженням.

Три роки відділяють нас від того часу, кола була укладена таблиця. Для Інтернету, явища, яке так стрімко розвивається, це великий проміжок часу. За цей період написано багато нових робіт, так чи інакше присвячених темі дискурсу гіпертексту. Тому є сенс наново порахувати кількість посилань, які Google зможе видати на кожний запропонований йому термін. Треба також додати, що для повноти дослідження доцільним є пошук в україномовному сегменті Інтернету. Це, без сумніву, додасть нові прізвища молодих вчених, які використовували тій чи інший термін. Всі ці зауваження вилились у власну таблицю, яку ми розробили на основі таблиці Л. Ю. Щіпіциної. Знаковим є, передусім, те, що наші розвідки ми проводили у той самий день, 27 липня, рівно через 3 роки після першого пошуку. Отже, побачимо, як змінилась картина.

Таблиця 2.

Частотність використання позначень спілкування в новому комунікативному середовищі

(за даними пошукової системи google.com.ua станом на 24.07.2012 року)

Ключові терміни	Кількість посилань	Автори, які використовують даний
-----------------	--------------------	----------------------------------

термін

Укр.мовою Рос.мовою

Основний термін «комунікація»

Віртуальна комунікація	1) 22.100	5) 4.130	М.Б. Бергельсон
Комп'ютерна комунікація	2) 14.400	6) 2.670	Г.П. Бакулев
Електронна комунікація	3) 3.120	3) 7.040	Ф.О. Смирнов
Мережева комунікація/ Комунікація в мережі	4) 1.870 / 206.000	4) 4.340	К.Н. Обухов
Інтернет-комунікація	5) 1.520	2) 11.400	Е.І. Горошко, Адріанова
Комп'ютерно-опосередкована комунікація	6) 286	1) 14.600	І.Н. Розіна, С.В. Волкова, В.П. Коломієць

Основний термін «дискурс»

Комп'ютерний дискурс	1) 10.200	1) 2.370	Є.Н. Галічкіна, П.Є. Кондрашов, Н.А. Лепшеєва, Рублева
Інтернет-дискурс	2) 2.030	3) 1.750	В.М. Громова, І.О. Лук'янов, М.С. Рижков, Ахренова, Распопіна, Ушаков, Серебреннікова,
Віртуальний дискурс	3) 774	5) 1.640	О.В. Лутовінова
Електронний дискурс	4) 92	2) 2.240	А.Г. Аврамова
Мережевий дискурс/ Дискурс мережі	5) 1 / 6	4) 1.720	Н.Л. Моргун
Цифровий/дігитальний дискурс	-/-		

Бачимо, як зросли цифри у порівнянні з минулими розвідками. Позиції термінів у «рейтингу» дещо посунулися. Якщо раніше значно розповсюдженішими були позначення з основним словом «комунікація», то тепер «комунікація» та «дискурс» мають приблизно однаковий ступінь популярності. Лише термін «комунікація в мережі», який ми дозволили собі додати до розвідок, однозначно б'є всі рекорди – 206.000 відповідників видає

нам пошукова система Google.

Скоріш за все, це викликано близькістю його до галузі комунікативних досліджень. Згідно з визначенням комунікації у соціології, вона являє собою форму взаємодії людей з передачі інформації від людини до людини, яка здійснюється за допомогою мови та інших знакових систем [126, с. 11-12]. Причому одним з важливих елементів комунікаційного процесу є канал комунікації [126., с. 144-145]. Відповідно, спілкування в Інтернеті можна розглядати як одну із форм комунікації, опосередковану спеціальним каналом зв'язку, поряд із письмовою, друкованою, а також електронною (радіо- і телевізійною) комунікацією.

Не можна оминути увагою той факт, що в теорії комунікації враховуються й інші елементи комунікативного процесу, а саме учасники комунікації (відправник та отримувач повідомлення), повідомлення як таке, умови комунікації та, у низці моделей, мета (ефект) комунікації, як-то у моделі Г. С. Ласвелла [105; 229, с. 131-138]. Таким чином, ця увага до різних боків комунікативного процесу (технічного, психологічного, соціопрагматичного, власне, лінгвістичного), наближує поняття комунікації до поняття дискурсу.

Ці поняття є багатозначними і міждисциплінарними, однак у той самий час вони мають багато спільного. До таких спільних рис можна віднести процесуальний характер і складну структуру явищ, які позначають ці поняття. Між собою вони знаходяться у гіперо-гіпонімічних відношеннях. Комп'ютерний дискурс буде гіперонімом по відношенню до мережевого чи Інтернет-дискурсу.

Дослідниця Л В. Назарова ототожнює поняття «Інтернет-дискурс» (ІД) та «мережевий дискурс» (МД) , оскільки, за її словами, всі користувачі «мережі Інтернет», називають її просто «мережею», для стислості. «Порівняйте в англійській мові: *the Net/the net, the web, on the Net* замість *the Internet*» [119, с. 128]. На підтримку своїх слів вона наводить визначення терміна, створеного від кореня «мережа»: «Сетература (рос.) – сукупність творів, основним

середовищем існування яких є Інтернет, і які виставлені не просто на обговорення, а є доступними колективному мережевому авторству» [119, с. 128].

О. В. Лутовінова знаходить іншу термінологічну паралель: терміни «комп'ютерний дискурс» (КД) та «електронний дискурс» (ЕД) є синонімічними і позначають текст, занурений в ситуацію спілкування за допомогою електронних засобів зв'язку, а точніше, за допомогою комп'ютера. А ось з думкою Назарової про тотожність «ІД» та «МД» Лутовінова б не погодилась, оскільки зазначає таке: «ІД» передбачає спілкування в Глобальній мережі, а «МД» – як спілкування в Інтернеті, так і в інших мережах, у тому числі і локальних [110-112].

Варто врахувати слушні зауваження, що були зроблені Л. Ю. Щіпіціною стосовно семантики тих прийменників, які використовуються в даних термінах.

Поняття «електронний» відноситься до характеру техніки, що використовується для зберігання та обробки інформації: комп'ютер (електронна обчислювальна машина), а також, наприклад, телевізор чи радіоприймач. Таким чином, позначення «електронний» має подвійну семантику. Наприклад, у роботі «Мова електронних ЗМІ» дійсно йдеться про особливості мовного вжитку на радіо чи телебаченні. З іншого боку, дається взнаки розповсюдженість англійських слів із компонентом *electronic*, що нерідко скорочується до однієї літери *e*-. *e-mail* (електронна пошта), *e-government* (електронний уряд), *e-paper* (електронна газета), *e-commerce* (електронна комерція), *e-banking* (електронний банкінг). Всі ці випадки стосуються лише одного електронного пристрою – комп'ютеру, у сукупності, однак, із спеціальними мережами передачі даних (наприклад, Інтернетом). У зв'язку з такою багатозначністю використання терміну «електронний» на позначення спілкування у новій інформаційній мережі, і ми погодимось із Л. Ю. Щіпіціною, не доречно.

Термін «віртуальний» теж не виявляється доречним, передусім, через існування поняття «віртуальна реальність». Предметом нашого дослідження є

спілкування реальних людей, які не ховаються за персонажами комп'ютерних ігор. Таким чином, цей термін не охоплює тих ситуацій, які досліджуються.

І. Н. Розіна підтримує вчених, які використовують термін «комп'ютерно-опосередкована комунікація», або «КОК». Він походить від англійського **Computer-mediated Communication** (СМС). Інший варіант перекладу: комп'ютерно-медійна комунікація. Однак слід зауважити, що термін СМС використовується подвійно, він позначає як функціональний різновид мови, так і особливе комунікативне середовище.

Дослідники Н. А. Ахренова, В. М. Громова та М. С. Рижков у всіх власних розробках вживають термін «Інтернет-дискурс».

Ми вважаємо, що поняття Інтернет-дискурс найбільш повно та яскраво демонструє мовну ситуацію, яка склалась сьогодні. Саме спілкування в Інтернеті накладає відбиток на процеси, які відбуваються у мові.

1.2.3. Інтернет-дискурс та його жанри

Глибокий теоретичний аналіз Інтернет-дискурсу вперше був проведений у 2001 році, у дисертації Є. Н. Галічкіної [43]. Дослідниця виокремлює такі конститутивні ознаки: 1) електронний сигнал як канал спілкування; 2) віртуальність; 3) дистантність, тобто розділеність у просторі і часі; 4) опосередкованість (здійснюється за допомогою технічних засобів); 5) високий ступінь прозорості/ проникності; 6) наявність гіпертексту; 7) креолізованість комп'ютерних текстів; 8) переважно статусна рівноправність учасників спілкування; 9) передача емоцій, міміки, почуттів за допомогою «смайликів»; 10) комбінація різноманітних типів дискурсу (політичного, педагогічного, наукового – віртуальні конференції, рекламного тощо); 11) специфічна комп'ютерна етика [44, с.59].

Дослідниця Н. А. Лепшеєва вдається до критики деяких аспектів, які виокремила Є. Н. Галічкіна [106, с.90-91] та коригує їх.

Важливою рисою Інтернет-дискурсу є розмаїття жанрів. За останній час

комунікативний простір Інтернету став своєрідним середовищем, яке породжувало певні жанри, що сприяло розвитку жанрознавства в цілому та появі нових жанрів, властивих лише цьому інформаційному середовищу. Згідно з визначенням М. М. Бахтіна, жанр – це «...усталений тип тексту, об'єднаний єдиною комунікативною функцією, а також подібними композиційними і стилістичними ознаками» [23].

За допомогою системи жанрів певним чином впорядковується наше спілкування і текст, створений людиною в будь-якій його формі (усній, письмовій, електронній). На наш погляд, найбільш зручними для перекладацького аналізу Інтернет-вокабуляра є класифікації жанрів, запропоновані Д. Кристалом та Л. Ю. Івановим, оскільки вони містять набір конструктивних жанрових ознак.

Професор Д. Кристал виділяє чотири жанри або основні ситуації використання Інтернету (*broad Internet-using situations*): електронна пошта; синхронні і асинхронні чати, включаючи *BBS (bulletin board system* – електронна дошка оголошень); віртуальні світи (*MUDs*); Всесвітнє павутиння [202].

Кожна з чотирьох ситуацій використання Інтернету має притаманні їй мовні особливості. Наприклад, електронні листи мають свою композиційну структуру: титульна сторінка містить відомості про відправника листа, тему листа, текст листа, вказівки на додатки, якщо вони наявні, дату та час відправлення листа.

Цікавий аналіз теорії мовних жанрів з погляду Інтернету містить дослідження Л. Ю. Іванова [77]. В своїй класифікації дослідник пропонує виокремлювати такі жанри:

1. Загальноінформаційні жанри або жанри новин. ЗМІ в Інтернеті поділяються на ті, які мають власні традиційні «паперові» аналоги, і на власно мережеві ЗМІ, які взагалі не видаються на папері.

2. Науково-освітній та спеціальний інформаційний жанр (електронні наукові та навчальні видання, інтерактивні навчальні курси, віртуальні

факультети і університети, тощо).

3. Художньо-літературні жанри присутні в Інтернеті у всій своїй різноманітності. Поповнення їх відбувається здебільшого за рахунок традиційних літературних творів, які були видані на папері, а потім перенесені до Мережі. Однак існує і низка письменників, які пишуть виключно в Інтернеті.

4. Розважальні жанри Інтернету. Серед них – жанри, об'єднані здебільшого гумористичною направленістю.

5. Жанри, які оформлюють нефахове, непрофесійне спілкування. Це, передусім, усілякі дискусійні групи, чати, гостьові книги, вибрані поштові розсилки, соціальні сайти, тощо.

6. Ділові і комерційні жанри (професійні і непрофесійні комерційні дошки оголошень, аналітичні огляди ринків і галузей, інформаційні листи, інформація на сайтах великих компаній (корпоративних мереж), що має рекламний, а також технічний і пізнавальний характер, банери).

Також Л. Ю. Іванов пропонує поділити жанри на суто мережеві, тобто породжені самим використанням мови у мережі (чати та дискусійні групи), і позичені до Інтернету із інших сфер спілкування (анотації науково-технічних статей чи заголовки електронних ЗМІ) [77].

1.3. Одиниця перекладу електронного гіпертексту

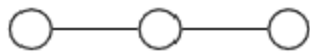
1.3.1. Структура гіпертексту

Електронні тексти, як було сказано вище, мають особливу структуру.

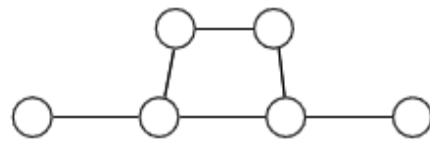
Свен Загер виділяє такі типи структури гіпертексту [241, с. 118]: «ланцюг», «круг», «зірка», «дерево» («ієрархія»), «мережа» (див. Рисунок 1).

Рисунок 1.

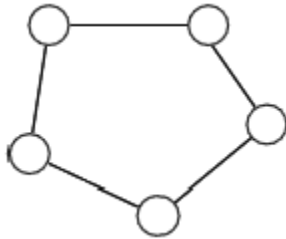
Структура гіпертексту за Свеном Загером

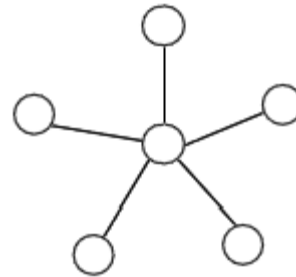
(1) Ланцюг (Kette)

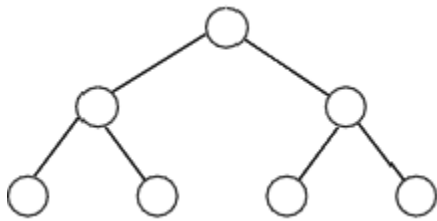
(2) Розгалужений ланцюг (verzweigte Kette)

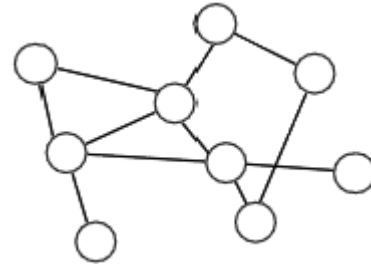
(3) Круг (Ring)

(4) Зірка (Stern)

(5) Ієрархія (Hierarchie)

(6) Мережа (Netz)

Ланцюгове з'єднання гіпертексту дозволяє читачеві швидко повертатися до вже проглянутого тексту або, навпаки, переглядати ще невідомі інформаційні одиниці такого тексту. *Розгалужений ланцюг* дає можливість перестрибувати відразу через декілька блоків, зображень у гіпертексті. Така структура гіпертексту часто використовується в мультимедійних проектах, цільовою аудиторією яких виступають діти.

При *круговій структурі* можливий лише стрибок від кінцевого елемента до початкового.

На відміну від двох вищезазначених лінійних видів структур, «зірка» має нелінійну, оборотну (реверсивну) структуру. В даному випадку до центрального поняття можливе повернення від різних відгалужень, що відходять від центру. Типовим прикладом такої структури є «головне меню», від якого, у свою чергу,

відходять багаточисельні тематичні сфери.

«*Дерево*» – схожа з «зіркою» структура, компактніша за «зірку»: від кожної периферійної інформаційної одиниці відгалужується зірка, яка вже, у свою чергу, є типовою ієрархією. Такий вигляд структури можна зустріти в гіпертекстах, де не спостерігається чіткого розмежування на теми і підтеми.

Ступінь зв'язку всіх інформаційних одиниць в структурі «*мережа*» досить високий, така структура включає в собі всі вищезазначені нелінійні типи структур, деякі частини тексту можуть зустрічатися багато разів.

Будь-який гіпертекст в мережі складається з традиційно текстових компонентів та з елементів, які притаманні саме гіпертексту. Серед загальнотекстових елементів в його структурі Олівер Хюбер називає інформаційні вузли та засоби орієнтування в тексті – посилання. Але в традиційних текстах, наприклад, друкованих, немає елементів автоматичної, електронної навігації по тексту [220, с. 24]. Одне натискання – і ви вже не маєте перегортати сторінки багатотомної друкованої енциклопедії, а одразу опиняєтесь на потрібній вам сторінці електронної енциклопедії [220, с. 35].

У дисертації дослідниці Сілаєвої В. Л., присвяченій аспектам віртуалізації, вживається термін «візуалізація електронного тексту». Під ним дослідниця розуміє, передусім, «супровід тексту гіперпосиланнями» [154, с. 59]. «Посилання в гіпертексті – це конотація, що «матеріалізувалася», алюзія в тексті звичайному. Така, як кажуть структуралісти, синтагматизація парадигматичних зв'язків є не що інше, як живе втілення проголошеного Еко услід за Маклюеном процесу зміни «гутенбергової цивілізації» «цивілізацією образу»: алюзії і натяки огрублюються, візуалізуються, витягуються на поверхню» [35].

Автори «*Das Internet Buch*», Матіас Нольден та Томас Франке, виокремлюють дві функції гіперпосилань (лінків): 1) лінк дає зрозуміти, куди треба натиснути, щоб перейти на іншу сторінку. Часто лінками слугують не лише коротенькі слова («щоб перейти на сторінку, натисніть *тут*»), окремі

слова у реченні («співачка Лена Ландрут-Майер народилась у Гановері»), а й малюнки та відео, тобто усілякі медіа; 2) посилання здійснюють функцію переадресації користувача на потрібний ресурс [234, с. 899–901].

Функції, які виконують гіперпосилання у ЕГТ, доцільно розглядати з точки зору їх типології.

1.3.2. Гіперпосилання: питання типології

Питанням класифікації гіперпосилань займались дослідники О. С. Клочкова, В. О. Каменева, В. М. Суріна, Т. І. Рязанцева, Є. В. Зикова, Л. В. Назарова та ін.

По-перше, по відношенню до тексту гіперпосилання розділяють на дві групи: внутрішньо- і позатекстові посилання. Розташування гіперпосилань по відношенню до тексту відіграє істотну роль в їх сприйнятті читачем: цільові тексти внутрішньотекстових гіперпосилань: (Зміст:1 Історія/ 2 Суть Вікіпедії /2.1 Редагування) сприймаються як такі, що належать до цього ж тексту; цільові ж тексти позатекстових гіперпосилань розглядаються як продовження або розширення теми тексту на поточній сторінці (Betreiber ist die Wikimedia Foundation, Inc., eine Non-Profit-Organisation mit Sitz in San Francisco, Kalifornien) [332, 264].

По-друге, залежно від частини мови, які реалізують мовну складову, виділяються три типи гіперпосилань: номінативні (Головна сторінка – Hauptseite, Джиммі Вейлз – Jimmy Wales), дієслівні (читати – lesen, сховати – verbergen) і адвербіальні (тут – hier). Приналежність гіперпосилання до одного з вказаних типів визначає його функцію в електронному гіпертексті і внесок у забезпечення текстових властивостей його зв'язності.

У кількісному відношенні субстантивовані гіперпосилання складають найчисленнішу групу (66% від загальної кількості гіперпосилань), у той час як частка дієслівних та адвербіальних ГП складає 28% та 6% відповідно [86].

Залежно від типу і мовного оформлення гіперпосилання виконують в ЕГТ

такі функції:

1. функцію реалізації структурної і смислової зв'язності (за рахунок внутрішньо- та позатекстових номінативних посилань);
2. когнітивну функцію структуризації знання (за рахунок внутрішньо- та позатекстових номінативних посилань);
3. функцію розширення тезауруса і створення асоціативного інформаційного поля (внутрішньотекстові номінативні посилання);
4. функцію сигналу про зміну комунікативних ролей (гіперпосилання апелятивного типу – написати листа, залишити коментар);
5. функцію метакомунікативного коментаря (дієслівні гіперпосилання);
6. функцію створення метафори цілісного простору ЕГТ (адвербіальні).

Вищенаведений перелік типів та функцій гіперпосилань у ЕГТ був поданий за класифікацією російської дослідниці Клочкової О. С. [86], та доповнений власними прикладами. Дисертація О. С. Клочкової є чи не єдиною працею, присвяченою гіперпосиланням у німецькомовному ЕГТ. Однак це дослідження не перекладознавче. Очевидно, що ця тема потребує всебічного огляду. Через брак досліджень електронного гіпертексту в українському перекладознавстві, у тому числі для мовної пари німецькомовний – україномовний ЕГТ, доцільним і вважаємо врахувати всі теоретичні висновки лінгвопрагматичних розвідок ЕГТ та провести комплексне дослідження перекладу гіперпосилань українською / німецькою мовами у практичній частині роботи.

1.3.3. Аспекти організації гіпертексту

Дослідники виокремлюють такі аспекти організації ГТ:

1. Структурний аспект. Система повинна мати базу даних, що складається з об'єктів двох видів: а) інформаційних одиниць (ІО) або «вузлів», що містять інформацію, потенційно цікаву для користувачів і б) дуг, що представляють структурні та семантичні відношення, які зв'язують інформаційний зміст вузлів. Причому інформація, що надається дугами різних типів, і можливість

досліджувати й інтерпретувати можливі траєкторії переміщення від одних ІО до інших, може мати для користувача значення не менше, ніж інформація, що міститься у вузлах. У літературі базу даних гіпертекстової системи називають по-різному: гіпертекстом, гіпертекстовою базою даних, гіпербазою даних, гіперпростором.

2. Функціональний аспект. Створення гіпертексту (ІО і «слідів», у трактуванні В. Буша) і навігація в гіперпросторі є нелінійною (не послідовною) діяльністю. Відповідно до цього гіпертекстова система повинна мати спеціальні інструментальні засоби двох видів: 1) кошти для підтримки авторської діяльності (ані в українській, ані в німецькій мові немає відповідного терміну, еквівалентного англійському “Authoring”) і 2) засоби для броузінга ІО в процесі асоціативної навігації.

3. Візуальний аспект. Управління функціонуванням гіпертекстової системи здійснюється на основі принципу прямого маніпулювання представленими на екрані монітора символами позамовних об’єктів. Принцип прямого маніпулювання означає можливість ініціювати швидкі, реверсивні операції над об’єктами з негайно видимими результатами. Користувач отримує можливість легко і практично миттєво переміщувати одиниці інформації і фрагменти гіпертексту з одного контексту в інший разом з усією сукупністю заданих в першому контексті зв’язків. Виглядає це таким чином: ІО або її елемент активізується (обирається) шляхом натискання мишею на так звану «електронну кнопку», що грає роль вихідної точки зв’язку, та веде до тієї чи іншої інформації, яка може представляти інтерес для користувача. Система здійснює перехід до кінцевої точки зазначеної зв’язки і видає на екран відповідну їй ІО. Це може бути або нова ІО, що заміщує на екрані вихідну, або вставка певного нового елементу [91, сс.255–257].

Отже, структурними одиницями гіпертексту визначено вузли та зв’язки. Вузол є основним носієм семантичної інформації і представляє окремий завершений блок гіпертексту, в якому комбінується інформація різних знакових

систем: тексти, графіка, зображення, анімація, музичні та відео фрагменти. Зв'язки використовуються для поєднання вузлів між собою, виведення на екран змісту вузла, виступають засобами когезії гіпертексту. В гіпертексті зв'язки як ключові слова (Politics, Law, Business, Technology, Education, Science and Space, Health, Travel, Entertainment, Sports) використовуються для багаторівневого тематичного розподілу за рубриками, підрозділами, секторами. Зв'язки-заголовки слугують для виведення основних повідомлень випуску на головну сторінку та сторінки рубрик [24, с. 65].

Якщо посилання та вузли є статичними аспектами, то процес переглядання читачем тексту в Інтернеті є динамічним аспектом, і він притаманний лише гіпертексту. Такий процес називають навігацією або перегляданням (browsing). “*To browse*” буквально означає «пастися» (нім. “*weiden, grasen*”). У переносному значенні “*to browse around*” перекладається як «роздивлятися» (нім. “*sich umsehen*”), наприклад, *to browse through a book* відповідає німецькому *in einem Buch schmökern* (із захопленням читати книгу).

Така програма як *браузер* дозволяє переглядати веб-сторінки та здійснювати пошук потрібної інформації. Серед найвідоміших браузерів можна назвати браузер від пошукової системи Google – Google Chrome, далі Mozilla Firefox, Opera, Internet Explorer та ін. Вони мають інтуїтивно зрозумілий інтерфейс, та відображають зміст html-сторінок для зручної навігації Інтернет-користувача.

Німецька дослідниця Катрін Ленен у статті «Гіпертекст – комунікативні вимоги на прикладі веб-сайтів» [230, с.207] вдається до системного опису основних принципів їх побудови. Серед них:

- 1) планування та структуризація гіпертекстів, гіпертекстових модулів та способів поєднання інформаційних компонентів (посилання, навігація тощо);
- 2) формулювання окремих модулів тексту (концепт побудови тексту);
- 3) візуалізація;
- 4) суто технічне рішення.

На цих рівнях підготовки веб-сторінки та тексту фахівці застосовують знання із різних галузей наук: технічна можливість впровадити ідею гіпертексту належить інформатиці, мовно-комунікативний аспект – мовознавству, візуальні ефекти – сфера діяльності веб-дизайнера [230, с.207].

Таким чином, перекладач, опрацьовуючи гіпертексти, має орієнтуватись у розмаїтті їх функцій та правильно бачити структуру гіпертекстів.

Важливим є питання одиниці перекладу ЕГТ. Розглянемо його, визначивши мінімальну одиницю структури ЕГТ.

1.3.4. Мінімально значуща одиниця структури ЕГТ.

В даному пункті роботи представимо огляд літератури з питання структурних елементів ГТ. Підсумувавши всі наявні на сьогоднішній день дослідження, ми склали таблицю із найбільш розповсюдженими назвами структурної одиниці ЕГТ із прізвищами вчених, які ввели цю назву чи певним чином підтримують таке її найменування:

Гніздо гіпертексту	М. Візель
Вузол гіпертексту	М.В. Масалова, Д.Б. Умбрашко
Текстон	О.В. Барст, А.С. Махов
Текстовий блок	О.С. Клочкова
Гіпотекст	Т.І. Рязанцева, П.І. Сергієнко, Ю.І. Злобіна, І.А. Кольцов, В.Н. Суріна
Фрагмент та інформаційна одиниця	О.В. Дєдова, І.А. Ільїна, С.О. Стройков

Розглянемо кожне поняття детальніше.

М. Візель вважає, що гіпертекст – це представлення інформації як зв'язаної мережі **гнізд**, в яких читачі вільні прокладати шлях нелінійним чином. Він припускає можливість множинності авторів, розмивання функцій автора та читача, розширені роботи з нечіткими межами та множинністю шляхів читання.

В основу дослідження М.В. Масалової покладена гіпотеза про те, що гіпертекстуальність є іманентною характеристикою текста як такого. Вона знаходить прояв як у ГТ, так і в лінійно організованих текстах; характеризується особливим поєднанням експліцитних характеристик: лінійності (розташування речень всередині фрагменту чи «вузла») та нелінійності (розташування фрагментів ГТ відносно один одного). Вона знаходить прояв всередині тексту та між текстами різною мірою [113, с. 6]. Д.Б. Умбрашко вважає, що ГТ – інформаційний масив, в якому задані та можуть бути відстежені смислові та асоціативні зв'язки між окремими елементами (**вузлами** ("node" ГТ)). <...> Вузли (node) – найважливіші елементи гіпертекстових систем, оскільки саме з їх допомогою на практиці реалізується деревовидна структура ГТ [169, с. 40].

О.В. Барст вважає, що **текстони** містять текстові фрагменти обмеженого обсягу, що є наслідком того, що ГТ, у першу чергу, розрахований на сприйняття з екрану комп'ютера, а при цьому гортання об'ємних електронних текстів за допомогою курсора втомлює. Текстони семіотично ускладнені графіками, малюнками, схемами. На думку дослідника, структурно ГТ може бути представлений у вигляді мережі, в якій окрім тексту знаходяться ще малюнки та зображення, пов'язані різноманітними відношеннями, заданими автором ГТ, що їх відтворює та інтерпретує читач. Текстон як структурний елемент ГТ також має структуру: він має назву (заголовок), стислий чи розгорнутий зміст, який може розгортатись у відповідності із загальним сюжетом чи не бути зв'язаним з ним зовсім [19, с. 35-36]. В дисертаційній роботі «Типологія художніх гіпертекстів на основі німецькомовних інтернет-сайтів», О. С. Махов, услід за О. В. Барст, пропонує використання терміну **текстон** (texton) на позначення даних окремих блоків тексту. На думку дослідника, кожен текстон містить зв'язки-посилання на інші текстони, із яких смисл тексту може розвиватись далі [114, с. 12].

О.С. Клочкова в роботі «Лінгвопрагматичні особливості ЕГТ німецькою

мовою» як гранично мінімально значущу одиницю структури ЕГТ розглядає **текстовий блок** (елемент). Дослідниця визначає його як текст у складі інформаційної одиниці, чи вузла ЕГТ [86, с. 9].

Т.І. Рязанцева дотримується поняття **гіпотекст** на позначення мінімальної одиниці ГТ. Під гіпотекстом дослідниця розуміє гранично мінімальну значущу двосторонню одиницю ГТ, що має самостійне значення та особливе формальне вираження. Гіпотекст є звязаним у певне осмислене ціле лінійним ланцюгом мовних одиниць. Планом змісту цієї одиниці може виступати інформаційний блок, модуль, вузол, поняття, ідея та функція. У мовному вираженні це може бути окреме слово, термін, словосполучення, рубрика, текстовий модуль, «вікно», електронна сторінка та ін. [146, с. 64]. На думку дослідниці, гермін «гіпотекст» найточніше відповідає завданню членування ГТ як форми електронної комунікації. На відміну від надфразової єдності, гіпотекст не має бути з'єднаний у чіткій послідовності. Навпаки, в гіпотексті передбачене множинне перехресне з'єднання гіпотекстів за допомогою особливих синтаксичних засобів: системи зв'язків та системи гіперпосилань. Крім того, термін «гіпотекст» найповніше відображає будову ГТ з точки зору інтерлінгвістики, тобто з точки зору закономірностей його створення, випрацювання певних рекомендацій щодо його моделей [147, с. 112]. П. І. Сергієнко, услід за Т. І. Рязанцевою, в своїй роботі *«Лінгвокогнітивні особливості ЕГТ (на матеріалі англійської мови)»* стверджує, що електронні гіпертекстові структури, як багатомірні текстові утворення, складаються з елементів, які не мають суворо визначеної послідовності. Гіпотекст, як елемент, що ініціює, виокремлюється на підставі різноманітних принципів, з урахуванням логіко-контекстуальних міркувань, авторських вподобань та інтенцій дослідника [153, с. 15]. Ю.І. Злобіна дотримується точки зору Т. І. Рязанцевої та вважає, що термін «**гіпотекст**» якнайправильніше відповідає завданням членування ГТ як нелінійної структури. На відміну від надфразових єдностей гіпотексти не з'єднуються у чітко відведеній послідовності. В

гіпертексті передбачається множинне та розгалужене з'єднання гіпотекстів за допомогою особливих синтаксичних засобів – системи звязків та гіперпосилань [72, с. 13].

О. В. Дєдова вважає, якщо ідеться про ГТ як особливий тип тексту, то жоден із термінів (файл, вузол, модуль) не є адекватним відображенням специфіки його композиційного членування [62, с. 25]. В залежності від організації гіпертекстового простору автор виокремлює два типи композиційних одиниць. У першому випадку гіпертекстова структура значною мірою орієнтована на «книжкову» традицію. Об'єкт гіпертекстового переходу є частиною послідовно викладеного тексту, що співставляється із абзацем, параграфом чи іншими структурними елементами традиційного писемного тексту. За бажанням такий ГТ може бути прочитаний лінійно, він має початок та кінець. Цю композиційну одиницю ГТ ієрархічної структури, яка не виключає можливості лінійного прочитання, О.В. Дєдова пропонує називати фрагментом. Другий тип гіпертекстової композиції не має ані початку, ані кінця в їх «книжковому» вигляді, тож його в принципі неможливо читати лінійно. Звертаючись до такого ГТ, читач щоразу варіює контекстні звязки під впливом миттєвих спонтанних інтенцій, оскільки в основу даної структури покладена безкінечна множинність інтерпретацій. Звязки у подібному ГТ встановлюються між окремими завершеними текстами, а не між виділеними елементами вихідного цілісного тексту, як у першому випадку. ГТ другого типу принципово відкритий для додавання нових елементів, оскільки це не спотворює його структуру, а, навпаки, розширює інформаційний простір. У якості терміну що адекватно відображає специфіку композиційних елементів даної гіпертекстової структури, О. В. Дєдова ввела поняття **інформаційної одиниці** [62, с. 25]. Услід за даним дослідником, І. А. Ільїна в роботі *«Особливості прояву текстових категорій в гіпертексті»* вважає, що основу системності гіпертекстового простору багато дослідників вбачає у взаємовідношенні двох типів структурних елементів:

1. посилання, що виконує функцію експлікації імпліцитно виражених в тексті семантичних та асоціативних зв'язків, – це і структуроутворювальний елемент ГТ, і засіб пересування по ГТ;

2. інформаційна одиниця як текстова основа гіпертекстової структури, її елемент. Реалізація взаємозв'язку структурних елементів ГТ призводить до утворення послідовності: інформаційна одиниця – посилання – інформаційна одиниця, що створює взаємодію щонайменше трьох структурних елементів як основи системності гіпертекстового простору:

1) інформаційна одиниця (ІО), яка може бути представленою у вигляді тексту, графіки, аудіо- чи відеофрагменту та в даному контексті розумітиметься як текст;

2) посилання – механічний засіб переходу – індекс (І);

3) індексальний об'єкт (ІО), в якому реалізується перехід [78].

І.А. Ільїна під ІО розуміє основний структуроутворювальний елемент ГТ, деякий інформаційний континуум, обмежений рамками електронного представлення. В широкій інтерпретації, на думку дослідниці, під поняття ІО може підпадати книга, представлена повністю в одному окні браузера, будь-який документ чи його розділ, частина документу, графічний об'єкт чи фрагмент зображення, анімований ролик, об'єднаний чи зв'язаний «електронною кнопкою» (гіперпосиланням) в гіпертекстовому просторі [79].

С. О. Стройков у дослідженні «Лінгвопрагматичні характеристики англomовного електронного лексикографічного гіпертексту (на прикладі словника-енциклопедії “The Free Dictionary”)» стверджує, услід за О. В. Дєдовою, що у якості терміну, який визначає гранично мінімально значущу одиницю структури ЕГТ, слід використовувати термін **«інформаційна одиниця електронного гіпертексту»** (ІОЕГТ) [157, с. 131]. Він пропонує наступне визначення: гранично мінімально значуща основна структуроутворювальна одиниця ЕГТ, інформація якої незалежно від кінцевого обсягу ГТ структурована у вигляді певного числа порівняно невеликих за своїм

обсягом текстів, мультимедійних, інтерактивних елементів і елементів креолізації. Услід за М. В. Масаловою [113, сс. 45-46] він [162, с. 199] розрізняє НФЄ та ІОЕГТ, спираючись на те, що ІОЕГТ матимуть завершеність та більшу смислову самостійність, аніж НФЄ. При цьому НФЄ описується як напівсамостійна одиниця висловлювання, яка не має завершеності, характерної для тексту. Головною відмінністю ІОЕГТ від НФЄ є чіткість визначення меж ІОЕГТ. В лінійному тексті, якщо він не розділений на абзаци, під час виділення НФЄ може виникнути низка труднощів. Гіпертекстова форма представлення матеріалу знімає цю проблему, представляючи НФЄ у найбільш зручній для читача формі. Таким чином, ГТ знімає проблему виділення читачем структурної одиниці тексту. Тому питання про використання абзаца (структурної відокремленості) чи НФЄ (смислової відокремленості) вирішене таким чином, що тепер ІОЕГТ водночас і виділені структурно, і відокремлені за змістом. Саме виникнення проблеми членування тексту зумовлене тим, що нелінійна ідея ледь вписувалась в лінійну структуру тексту. НФЄ виділяються читачем, а абзаци – автором (а іноді не виділяються чи не збігаються зі смисловим (навіть авторським) членуванням). Поділ ГТ на ІО свідомо відображає авторську точку зору на членування тексту, що частково знімає проблему суб'єктивного сприйняття тексту читачем [160, с. 5].

1.4. Методологічні засади дослідження електронного гіпертексту в перекладацькому аспекті

В даний час перекладознавство є однією з галузей знання, яка активно розвивається, вирішує складні проблеми, як теоретичні, так і методологічні. Сучасні перекладацькі дослідження присвячені питанням співвідношення слова і поняття, слова і концепту (Васильєв 1991; Фесенко 2001), значення і сенсу (Глебова 2000; Соловійова 2002), запозиченню культур (Галєєва 2002; Ключанов 1999), когнітивному аналізу (Борисов 2000; Рябцева 1997; Хайруллін 1995), особам, що перекладають (Алексєєва 2004; Сорокін 2003) та ін.

Як у будь-якому науковому дослідженні, в перекладацькій розвідці слід розмежовувати методологію, метод і методику.

Методологія – це застосування певних принципів світобачення у процесі дослідження, тобто співвіднесення отриманих даних з іншими фундаментальними науками і, насамперед, філософією. Методологія визначає метод і методику дослідження. **Метод** відповідає методології – підходу до досліджуваного матеріалу, його систематизація та теоретичне осмислення (теорія). **Методика** – це спосіб знаходження нового матеріалу, тобто сукупність прийомів спостереження, відбору, систематизації й опису матеріалу [Арнольд, 8; Мартинюк, 13].

Питання методології досить складне, оскільки це поняття само по собі тлумачиться по-різному. Багато зарубіжних наукових шкіл не розмежовують методологію і методи дослідження. У вітчизняній науковій традиції методологію розглядають як учення про методи пізнання або систему наукових принципів, на основі яких базується дослідження і здійснюється вибір сукупності пізнавальних засобів, методів, прийомів. Найчастіше методологію тлумачать як сукупність прийомів дослідження, що застосовуються в якійсь науці. Методику розуміють як сукупність прийомів дослідження, включаючи техніку і різноманітні операції з фактичним матеріалом [Цехмістрова, 78].

Розрізняють три види методології:

1. Філософську або фундаментальну – систему діалектичних методів, які є найзагальнішими і діють на всьому полі наукового пізнання та конкретизуються і через загальнонаукову, і через часткову методологію. Це вищий рівень методології науки, що визначає загальну стратегію принципів пізнання особливостей явищ, процесів, сфер діяльності.

2. Загальнонаукову, яка використовується в переважній більшості наук і базується на загальнонаукових принципах дослідження: історичному, логічному, системному, моделювання тощо.

3. Частково-наукову – сукупність специфічних методів кожної конкретної

науки, які є базою для вирішення дослідницької проблеми.

Зосередимо свою увагу на загальнонаукових методах дослідження, які застосовуються в роботі.

1.4.1. Загальнонаукові методи дослідження

Виходячи з того, що кожне наукове дослідження може відбуватись на двох рівнях: *емпіричному* (коли здійснюється процес накопичення фактів) і *теоретичному* (на якому здійснюється узагальнення знань), загальні методи пізнання умовно ділять на три групи:

- 1) методи емпіричного дослідження (спостереження, порівняння, вимірювання, експеримент);
- 2) методи теоретичного дослідження (ідеалізація, формалізація, логічні й історичні методи);
- 3) методи, що можуть бути застосовані на емпіричному і теоретичному рівнях (абстрагування, аналіз і синтез, індукція й дедукція, моделювання).

Розглянемо названі групи методів детальніше.

Метод спостереження та збору даних характеризує перший етап дослідження. *Спостереження* – це початковий етап емпіричного дослідження, який полягає у цілеспрямованому сприйнятті предметів і явищ дійсності для одержання безпосередніх даних про об'єкт пізнання. Воно є науково організованим процесом врахування фактів про явища та процеси, що відбуваються в перекладознавстві, розгляду літератури та результатів діяльності з дослідження ЕГТ та збору на його основі масових початкових (вихідних) даних. Цей метод спостереження та *метод суцільної вибірки* були використані під час відбору прикладів.

Порівняльно-зіставний метод використовується з метою порівняти вже існуючі переклади: перекладу з оригіналом чи, власне, перекладів один з одним. При цьому виявляються збіги та відмінності оригіналу та перекладу (чи перекладів); визначається правомірність та необхідність відхилень. Таке

співставлення тексту оригіналу та його перекладу створює явище «паралельних» чи «аналогових» текстів. Цей метод допомагав виявити збіги у одиницях ЕГТ.

Метод вимірювання – це форма методу спостереження, при застосуванні якого фіксуються кількісні аспекти якісних характеристик об'єктів за допомогою певного масштабу (одиниці вимірювання) та алгоритму (правил) процесу вимірювання.

Експериментальний метод використовується в науці у зв'язку з пізнавальними завданнями, для вирішення яких необхідно звертатися до певної форми практичної дії, до створення організованого, штучного середовища і використання спостережної матеріальної взаємодії з метою одержання наукової інформації. Існує два типи експериментів – дослідницький експеримент, що пов'язаний з пошуком невідомих залежностей між кількома параметрами об'єкта, та перевірочний експеримент, що застосовується у випадках, коли потрібно підтвердити або скасувати ті чи інші наслідки теорії.

Метод опису спрямований на закріплення і передачу результатів дослідження за допомогою визначених знакових засобів. Емпіричний опис – це фіксація засобами природної або штучної мови відомостей про об'єкти, дані у спостереженні, а також встановлення емпіричних залежностей між результатами вимірів. За допомогою опису почуттєва інформація перекладається на мову понять, знаків, схем, малюнків, графіків і цифр, приймаючи таким чином форму, зручну для подальшого раціонального опрацювання (систематизації, класифікації й узагальнення).

Розглянемо методи теоретичного дослідження.

Метод формалізації – це побудова абстрактно-математичних моделей, що розкривають сутність досліджуваних процесів дійсності. При формалізації міркування про об'єкти переносяться в площину оперування зі знаками (формулами). Відношення знаків замінюють собою висловлення про властивості і відношення предметів. Формалізація застосовується в математиці,

логіці, сучасній лінгвістиці і т.д.

Аксиоматичний метод. Спочатку задається набір вихідних становищ (аксіом або постулатів), що не потребують доказу (принаймні, у рамках даної системи знання), а потім із них за визначеними правилами будується система висновків. Цей метод використовується для побудови вихідних тез роботи.

Метод сходження від абстрактного до конкретного – дослідник спочатку знаходить основний зв'язок (відношення) досліджуваного об'єкта, а потім, крок за кроком простежує, як він змінюється в різноманітних умовах, відкриває нові зв'язки, встановлює їх взаємодію і таким чином відображає у всій повноті сутність досліджуваного об'єкта. Метод сходження від абстрактного до конкретного застосовується при побудові різноманітних наукових теорій і може використовуватися як у теоретичних, так і в прикладних науках.

1.4.2. Лінгвістичні методи в перекладознавстві

Методологія перекладознавства формується із загальної методології будь-якої наукової дисципліни. Фундаментальні цілі перекладознавства також збігаються з метою інших наук – суб'єктивне вивчення того чи іншого явища дійсності. Тому, в основному, збігаються і методологічні принципи.

Як апріорі лінгвістична дисципліна (категорично?), перекладознавство широко застосовує дані та методи дослідження інших розділів мовознавства: граматики, лексикології, семасиології, стилістики, соціолінгвістики, психолінгвістики.

Методи лінгвістичного аналізу можна умовно поділити на універсальні, традиційні та дискурсивні.

До універсальних належить *гіпотетико-дедуктивний метод*. Він передбачає збір фактичного мовного матеріалу, побудову гіпотези і перевірку її істинності на нових фактах (за Л.В. Щербою).

Гіпотеза – це особлива форма знання, припущення, яке пояснює явища,

що підлягають спостереженню, і яке вимагає перевірки і доказів для того, щоб стати науковою теорією.

Гіпотетико-дедуктивний метод містить наступні етапи:

1) встановлення критеріїв відбору фактичного матеріалу, що репрезентує об'єкт дослідження; джерелом може бути художня література (проза, драма, поезія), публіцистична, наукова література, транскрибоване живе мовлення, опитування інформантів, асоціативний експеримент, словники тощо;

2) узагальнення матеріалу індуктивним методом, тобто на підставі умовиводу, в якому думка йде від одиничного факту до узагальнення; так створюється теорія – певна система ідей, які дають наукове пояснення явищу чи класу явищ;

3) теорія зіставляється з уже існуючими, виявляються протиріччя і спільні моменти;

4) етап дедукції, тобто виведення нової ідеї з наявних даних суто логічним шляхом;

5) перевірка нової теорії шляхом співставлення її з отриманими фактами. Головним прийомом тут є класифікація або таксономія. Запорукою правильної класифікації є однотипність критеріїв.

Цей метод передбачає створення системи дедуктивно пов'язаних між собою гіпотез, із яких врешті-решт виводяться твердження про емпіричні факти. Тобто система теоретичних знань будується не «знизу», за рахунок індуктивних узагальнень наукових фактів, а розгортається немов би «понад» емпіричними даними: створюється гіпотетична конструкція; потім вона дедуктивно розгортається, створюючи систему гіпотез; ця система гіпотез піддається дослідній перевірці, в ході якої вона уточнюється і конкретизується. Дедуктивна система гіпотез має ієрархічну будову. Насамперед, у ній є гіпотеза (або гіпотези) верхнього ярусу і гіпотези нижніх ярусів, що є слідствами перших гіпотез. Теорія, утворена гіпотетико-дедуктивним методом, може поповнюватися гіпотезами до тих меж, поки не виникнуть ускладнення в її

подальшому розвитку, що обумовлює необхідність перебудови первинної гіпотетичної конструкції цієї теоретичної системи або висунення, як правило, декількох нових, які конкурують між собою, вихідних гіпотетичних конструкцій, що пояснюють досліджувані факти і пророкують нові факти без уведення додаткових гіпотез. Кожна подібна гіпотетико-дедуктивна система реалізує особливу програму дослідження, суть якої виражає вихідна гіпотеза верхнього ярусу. Тому конкуренція гіпотетико-дедуктивних систем виступає як боротьба різноманітних дослідницьких програм. У боротьбі конкуруючих дослідницьких програм перемагає та, яка щонайкраще вбирає в себе емпіричні дані і дає передбачення, що є несподіваними з погляду інших програм.

Традиційні методи охоплюють (1) методи аналізу синтагматичних відносин та (2) парадигматичних відносин. Найбільш поширеним методом аналізу парадигматичних відносин є метод опозицій. Метод тут неможливо розмежувати з теорією. Основоположником учення про опозиції є Н.С. Трубецькой, один із засновників Празької лінгвістичної школи. Вчення про опозицію ґрунтується на відомій тезі Ф. де Соссюра про те, що «весь лінгвістичний механізм обертається навкруги тотожностей і відмінностей, причому ці останні – лише зворотна сторона перших».

Іншим широко застосовуваним методом аналізу парадигматичних відносин є *компонентний аналіз*. Компонентний аналіз здебільшого використовується для розкриття семантики слова, але знаходить застосування також у фонології, морфології та синтаксисі (О.В. Гулига, О.І. Шендельс). Він передбачає розкладання слова на складники – семантичні компоненти (семи, семантичні множники, диференційні семантичні ознаки, семантичні параметри, ноєми тощо). Найбільш поширеним є термін «сема».

Сема є елементарним складником значення слова або іншої мовної одиниці, що відбиває ознаки означуваного, які розрізняються у певній мові. Сему часто умовно називають елементарною одиницею смислу.

З другої половини ХХ століття основним матеріалом для компонентного

аналізу стають дефініції тлумачних та ідеографічних словників типу тезауруса Роже, де лексика подана не за алфавітом, а за тематичними групами, що відображають певну систему понять (назви груп, до яких входить слово, можна розглядати як семи). Компонентний аналіз за словарними дефініціями передбачає виділення у дефініціях семантичних множників (за Ю.Н. Карауловим) , тобто елементарних одиниць змісту, які, сполучаючись один з одним у різноманітних комбінаціях, задають значення будь-якого слова у певній мові.

Великий внесок у розробку компонентного аналізу зробили Дж. Катц, Дж. Фодор, Ю. Найда, Ю.Д. Апресян, І.В. Арнольд, Ю.Н. Караулов, Й.А. Стернін. Розробка принципів компонентного аналізу продовжується. Метод є перспективним, оскільки він добре поєднується з методами дискурсивної парадигми.

До найбільш поширених методів аналізу синтагматичних відносин слід віднести дистрибутивний метод, генетично пов'язаний з американською структуралістською лінгвістикою 30-х–50-х років. Цей метод базується на понятті дистрибуції, яку можна визначити як суму усіх можливих оточень, у яких зустрічається та чи інша одиниця (фонема, морфема, слово тощо), тобто суму усіх можливих позицій одиниці відносно інших одиниць того ж рівня, їх сполучуваність. Метод застосовується для встановлення варіативності значення слова; у лексикографії.

Близьким до дистрибутивного методу є аналіз безпосередніх складників. Основи методу сформульовані Л. Блумфільдом. Метод засновано на припущенні, що будь-яка складна одиниця мови або тексту складається з двох більш простих одиниць – безпосередніх складників. Безпосередні складники теж можуть розкладатися на ще більш дрібні складники до елементарних неподільних. Якщо аналізу підлягає синтаксична конструкція, один із складників є ядерним, а другий – маргінальним. Для застосування методу вживається система умовних позначень. Цей метод широко використовувався у

становленні автоматичного перекладу. Разом з тим, він є не зовсім адекватним для аналізу складних структур, частини яких накладаються одна на одну.

Ще один метод, валентнісний аналіз базується на понятті «валентність», яке визначають як здібність слова певним чином реалізуватися у реченні і вступати у певні комбінації з іншими словами. У лінгвістику термін був введений С.Д. Кацнельсоном. С.Д. Кацнельсон вважав валентність властивістю значення слова, що передбачає наявність пустих місць, які потенційно можуть бути заповнені іншими словами.

За ознакою валентності виділяють лексико-граматичні та ідеографічні класи одиниць мови. Під лексичною валентністю розуміють здатність слова (його лексико-семантичного варіанта) сполучатися з іншими словами, які створюють його валентнісний набір. Внесок у розробку методики валентнісного аналізу зробили В.І. Шаховський, О.Н. Селівестрова, М.Д. Степанова.

До найбільш поширених методів дискурсивної парадигми слід віднести прагматичний аналіз, контент-аналіз, трансакційний аналіз та дискурс-аналіз.

У підґрунті *прагматичного аналізу* лежить поняття мовленнєвого акту, що дозволяє трактувати мовлення як мовленнєву дію, в якій зосереджені інтенції мовця: запитати, привітати, пояснити, образити, спонукати до дії, висловити співчуття тощо. Засновниками методу вважають британських логіків Дж. Остіна та Дж. Серля, які сформулювали ідею мовленнєвого акту.

Контент-аналіз становить собою сукупність прийомів об'єктивного опису змісту і правил комунікації. Основа контент-аналізу – встановлення елементарної одиниці та об'єктивних характеристик її функціонування у межах дискурсу (тексту). Такою елементарною одиницею є слово як символ. Більш складною одиницею є тема. Найчастіше контент-аналіз застосовують у дослідженні функціонування соціальних оцінок в інституціональних типах дискурсу та міжособистісному спілкуванні.

Трансакційний аналіз набув поширення після виходу в світ праць Е. Берна. Його сутність полягає у вивченні міжособистісних стосунків з опертям на

засоби лінгвального і паралінгвального (жести, міміка, постава тіла) кодів та з урахуванням психологічних ігор, в яких виявляються «его-стани» мовців, та сценаріїв, відповідно до яких часто підсвідомо діють учасники спілкування. Трансакційний аналіз використовує введені Е.Берном поняття «его-станів» мовців, таких як «Батько», «Дорослий», «Дитина». Спілкування може бути ефективним лише у тому разі, коли воно відбувається з використанням однієї мови, тобто коли Батько розмовляє з Батьком, Дорослий з Дорослим, Дитина з Дитиною.

Дискурс-аналіз ставить за мету дослідження мовленнєвої діяльності людини з урахуванням соціального, психічного, психологічного, культурного контексту. В основі дискурс-аналізу лежить поняття інтеракції, соціальної взаємодії. Засоби мовного коду розглядаються не як сукупність універсальних смислів, а як сфера дій, за допомогою яких люди в повсякденній практиці впливають на поведінку, думки й емоції оточуючих. При цьому акцентується взаємозв'язок між мовленнєвими діями і соціально-культурним контекстом.

1.4.3. Методологія перекладацького дослідження ГТ

В сучасних умовах інформаційного суспільства, яке породило нове середовище існування людини – інформаційне, виникає спірне питання про методологію перекладацького дослідження гіпертексту як нового складника цього середовища, а також питання про той комплекс методів, який дозволяє перекладачам, лінгвістам і філологам досліджувати його як певний об'єкт. Тож питання про перекладацьку методологію дослідження ГТ досі залишається відкритим, оскільки в галузі вивчення ГТ, як нової складової інформаційного суспільства, ще не напрацьовано в власної методологічної бази, в тому числі перекладацької.

Загалом можна окреслити два підходи до дослідження ГТ – традиційний та новаторський. Різні дослідники застосовують як вже відомі методи, так і нові, із власних розробок. Кожна теоретична праця про ГТ додає цінні дані до

того комплексу методів, який дозволить перекладознавцям у майбутньому всебічно вивчати ГТ як певний об'єкт перекладацького дослідження.

Заперечуючи новаторство нелінійного тексту як феномену, що принципово змінив галактику Гутенберга, деякі дослідники [див.: Еко 1999], сприймають його вивчення як природне продовження дослідження принципів організації і розуміння звичайного тексту. Але складність та багатоаспектність текстового втілення інформації у вигляді ЕГТ, який знаходиться у зоні міждисциплінарності, виявляє недоліки у застосуванні лише тільки текстуального підходу, особливо для розуміння сутності і формування структури гіпертексту. Полікодовість, креолізованість, мультимедійність сучасного ГТ, які знаходять своє вираження як взаємодія мови з іншими семіотичними системами, потребує особливих підходів [див: Анісімова 2003; Бойко 2006.; Большіянова 1986; Лазарева 2003: 103–112 та ін.]. Так, наприклад, Т.І. Рязанцева до методів аналізу ГТ відносить:

1. визначення меж гіпотекстів і створення схеми маршруту, або шляхів читання;
2. визначення свого положення в системі зв'язків ГТ і створення плану місцевості, або пошук предметної області;
3. створення когнітивної карти, тобто проекції ГТ;
4. здатність сприйняти цілісність та зв'язність ГТ [148, с. 145].

Висновки до I розділу

У ході роботи над цією частиною дослідження сформовані наступні висновки:

1. Термін «гіпертекст» розуміють двояко: у широкому розумінні, гіпертекстом називають будь-який нелінійно організований об'єм інформації; у вузькому розумінні під гіпертекстом мають на увазі, як правило, електронні гіпертексти.
2. Беручи до уваги вище перелічені варіанти визначення гіпертексту, ми

розумітимемо під електронним гіпертекстом нелінійно організований взаємозв'язаний масив інформації, реалізований в електронному вигляді і з'єднаний за допомогою апарату посилань.

3. Не дивлячись на розбіжності в тлумаченнях самого поняття і структурі електронних текстів, гіпертекст – це, перш за все, текстове утворення, текст, організований по-особливому. Ми вважаємо, що, з одного боку, гіпертексту властиві традиційні категорії лінгвістики тексту як когезія та когерентність, однак, у зв'язку з особливостями організації ГТ, критерії текстуальності в ньому матимуть дещо інший статус і виявлятимуть певні особливості функціонування. Таким чином, гіпертекст має всі особливості, притаманні звичайному, лінійному тексту, та значно розширює їх.

4. Під квазігіпертекстуальністю ми розуміємо лише певну зміну, яку зазнає текст під час переміщення в електронне середовище, при цьому даний текст не забезпечується гіпертекстовими посиланнями і читається лінійно.

5. Структурними одиницями гіпертексту визначено інформаційні одиниці та посилання. Інформаційна одиниця є основним носієм семантичної інформації і представляє окремий завершений блок гіпертексту, в якому комбінується інформація різних знакових систем: тексти, графіка, зображення, анімація, музичні та відео фрагменти. Посилання використовуються для поєднання інформаційних одиниць між собою, виведення на екран змісту інформаційної одиниці, виступають засобами когезії гіпертексту.

6. Складність та багатоаспектність такого явища як ЕГТ, яке знаходиться у зоні міждисциплінарності, виявляє недоліки у застосуванні лише тільки текстуального підходу, особливо для розуміння сутності і формування

структури гіпертексту. В роботі з досліджуваним матеріалом – електронним гіпертекстом Вікіпедії – будемо використовувати такі методи:

1) загальнонаукові емпіричні та теоретичні методи: збір та класифікація матеріалу, метод суцільної вибірки; порівняльно-зіставний метод, метод

компонентного та контекстуального аналізу, метод систематизації матеріалу шляхом складання таблиць та схем, метод аналізу словникових дефініцій;

2) лінгвістичні методи: метод лінгвістичного опису та моделювання, метод графосемантичного моделювання;

3) особливі методи аналізу, які впливають із своєрідності досліджуваного явища: визначення меж інформаційних одиниць і створення схеми маршруту, або шляхів читання; пошук предметної області; створення когнітивної карти, тобто проекції ЕГТ; здатність сприйняти цілісність та зв'язність ГТ. (ці методи будуть використовані під час перекладацького аналізу тексту, чому і чи всі вони релевантні в межах дослідження, як буде здійснюватись аналіз ЕГТ за допомогою цих методів).

РОЗДІЛ II. ЛІНГВОПРАГМАТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ЕЛЕКТРОННИХ ГІПЕРТЕКСТІВ В ПЕРЕКЛАДАЦЬКОМУ АСПЕКТІ

Тут розглянемо проблеми лінгвістичної прагматики в аспекті перекладознавства. Розглянемо відтворення прагматичних відносин тексту німецькомовних енциклопедичних статей в україномовних перекладах (та у зворотніх перекладах на німецьку), а саме особливості перекладу заголовків, відтворення структурно-композиційної побудови статей та бічного меню Вікіпедії.

2.1. Лінгвопрагматика перекладу.

Визначатимемо лінгвістичну прагматику як міждисциплінарну науку, що вивчає умови використання людиною (суб'єктом мовлення) мовних засобів у спілкуванні, тобто умови адекватного добору та використання одиниць і категорій мови з урахуванням усіх контекстних, ситуативних чинників із метою досягнення найефективнішого впливу на партнера по комунікації, аудиторію, читачів.

Розглянуто категорії лінгвістичної прагматики з погляду вивчення умов добору та використання мовних одиниць вторинним суб'єктом спілкування (перекладачем, на відміну від первинного суб'єкта – мовця, автора) з метою відтворення первинного впливу (або комунікативного ефекту) на вторинного партнера по комунікації (реципієнта тексту перекладу).

Вважаємо, що до перекладу будь-якого тексту і тексту художнього зокрема слід підходити з позиції його функціональності, тобто брати до уваги, передусім, прагматичну установку тексту та прагматичну установку автора. Прагматична установка тексту зумовлюється загальними характеристиками самого тексту – його призначенням, видом, жанром, стилем. Відповідно текст, визначений як ЕГТ, має свою прагматичну установку, що мотивує форму тексту, відбір матеріалу, загальну стилістику тощо, орієнтовану на текст

енциклопедичної статті, який упізнається його реципієнтами як такий.

Водночас визначено особливості енциклопедичної статті, релевантні для перекладу. Електронна енциклопедія, як жанр наукової або науково-популярної довідкової літератури має низку особливостей. До статей у Вікіпедії висуваються такі самі вимоги, як до статті у друкованій енциклопедії: нейтральність, відсутність емоційних оцінок, високий рівень довідковості, прагнення до всебічного освітлення певної теми, увага до бібліографічних відомостей та ін. Популярність викладу, яка розрахована на широке коло читачів, має поєднуватися з чіткістю та логікою викладання того чи іншого матеріалу. Мові енциклопедії властиві стислість, чіткість, лаконічність формулювань та уникнення вузькофахових термінів, професійних жаргонізмів, розмовних і просторічних слів, вставних слів і зворотів, емоційно забарвлених оцінок, надмірної кількості скорочень, зображень.

2.2. Перекладацька стратегія під час перекладу ЕГТ

Розкриття механізму перекладу, опис дій перекладача, його стратегії та тактики являють собою величезний теоретичний та практичний інтерес.

Переклад у буквальному значенні цього слова, тобто перехід від початкового тексту до перекладного, може здійснюватися по-різному. В основі такого переходу лежать способи, прийоми і методи перекладу, що обираються перекладачем залежно від його кваліфікації, а також від виду та одиниці перекладу.

У будь-якій науці є поняття, що складають основу її теорії. Фундаментальні поняття прийнято називати категоріями. Наука про мову будує свою теорію на базі понятійних, семантичних і лексико-граматичних категорій. На відміну від поняття категорія не тільки узагальнює, але і класифікує. Це означає, що одне і те ж явище, що виділяється як категорія, може виявлятися в різних формах.

Наука про переклад також має свої категорії, що виявляються в різних

формах. Однією з таких категорій є категорія діяча або суб'єкта. Категорія діяча представлена в науці про переклад у вигляді опозиції машинного перекладу >—< переклад, здійснений людиною.

На думку дослідника військового перекладу В. В. Балабіна, загальний алгоритм операційної діяльності перекладача виглядає так:

стратегія перекладу → тактика перекладу → технологія перекладу → спосіб перекладу → метод перекладу → прийом перекладу → операція (оптимальний відповідник) [18, с. 183]. На нашу думку, такий алгоритм є досить чітким, він точно передає суть дій перекладача будь-то письмового чи усного тексту.

Кожна ланка цього ланцюжка потребує більш детального вивчення.

2.2.1. Перекладацька стратегія

У цьому пункті співставимо різні підходи до проблеми дефініції поняття «стратегія перекладу» (далі – СП чи ПС), що є одним із центральних понять сучасного перекладознавства.

Поняття стратегії перекладу не є новим для теорії перекладознавства. Терміносполучення «стратегія перекладу» широко використовується у сучасному перекладознавстві для опису процесу перекладу. Стратегія – загальний план діяльності, що послідовно реалізується в ході здійснення самої діяльності [II, с.1277]. Однак вживання цього поняття є досить неясним та розуміється дослідниками достатньо широко – як концепція перекладу взагалі або концепція перекладу конкретного тексту [256].

Проблематика виокремлення загальноприйнятної дефініції цього терміну ускладнюється ще тим, що ранніх дослідженнях, присвячених перекладацьким проблемам, даний термін не використовувався (Бархударов 1975; Комісаров 1973; Рєвзін, Розенцвейг 1963; Рецкер 1974; Федоров 1983; Швейцер 1988 та ін.), а вживався термін «дія перекладача» в значенні «мовна діяльність». СENS даного поняття полягав у використанні перекладачем окремих прийомів

перекладу, таких, як субституція, запозичення, парафраза та ін.

Поряд із поняттям «стратегія перекладу» можна зустріти поняття «тактика перекладу», «стратегія перекладача», «перекладацька стратегія», та навіть «стратегія поведінки перекладача в процесі перекладу» [Витренко]. Тож поняття стратегії перекладу виявляється багатьом дослідникам доволі розпливчастим [68, 38, 150] та розуміється ними достатньо широко – як клнцепція перекладу взагалі чи концепція перекладу конкретного тексту [256].

Критичний аналіз наукової літератури з відповідної тематики був проведений, зокрема, дослідницею О. О. Теремковою [166]. Результати їх досліджень доводять, що під час визначення стратегії перекладу різні вчені послуговуються різними міркуваннями. Узагальнимо тут основні значення поняття «стратегія перекладу» з точки зору різних вчених.

Автори навчального посібника «СП», **Г. Хеніг** та **П. Куссмауль**, розглядають поняття стратегії з *практичної* точки зору: «Щоб досягти цієї мети, нам необхідна СП, яка покаже оптимальний шлях вирішення перекладацьких проблем. Як і будь-яка стратегія, ПС має спиратися на факти. У цьому відношенні вона може бути співставленою із стратегією гравця у шахи, де гравець має орієнтуватись у фазі розвитку гри на час, що він має у розпорядженні, та на стратегію супротивника. Те, як він послідовно здійснює обрану їм стратегію, показує розміщення їм шахматних фігур, а це стає зрозумілим лише для професіоналів. Таким чином, дилетант або початківець в даній області потребує коментаря експерта, якщо він хоче розпізнати С, що лежить в основі гри» [219, с. 53].

Х. Крінгс одним із перших здійснив спробу осмислити СП з *теоретичних* позицій. Він запропонував таку дефініцію ПС – «потенційно усвідомлені плани перекладача, скеровані на рішення конкретної перекладацької проблеми в рамках конкретного перекладацького завдання» [225, с. 18]. Він розрізняє дві категорії аналізу перекладацької діяльності: мікстратегію – способи вирішення низки перекладацьких завдань і макстратегію – способи

вирішення одного завдання.

В. С. Ілюхін досліджував стратегії синхронного перекладу. Його визначення поняття «СП» схоже на визначення Х. Крингса: «С у синхронному перекладі – метод виконання перекладацького завдання, який полягає у адекватній передачі з вихідної мови перекладною мовою комунікативної інтенції відправника з урахуванням культурологічних та особистісних особливостей оратора, базового рівня, мовної надкатегорії та підкатегорії» [80, с. 5]. Вплив на вибір С здійснюють як чисто лінгвістичні, так і екстралінгвістичні фактори, кожен з яких може зумовити використання того чи іншого методу (або декількох одночасно) на кожному відрізку перекладу.

В. Н. Комісаров формулює наступне визначення ПС: «...своєрідне перекладацьке мислення, яке полягає в основі дій перекладача» [95, с. 356]. Він виділяє три групи принципів здійснення процесу перекладу, які складають основу ПС. Ці принципи охоплюють усю сукупність лінгвістичних та екстралінгвістичних факторів:

- 1) деякі вихідні установки;
- 2) вибір загального напрямку дій, що ними буде послуговуватись перекладач, приймаючи конкретні рішення;
- 3) вибір характеру та послідовності дій у процесі перекладу. [там само]

Дослідниця **І.А. Черкас** [176, сс.226-232] також виокремлює декілька факторів, які сама називає «принципами ПС». Вони більш конкретні у порівнянні з принципами В. Комісарова:

- 1) перекладач визначає в змісті перекладацького тексту найважливіші елементи цього змісту, що становить найважливіший компонент професійної майстерності (компетенції) перекладача;

- 2) врахування перекладачем індивідуальних властивостей джерела: особливостей вимови (під час усного перекладу), стилю, ступень зв'язності і логічності викладеного матеріалу, специфіки викладу, пов'язаної з тим, що мова оригіналу не є рідною для даного джерела. В залежності від умов здійснення

перекладу досягнення взаєморозуміння між джерелом та рецептором може виявитись більш важливим, ніж точне відтворення переваг та недоліків оригіналу;

3) представлення перекладачем майбутнього рецептора, що відрізняється від рецептора, на якого розрахований вихідний текст, бо рецептор перекладного тексту належить до іншої мовної спільноти та має інший досвід, пізнання та асоціації. [176, сс. 226-232]

Серед переваг даної концепції, як слушно зазначає О. О. Теремкова, – звернення авторки до психолінгвістичної складової перекладу та опис даного явища крізь призму людського мислення та свідомості як когнітивного процесу, якій відбувається у мізку перекладача.

А. Д. Швейцер [182, с. 65] розглядає переклад як «процес рішення», первісним етапом якого є випрацювання СП – т.зв. програми перекладацьких дій. Під час вибору СП вирішальну роль може зіграти жанр тексту, мета перекладу та соціальна норма перекладу, яка властива тій чи іншій епосі. Поняття СП (особливо художнього) включає в себе і прийняття рішення відносно тих аспектів оригіналу, які мають бути в першу чергу відображені в перекладі. Не завжди можливо вичерпно та адекватно передати всі аспекти оригіналу, що призводить до певних втрат у перекладі. Тому перекладачеві треба у першу чергу визначити шкалу пріоритетів, створити ієрархію цінностей, яка дозволить виокремити ті риси оригіналу, які уявляються провідними. Далі перекладач у відповідності із обраною загальною стратегією визначає конкретні способи реалізації комунікативної інтенції (Швейцер відносить сюди «перекладацькі трансформації», які складають технологію перекладу) з урахуванням мовних та позамовних детермінантів перекладу.

Аналіз основних існуючих концепцій перекладацької стратегії, наведений вище, засвідчує, що більшість дослідників під стратегією розуміють такий собі конструкт, сформований в мізку перекладача для здійснення процесу перекладу.

В. Н. Комісаров, розробляючи програму дослідження перекладацького

процесу, вважає, що при цьому необхідно «з'ясувати, в чому полягає лінгвістична суть цього процесу, в якій мірі він визначається власне лінгвістичними чинниками, в яких межах такі чинники обмежують точність передачі інформації» [96, с. 239–243]. Таким чином, в традиційних дослідженнях перекладу дії перекладача трактувалися в основному в аспекті мовної діяльності.

Основним положенням традиційної теорії перекладу є теза про те, що людина, яка володіє іноземною мовою, вже готова до здійснення перекладацької діяльності. Отже, перекладач виступав в основному як «передавач», який відкрив доступ до семантики іншої мови шляхом фіксації інваріантних відносин між початковим і перекладним текстами, а не як суб'єкт, здатний мислити.

Беручи за основу ідею про суб'єктивний характер розуміння, можна прийти до обґрунтування тези про те, що розуміння перекладачем тексту залежить від ступеня засвоєння ним спеціального знання, вираженого в початковому тексті.

Таким чином, мовний чинник не є головним при виборі перекладачем тієї або іншої стратегії перекладу.

Стратегія перекладу розуміється, подібно до визначення цього поняття у військовій сфері, як глобальний план дій, який створюється перекладачем задля досягнення мети найбільш економним шляхом [236].

В середині ХХ століття з розвитком соціології і філософії поняття стратегії вивчається як форма соціальних взаємодій між різними суб'єктами. Стратегія включає як компоненти соціального виробництва, так і відтворень, і є вибудовуванням загального соціального простору. В соціології стратегію називають «такою, що розуміє», оскільки в ній максимально враховуються інтереси, позиції і установки всіх учасників соціальної взаємодії. У цьому сенсі стратегія виступає не як фіксований план, а як постійне узгодження різних позицій і думок. Позиція стратега в аспекті соціальної взаємодії змінюється:

його свідомість розглядається як динамічний простір інтеграції інтересів і точок зору учасників стратегічних дій.

Услід за І. С. Алексєєвою, під **стратегією перекладу** розуміємо порядок та суть дій перекладача у перекладі конкретного тексту [4, с. 321]. Під **тактикою перекладу** [18, с. 129] розуміємо конкретизацію стратегії перекладу на підставі врахування виду перекладу та умов діяльності перекладача. На відміну від стратегії, тактика не може бути ідентичною для різних видів перекладу – усного та письмового, військового та художнього. Якщо стратегію перекладу можна апріорі визначити як загальну мету, надзадачу, завдання-максимум перекладацької діяльності, то тактика завжди конкретна. **Технологія перекладу** – вибір та застосування оптимальних способів, методів і прийомів перекладу, спрямованих на реалізацію стратегії і тактики перекладу [Балабін, с. 131].

У теорії перекладу проблема вибору перекладацької стратегії є актуальною і вимагає більш пильної уваги дослідників. Проте до даної проблеми звертаються небагато дослідників наукового перекладу. Так, **І.Е. Ключанов**, який вивчає переклад як міжкультурне спілкування на матеріалі художніх текстів, визначає перекладацьку стратегію як спосіб вирішення комунікативної проблеми. Комунікативна проблема трактується в основному в аспекті необхідності розуміння сенсу початкового тексту. У сфері міжкультурного спілкування, згідно з концепцією І. Е. Ключанова, перекладач може вибрати *адаптивну* або *резистивну стратегію перекладу*. Адаптивна стратегія використовується тоді, коли перед перекладачем стоїть завдання «наближення» реальності тексту перекладу до культури, що його прийматиме. Резистивна стратегія використовується у тому випадку, коли перекладач має намір «наблизити» реальність тексту перекладу до «оригінальної культури» [87, с 156].

Одним із основних питань сучасної культурницької парадигми є «невидимість перекладача» («*translator invisibility*») – той ступінь «присутності»

перекладача у перекладі (наприклад, вторгнення, втручання), який допускається певними традиціями перекладу. З огляду на поняття «невидимість перекладача» можна виокремити наступні стратегії перекладу: «одомашнення» («адаптування до рідної мови та культури» («domestication»)), тобто орієнтація на створення прозорого та плавного стилю мови перекладу, та «привнесення елементів чужої мови та культури» («foreignisation») – перекладацька стратегія, яка дозволяє певне порушення лінгвістичних і культурних «звичаїв» тексту перекладу за рахунок привнесення деяких елементів «чужого» з тексту оригіналу [171, с. 5–17].

З метою максимально повного декодування специфіки ментальності носіїв мови оригіналу стратегія перекладу повинна передбачати «привнесення елементів чужої мови та культури». Одним з аспектів домінування перекладача як творчої особистості є усвідомлення та врахування ним ментальної ідентичності нації-носія мови оригіналу та нації-носія мови перекладу [37, с.35].

За Д'яконовою Н.О., враховуючи домінуючі функції тексту оригіналу та репрезентуючих їх функціональних домінант і субдомінант, перекладач при створенні текстів мовою перекладу може використовувати в різноманітних сполученнях наступні стратегії:

- 1) стратегія виявлення жанрово-стильової приналежності тексту;
- 2) стратегія визначення домінантної насиченості;
- 3) стратегія можливого прогнозування;
- 4) стратегія спроб та помилок;
- 5) стратегія компресії/декомпресії;
- 6) стратегія компенсуючих модифікацій;
- 7) стратегія передачі світосприйняття;
- 8) стратегія дослівного перекладу [68, с. 67].

За формою переклад може бути усним та письмовим. За характером взаємозв'язку мов диференціюють переклад з іноземної мови рідною, з рідної

на іноземною та зворотний, або двобічний (письмовий переклад тексту з іноземної мови рідною, потім переклад цього тексту іноземною мовою з подальшим зіставленням перекладу та оригіналу).

За змістом розрізняють вільний, дослівний та літературний (адекватний) переклад. Вільний переклад (усний і письмовий) являє собою передавання змісту тексту. Це – зручна форма перевірки розуміння прослуханого чи прочитаного.

Дослівний переклад – переклад, при якому передається значення складових елементів речення з можливим порушенням норми рідної мови. Дослівний переклад допомагає глибше проникнути у значення лексичних і граматичних одиниць тексту, зіставити мовні явища рідної та іноземної мов. Він виконує навчальну роль і є проміжною ланкою між вільним та літературним перекладом. Літературний переклад розкриває повно і точно зміст тексту при дотриманні норми рідної мови [Кабаченко І.Л., с. 18].

Перекладач, що дотримується принципів стратегії смислу, свідомо усуває всі перешкоди на шляху розуміння тексту і жертвує, таким чином, тими особливостями його форми, які можуть викликати труднощі розуміння. Це не означає, що в перекладі такого типу не зберігаються жодні індивідуальні мовні особливості оригіналу. Все, що виявляється таким, що перекладається в межах норм, що діють, без збитку для розуміння думки автора, зберігається в перекладі.

Під *covert translation* розуміється такий переклад, який «видає себе» за текст, написаний за правилами мови-мети, тоді як *overt translation* дає змогу зрозуміти читачеві, що він має справу з перекладом, тобто з текстом, спочатку створеним в межах іншої мовної і культурної традиції.

Дотримуючись принципів стратегії форми, перекладач, навпаки, часто вимушений жертвувати смисловою прозорістю на догоду максимальній точності при передачі нетривіальних особливостей побудови тексту, його окремих характерних елементів та ін. Ці нестандартні особливості тексту

можуть бути як маркерами індивідуального стилю автора, так і мовними структурами, характерними для епохи створення оригіналу. Будучи орієнтованим на мовну форму, переклад даного типу є не просто продуктом реалізації філологічної стратегії, але й імітує сприйняття оригіналу швидше сучасним читачем, ніж читачем другої половини XIX століття. Оскільки результуючий текст з неминучістю містить маркери приналежності до мови і культури, які є чужими для читача, переклад, виконаний у відповідності з принципами стратегії форми, – це завжди *overt translation* [Міньяр-Белоручев, с.156].

Зрозуміло, що ані стратегія сенсу, ані стратегія форми не зустрічаються в реальній перекладацькій практиці в абсолютно чистому вигляді. Це швидше теоретичні конструкти, які допомагають побудувати відповідну типологію та створити лінгвістично значущу теорію перекладу.

Переклад є одним з найдавніших видів людської діяльності, це складний і багатогранний процес. Звичайно говорять про переклад «з однієї мови іншою», але, у дійсності, у процесі перекладу відбувається не просто заміна однієї мови іншою. У перекладі зіштовхуються різні культури й традиції, різні склади мислення, різні літератури, різні епохи й різні рівні розвитку. Завдання будь-якого перекладу – це передати засобами іншої мови цілісно й точно зміст оригіналу, зберігши його стилістичні й експресивні особливості. Переклад повинен передавати не тільки те, що виражено оригіналом, але й те, як це виражено ньому. Ця вимога ставиться як до всього перекладу даного тексту, так і до окремих його частин.

Детальніше слід зосередитися на таких суттєвих для теоретичного опису перекладу категорій, як «спосіб перекладу», «метод перекладу» та «прийом перекладу», що часто використовуються у перекладознавстві як синоніми, з чим важко погодитися.

2.2.2. Спосіб, метод, прийом перекладу

Як відомо, кожна наука має свої способи, методи та прийоми. **Способом** називають об'єктивну закономірність або загальні правила виконання дій, спрямованих на вирішення завдань. Спосіб – це не окремі операції, а основне правило досягнення поставленої мети, один із реально існуючих шляхів вирішення всього завдання. **Прийоми** пропонуються для вирішення часткових завдань, що виникають у цілеспрямованій діяльності перекладача. **Методом** можна назвати запрограмовану систему цілеспрямованих дій і прийомів. Метод обов'язково враховує умови й існуючі закономірності діяльності чи шляхи досягнення кінцевої мети [18, с. 119].

Одне із визначень поняття «спосіб» у перекладознавстві було запропоновано Р. К. Міньяр-Белоручєвим [116]. Дослідник вважає спосіб перекладу однією з основних категорій науки про переклад і виділяє два способи перекладу як об'єктивно існуючі закономірності переходу від однієї мови до іншої:

1) знаковий спосіб перекладу, який полягає у вербальній реакції на знак. За цим способом перекладацькі операції здійснюються на формально-знаковому рівні. Він простежується при появі в початковому тексті одиниць перекладу із стертим або фіксованим семасіологічним зв'язком, а також в умовах жорстких часових обмежень (наприклад, в синхронному перекладі);

2) смисловий спосіб перекладу, що припускає попередню ідентифікацію денотата з наступними пошуками іншомовного еквівалента [116, с. 100]. При цьому у перекладача виникає ряд труднощів, які він прагне усунути, вдаючись до серії додаткових операцій, складових того або іншого прийому перекладу [117, с. 44].

Спосіб не можна вигадати, але можна створити нове поєднання певних дій. Вигадати можна метод перекладу, а спосіб можна відкрити як вже відому закономірність. Крім того, на відміну від методу, спосіб – не діяльність, не система дій, а психологічна операція, що реалізує дію. В основі будь-якої

перекладацької діяльності лежать одні і ті ж способи перекладу, які потрібно знайти, дослідити та використовувати, враховуючи кожного разу умови роботи [116, с. 134–140]. Услід за Р. К. Міньяр-Белоручевим, вважаємо, що метод і прийом мають розглядатися в перекладознавстві як явища, похідні від способів перекладу – закономірно існуючих основних правил процесу перекладу, та отримані в результаті діяльності людини. **Прийоми** в перекладі з'являються тоді, коли звичний ланцюжок дій переривається, коли перекладач стикається з труднощами і йому необхідно здійснити додаткові операції. Можна сказати, що прийомом у перекладі називають усяку додаткову дію, що сприяє передачі повідомлення. Отже, прийомом перекладу називають додаткові дії, чи конкретні операції, спрямовані на подолання труднощів при перекладі [18, с. 121]. Прийом, як правило, вирішує часткове завдання, допомагає перебороти труднощі, що виникають в цілеспрямованій діяльності перекладача, **а метод – це система прийомів** [116, с. 230].

На відміну від способу перекладу, **метод перекладу** – це не об'єктивно існуюча закономірність, а «цілеспрямована та запрограмована система прийомів, що враховує закономірно існуючі способи перекладу. Методи залежать від виду перекладу і корелюють з ним. Розглядати їх у відриві від виду перекладу неможливо» [116, с. 111].

Метод перекладу має відповідати типу тексту, оскільки його головне завдання – зберегти під час перекладу найбільш істотне, те, що визначає тип тексту. Таке твердження стало основою робіт Катарини Райс у 70–80 рр. ХХ століття. Основою типології текстів може бути функція, яку мова виконує в даному тексті. Виходячи з класифікацій таких функцій, запропонованої Карлом Бюлером, К. Райс вважає, що існують три основні типи текстів та, відповідно, чотири стратегії їх перекладу:

1) інформативна – розроблена для передачі та опису фактів. Це текст, орієнтований на зміст (повідомлення інформації). Перекладений текст такого типу має повністю відповідати вихідному тексту, уникаючи пропусків та

додаючи за необхідністю роз'яснювальний матеріал;

2) виразна (експресивна) – «більш високий» рівень літературного тексту (поезія), орієнтований на форму та функцію вираження емоційних або естетичних переживань. В перекладному тексті треба відтворити той результат, який намагався створити автор у своєму вихідному тексті. У цьому випадку Райс каже, що «поетична функція визначає цілий текст» [цит. за Венутті, с. 172];

3) оперативна – стратегія, розроблена для того, щоб викликати певну поведінкову реакцію у читача, звернутись до нього (наприклад, реклама). Це текст, який виконує функцію звертання (заклик до дії чи реакції). Тому текст перекладу має здійснювати таку саму дію на читача, яку здійснює текст оригіналу;

4) аудіомедійна – тексти, зафіксовані в письмовій формі, але такі, що досягають отримувача в усній формі, та сприймаються ним на слух (фільми, телереклами).

Розбіжність між цими чотирма типами тексту зумовлює характер методу, який застосовується при перекладі текстів кожного типу. При перекладі текстів, орієнтованих на зміст (комерційна кореспонденція, повідомлення та коментарі преси, спеціальні тексти гуманітарних, природничих та технічних наук та ін.) треба забезпечити інваріантність на рівні плану змісту. При цьому мовне оформлення перекладу має повністю відповідати законам мови перекладу, щоб читач міг отримати інформаційний зміст у звичній мовній формі. Із таких вимог має виходити критик при оцінюванні такого типу перекладу.

Перекладацька концепція К. Райс отримала подальший розвиток та істотні доповнення в її подальших роботах, центральне місце серед яких посідає книга «Основи всезагальної теорії перекладу» (1984 р.), що була написана разом із Х.Фермеєром. Її зміст відображує еволюцію теоретичних поглядів авторів. Відповідність перекладу оригіналу в текстовому та функціональному аспектах відступає тут на другий план і трактована як

окремий випадок, що не визначає поняття «переклад» в цілому. Ще менше місце в теоретичній концепції посідає врахування мовних особливостей оригіналу, тих «внутрішньомовних інструкцій», які раніше розглядались як частина вимог до перекладу. Головним та фактично єдиним критерієм оцінювання якості перекладу виголошується його відповідність тій меті, заради якої він був здійснений. Ця концепція, яку автори назвали «скопос-теорія» (від лат. Скопос – мета), виходить з того, що переклад – це, передусім, вид практичної діяльності, а успіх будь-якої діяльності визначається тим, якою мірою вона досягає поставленої мети. Переклад завжди здійснюється заради чогось, перекладач намагається виконати певне завдання, яке він обрав сам чи отримав від замовника, в чій інтересах і за дорученням якого здійснюється процес перекладу.

Мета перекладу може бути різноманітною, і тексти перекладу, що відповідають різній меті, будуть принципово відрізнятися один від одного. При цьому неважливо, якою мірою переклад стає близьким до оригіналу, якщо він відповідає своїй меті. В деяких випадках мета перекладу може полягати в досягненні максимальної близькості до оригіналу, а в інших – мета може відрізнятися: повідомити отримувачу якусь інформацію, запевнити його в чомусь і т.ін. Виходячи з поставленого завдання, перекладач обирає спосіб перекладу, що відтворює оригінал, відхиляється від нього або нехтує ним. Перекладач виступає не як простий посередник, а як мовний консультант, фахівець, який добре знає мову, культуру, реалії відповідної країни та здатен створити такий текст, який необхідний для успішної діяльності із діями тієї країни. Можна уявити собі такий випадок, коли тексту оригіналу взагалі не існує і перекладач самостійно складає свій текст, послуговуючись при цьому знанням мети чи вказівками замовника. Таким чином, перекладач перетворюється на центральну фігуру міжмовної комунікації. Пропонується розрізнити поняття «адекватність» та «еквівалентність» перекладу.

2.2.3. Адекватність та еквівалентність перекладу.

Еквівалентність, як одне із центральних понять перекладознавства, залишається і сьогодні найбільш дискусійною та динамічно змінюваною одиницею перекладознавчої науки. Традиційно під еквівалентністю розуміється у перекладознавстві співвідношення між текстом оригіналу та текстом *перекладу*, а саме, збереження відносної змістової, стилістичної, комунікативної рівності.

Американський теоретик перекладу Юджин Найда виділяє два види еквівалентності: формальну та динамічну.

Формальна еквівалентність орієнтована на оригінал та на збереження в тексті перекладу характеристик вихідного тексту. При цьому зберігаються формальні ознаки оригіналу (синтаксис, пунктуація, абзаци, стиль, встановлені типи текстів, структура, лексика), а також калькування ідіом, пояснення у примітках відхилень від оригіналу. При формальній еквівалентності йдеться про максимальне збереження характеристик вихідного тексту, що допомагає адресату якнайближче пізнати культуру вихідного тексту.

Динамічна еквівалентність орієнтована на сприйняття читачем-адресатом перекладеного тексту й тому потребує від перекладача адаптації лексики і граматики. Тобто мова йде про *переклад*, який за формою та змістом відповідає культурі адресата.

Адекватний переклад – це переклад, який відповідає поставленій меті. Намагання забезпечити адекватність зумовлює вибір способу перекладу, тому поняття «адекватність» відноситься до процесу перекладу, який може здійснюватись у адекватний спосіб. «Еквівалентність» відноситься до результату перекладу та позначає функціональну відповідність тексту перекладу до тексту оригіналу. Тому переклад не може бути здійснений в «еквівалентний спосіб», але може виявитись еквівалентним як частковий результат досягнення адекватності перекладу відповідній меті. Розробка скопос-теорії зробила внесок в сучасне перекладознавство. Вона відкриває новий

напрям досліджень, охоплює весь спектр функцій, які виконує перекладач, ставить завдання опису різноманітних цілей перекладацької діяльності, підкреслює важливість та престижність роботи перекладача. Разом з тим узагальнений розгляд всіх видів мовного посередництва не зменшує необхідність спеціального наукового аналізу найбільш складного та важливого аспекту різноманітної діяльності перекладача – здійснення «власне перекладу», який має на меті створити текст, здатний повноцінно замінити оригінал в процесі міжмовної комунікації.

Висновки до II Розділу.

Особлива увага була присвячена термінам «перекладацькі стратегії», «тактики перекладу», досліджуваним в контексті перекладу ЕГТ. Критиці піддається т.зв. «загальний алгоритм операційної діяльності перекладача», описаний за В. В. Балабіним, як *стратегія перекладу* → *тактика перекладу* → *технологія перекладу* → *спосіб перекладу* → *метод перекладу* → *прийом перекладу* → *операція*. На нашу думку, такий алгоритм є надто довгим та невиправданим.

Натомість, користуємось лише термінами «стратегія перекладу» та «тактика перекладу», аби уникнути зайвого нагромадження в термінах.

Охарактеризували такі поняття, як спосіб, прийом, метод перекладу та перекладацька стратегія (ПС). На основі всіх згаданих дефініцій визначено ПС як *принципово незмінну, постійно усвідомлювану перекладачем і найбільш загальну сукупність когнітивних операцій (які послідовно виконуються для вирішення перекладацької проблеми), що активується за необхідності*.

РОЗДІЛ III. ЕЛЕКТРОННИЙ ГІПЕРТЕКСТ ВІКІПЕДІЇ ЯК ОБ'ЄКТ ПЕРЕКЛАДОЗНАВЧОГО АНАЛІЗУ

Наукове та культурне надбання країни та її найяскравіших діячів всебічно висвітлюється в енциклопедіях. Паперові енциклопедії є прикладом звичайного гіпертексту. Популярні на сьогоднішній день електронні та он-лайн енциклопедії репрезентують електронний гіпертекст, якому ми приділили увагу у першому розділі дисертації.

У даному розділі дисертації розглянемо практичне застосування методів дослідження ЕГТ та визначених нами стратегій для перекладу ЕГТ онлайн-енциклопедії «Вікіпедія».

Перша частина цього розділу присвячена створенню Вікіпедії та її окремих мовних розділів, а також сучасному стану розвитку англійської, німецької та української Вікіпедій.

У епоху глобалізації присутність кожної країни у Інтернет-просторі є запорукою відстоювання власної національної ідентичності.

Андрій Миколайович Пелещишин, український науковець, доктор технічних наук, професор, завідувач кафедри соціальних комунікацій та інформаційної діяльності Інституту гуманітарних та соціальних наук Національного університету «Львівська політехніка», у 2006 році описував стан розвитку україномовного Інтернету досить песимістично [131]. У той час йшлися розмови про фактичну ізолюваність української науки від міжнародної наукової комунікації і актуальних епістеміологічних трансформацій, невелику інтеграцію з іноземними колегами, великий відсоток застосування російської мови на, здавалося б, українських сайтах (повтор).

Наукове надбання кожної країни найкращим чином висвітлюється у енциклопедіях. Така форма систематизації інформації сприяє її поширенню та використанню надбання інших культур. Ось чому важливо популяризувати україномовні джерела наукової думки. Допоможе в цьому онлайн-простір, в якому немає кордонів.

Енциклопедія, як тип тексту, який використовується в освітньому процесі, є досі актуальним, рухомим та гостро проблематичним явищем. Енциклопедії широко застосовують у освіті, університетські вчені беруть активну участь у створенні та редагуванні енциклопедичних статей. Тому майбутнє та теперішнє енциклопедій потребує постійної уваги до себе та обговорення у колі науковців. Саме з метою визначення та обговорення місця енциклопедій був організований круглий стіл під назвою «Енциклопедичний текст на тлі Вікіпедії». Він відбувся 21 листопада 2011 року на філологічному факультеті МДУ ім. Ломоносова [103].

Інформаційні технології у наш час впливають на освіту і науку як ніколи. Вони породжують нові форми збереження та застосування знань. Старий тип друкованих довідкових видань стрімко змінює звичні форми. Але учасники круглого столу погодились на тому, що функції енциклопедії залишаються незмінними. Це й описання «кола знань», що визначає світогляд сучасної людини, це «місце пам'яті» та інструмент культурного, соціального, навіть політичного впливу [74].

Породженням епохи інформаційного суспільства стали електронні онлайн-енциклопедії. Найвідоміша з них – вільна онлайн-енциклопедія Вікіпедія.

3.1. Вікіпедія – вільна он-лайн енциклопедія.

Енциклопедичність Вікіпедії деякий час вважалась спірним питанням. Але тринадцятирічний досвід її існування, сучасний оптимістичний стан її розвитку, масштабність добору тематик та швидкість наповнення підтверджують, що це явище заслуговує на увагу науковців.

Вікі-спільнота, що налічує тисячі авторів-волонтерів, опікується створенням та редагуванням статей, а також їх перекладом іншими мовами.

Неабиякий інтерес з погляду перекладознавства викликають перспективи перекладу статей та обмін відомостями між іншомовними розділами. Цікавими

є також місце та роль України у розвитку цієї енциклопедії, обсяги україномовного розділу та питання про його можливе розширення знов-таки за рахунок перекладів.

Вікіпедія з'явилась в Інтернеті 15 січня 2001 року [264].

Передумовою її появи стало створення у 2000 році Лоуренсом Сенгером та Джиммі Вейлсом проекту наукової онлайн-енциклопедії англійською мовою (англ. Nupedi, укр. Нупедія, чи Ньюпедія). Маючи спершу лише статті англійською мовою, Нупедія почала підтримувати інші мовні версії – німецьку, іспанську, французьку та італійську. Нупедія не була вікі-сайтом. Вона підтримувала засади ретельного написання та рецензування статей, що їх здійснювали професійні редактори та науковці на добровільних засадах. Головною метою такої роботи було досягнення якості, порівняної з професійними енциклопедіями. Однак, цей проект протримався лише 3 роки. У 2003 році, на момент закриття Нупедії, вона містила 25 [200] закінчених статей, та ще 74 статті, що перебували в процесі поліпшення та рецензування.

Натомість Вікіпедія, «вільна енциклопедія, яку кожний може редагувати», існує та розвивається дотепер.

В Інтернеті досі є посилання, яке демонструє первинний інтерфейс Вікіпедії (доступний, однак, лише для перегляду) [313].

На сьогодні Вікіпедія складається з понад 31 млн. статей [318], написаних волонтерами («вікіпедістами») зі всього світу. Цей сайт визнаний п'ятим за популярністю в усьому світі, понад 400 млн. осіб відвідують Вікіпедію щомісяця. Серед її переваг – розмаїття тематик, великий об'єм інформації, представлений у зручному вигляді, та можливість ознайомитись із статтями рідною мовою, оскільки ця онлайн-енциклопедія має 285 мовних розділів.

Українська Вікіпедія починає свою історію із січня 2004 року. У квітні того ж року в україномовному розділі існувало вже 1000 статей. На сьогодні українська Вікіпедія – це понад 500 тис. статей, 175 тис. зареєстрованих користувачів та 14 місце за наповненням серед усіх Вікіпедій світу.

Кількість відвідувачів української Вікіпедії зростає дуже швидко. Вікіпедія перебуває на одному з перших місць у світі за темпами росту відвідування. Ще донедавна місячний рекорд перегляду сторінок становив 50 мільйонів, а вже у грудні 2012-го подолав 76-мільйонну позначку. Загалом за підсумками року кількість відвідувачів зросла на 50%.

Було встановлено, що український розділ випередив російську версію енциклопедії та посів найвище місце серед слов'янських Вікіпедій.

Однак не все так добре, як здається. Один із активістів Вікіпедії пише: «Народ, якщо ми писатимемо статті такими темпами, то наздоженемо в'єтнамців (580 тис.статей) аж через чотири роки, за умови, що вони протягом цього часу не напишуть жодної статті! А китайців (680 тис.) аж після чотирьох кінців світу! Японців (850 тис.) коли рак на горі свисне, а шведів (950 тис.), коли жоден народний депутат нічого не свисне» [303].

Водночас існує нагальна потреба розширювати та вдосконалювати український сегмент Вікіпедії. На переконання академіка НАН України Віктора Грінченка, «...формування українського сегмента Вікіпедії є першочерговим завданням загальнонаціонального значення, і кожен український науковець повинен написати для Вікіпедії щонайменше дві-три статті» [132].

На питання «Як створити більшу кількість статей?» існує декілька відповідей. По-перше, це редагування вже існуючих статей, адже багато з них посилаються лише на Радянську енциклопедію та мають бути оновлені з урахуванням новітніх досліджень. «Наші автори не використовують усіх можливостей для мультимедійного подання інформації. Статті часом короткі й більше нагадують аналогії з відомих паперових енциклопедій» [55, с. 62].

По-друге, це створення нових статей на опис нових понять. По-третє, це переклад статей із інших мовних розділів, які мають зразкову структуру та достатню кількість посилань на авторитетні джерела.

Найякіснішою Вікіпедією вважається німецькомовна Вікіпедія. Із 1,5 млн. статей вона посідає друге місце за наповненням після англійської Вікіпедії.

Засновник Вікіпедії Джиммі Вейлз та виконавчий директор фонду Вікімедія, Сью Гарднер, неодноразово підкреслювали якість німецького розділу: *“I think it’s fair to say the German Wikipedia is the best language version. It’s accurate, it’s comprehensive, it’s well maintained, the articles are longer, the articles are well referenced, and so forth”* [191].

Кроки визначені. Потрібна підтримка у їх здійсненні на державному рівні.

Ще три роки тому, 9 березня 2010 року, тодішній міністр освіти і науки Іван Вакарчук закликав українських науковців до підтримки ініціативи з наповнення Вікіпедії та запропонував напрямки такої діяльності: «До роботи можна залучати й студентів старших курсів, які під керівництвом своїх викладачів змогли б долучитися до створення потужної української Вікіпедії. Адже написати чи відредагувати статтю в цій інтернет-енциклопедії може кожен. Формування українського сегменту Вікіпедії є завданням національного значення» [303].

З того часу ГО фонд «Вікімедія Україна» значно розширив сферу своєї діяльності. Тепер він співпрацює з музеями та архівами. До роботи залучаються також студенти та наукова інтелігенція України, адже фонд активно налагоджує контакт із науковими установами. Вже підписано меморандуми про співпрацю із низкою університетів, як то Львівська політехніка, КПІ, Харківський та Сумський університети, університет у Переяславі-Хмельницькому.

26 листопада 2012 року подібний меморандум про співпрацю був підписаний із КНУ ім. Т. Шевченка. Він спрямований на поширення серед викладачів університету форми самостійної роботи студентів у Вікіпедії (замість написання рефератів).

Переваги такого методу очевидні: традиційний реферат на одну й ту ж тему можуть написати тисячі різних студентів, а їх роботу побачить лише викладач. Натомість у Вікіпедії все навпаки – статтю може написати один студент, а його роботу бачитимуть тисячі людей протягом десятиріч. Кожна нова стаття – це справжній реферат, із аргументованою точкою зору (жодних

власних міркувань чи «води») та посиланнями на авторитетні джерела (при публікації джерела питання авторського права не порушується). Таким чином можна здійснити перші два кроки – створення статей за рахунок додавання нових чи редагування вже існуючих.

Щодо третього кроку – перекладу статей із інших розділів Вікіпедії, зокрема, німецькомовних, – тут слід заручитися підтримкою студентів-перекладачів. Заздалегідь, перед початком семестру або перекладацької практики, треба визначитись із обсягом та тематикою статей, які треба перекласти. Це може зробити кожен викладач окремо для своєї групи. Підказки можна знайти на сторінці обговорення статей, які потребують перекладу.

При написанні своєї першої статті треба враховувати, що редактори пильно стежать за новими додаваннями, та можуть видалити статтю, якщо вона не відповідає всім нормам якісної Вікі-статті. Щоб цього не сталося, студент має додати до сторінки обговорення статті шаблон {{Проект:КНУ}} та запитати координаторів проекту допомоги з оформленням статті згідно з вимогами Вікіпедії [274].

Вищезазначені кроки на шляху розширення Вікіпедії, за умови пильного їх дотримання та колективної роботи, можуть привести до нечуваних темпів зростання українського розділу енциклопедії, та українського сегменту Веб зокрема.

Питання удосконалення таких кроків та створення плану перекладів статей із інших мовних розділів є відкритим.

3.2. Інформаційні категорії електронних гіпертекстів Вікіпедії

Вся інформація у даній он-лайн енциклопедії організована у тематичні списки та огляди певної галузі знань. Інформація поділена на 12 секцій, кожна з яких представляє собою огляд певних предметних областей. Такими секціями є:

- 1) джерела інформації (загальні списки, бібліотеки, стандарти ISO та ін.);
- 2) культура та мистецтво (спорт, література, фільми, художники та ін.);

- 3) географія (країни, політика, прапори держав, фізична географія та ін.);
- 4) здоров'я та спорт (медицина, хвороби, харчування та ін.);
- 5) історія та історичні події (історія, хронологія подій, правителі, музеї, свята);
- 6) математика та логіка (математичні теорії, методологія);
- 7) наука та природознавство (вчені, фізика, хімія, природа);
- 8) людина та особистості (актори, лауреати премій, письменники, спортсмени, суспільство, організації, політики);
- 9) філософія та мислителі (філософи);
- 10) релігія та віросповідання (релігія, конфесії, Біблія);
- 11) суспільство та суспільствознавство (бізнес, освіта, право, організації, політика, лінгвістика, психологія, соціологія);
- 12) техніка та прикладні науки (технології, архітектура та будівництво, комп'ютерні технології, військова справа, армії, зброя, транспорт, космонавтика) [324].

Портали, чи Вікіпортали – заглавні сторінки на певну тематику чи галузь знань. Вони створені як для читачів, так і для редакторів Вікіпедії та мають просувати зміст та підтримувати поповнення Вікіпедії. Так, російськомовна Вікіпедія має 16 категорій [306], англкомовна – 25 категорій [306], німецькомовна – 36 [315].

З міркувань комплексності дослідження, для перекладацького аналізу ми обрали статті із різних категорій. У наступному пункті даного розділу пояснимо міркування, якими ми керувались під час підбору перекладених статей.

3.2.1. Статті, обрані для перекладознавчого аналізу.

За півтора роки роботи українських волонтерів над перекладами Вікі-статей виокремились певні групи статей, об'єднаних конкретним перекладацьким завданням. У відповідності з ним серед перекладених статей можна визначити такі:

- 1) добрі та вибрані статті;
- 2) статті, які мають бути у всіх мовних розділах Вікіпедії;
- 3) інтервікіпереклади;
- 4) виконання запитів на переклад;
- 5) переклад корпусу статей до визначної події, тематично пов'язаної із темами статей.

Розглянемо ці категорії детальніше.

Добрі або вибрані статті

Цілком логічною видається потреба у перекладанні лише тих статей із певного мовного розділу, які отримали статус добрих або вибраних статей. Вибрані статті вважаються найкращими у Вікіпедії і визначаються користувачами Вікіпедії. Перед занесенням до переліку вибраних, статті розглядаються на сторінці пропозицій щодо точності, нейтральності, повноти, стилю й загальної відповідності критеріям вибраної статті. Нині налічується 191 вибрана стаття з 500 206 статей Вікіпедії. Отже, приблизно одна з 2610 статей є вибраною. Статті, які більше не відповідають критеріям, можуть бути запропоновані до підвищення якості або до позбавлення статусу. Маленька золота зірка (★) у верхньому правому кутку сторінки означає, що стаття є вибраною. [265]

Добрі статті вважаються поряд з вибраними найкращими у Вікіпедії. Зазвичай добра стаття від вибраної відрізняється повнотою розкриття теми, розміром, ілюстрованістю тощо. Будь-яка добра стаття може згодом стати вибраною, якщо її обере спільнота. Станом на 3 травня 2014 року налічується 477 добрих статті з 500 211 статей Вікіпедії. Отже, приблизно одна з 1040 статей може вважатись доброю. [266]

Слід зазначити, що російськомовна Вікіпедія у проекті «Переклади» має окрему сторінку «Переклади з української мови» [298] та закликає перекладати добрі україномовні статті задля розширення російськомовного сегменту.

Статті, які повинні бути у всіх Вікіпедіях

Переклад статей, які мають бути у всіх розділах Вікіпедії, сприяє ґрунтовному покращенню якості того чи іншого мовного розділу. Список «статей, які повинні бути у всіх Вікіпедіях», розроблено фондом Вікімедіа і розміщено на сайті Метавікі. У списку 1000 статей. Він використовується для підрахунку своєрідного «рейтингу Вікіпедій», основою якого є наявність та обсяг статей з цього списку. Цей рейтинг розміщений на Meta. Станом на 3 листопада 2013 року українська Вікіпедія посідає 5-е місце в рейтингу. Для поліпшення показників вікіпедисти мають змогу доповнити і покращити статті з пропонованого списку. В українській Вікіпедії створено спеціальний вікіпроект 1000+500+ [272], який покликаний покращувати статті з цього списку. Проект ставить на меті покращити якість Української Вікіпедії, допомогти дописувачам і читачам покращувати статті українського розділу Вікіпедії, що відповідають списку «1000 Статей, які повинні бути в усіх вікіпедіях», та формування списку «500 обов'язкових статей» на українську тематику.

Інтервікіпереклади

Під час роботи над певною статтею конкретної тематики виникає потреба у зв'язуванні її із статтею, що описує родове для даного явища поняття. Трапляється таке, що на майбутню статтю в інших статтях є понад 28 000 посилань, а самої статті ще не існує [268]. Виникає потреба у її створенні.

Ми вже зазначали, що створення нових статей відбувається також за рахунок перекладів. Вікіпедія є багатомовним енциклопедичним проектом і має спеціальний механізм, який дозволяє легко переходити між екземплярами однієї й тієї ж статті, категорії, шаблону, сторінки, проекту, порталу на різних мовах. Цей механізм має назву *інтервікі* (*Interwiki*).

Кожна стаття повинна мати посилання на іншомовні версії. Окрім вирішення таким чином очевидних мовних незручностей, користувач Вікіпедії може отримати з іншомовних варіантів статті додаткові відомості. У лівій (для деяких мов — правій) частині більшості статей Вікіпедії міститься список посилань на аналогічні чи близькі за змістом іншомовні статті.

Статті, між якими є інтервікі-посилання, повинні повністю або хоча би настільки, наскільки це максимально можливо, відповідати одна одній тематикою та об'ємом поняття.

Класифікація інтервікіперекладів [273]:

1) Нова стаття:

а) повний — майже дослівний (по можливості) переклад оригіналу

б) адаптація — неповний переклад оригіналу.

2) Доповнення — існуюча стаття доповнена перекладом (частини) іншомовної статті.

Запити на переклад

Користувачі залишають запити на переклад у відповідному розділі. Учасники спільноти, які володіють тією чи іншою мовою на достатньому рівні, можуть взятись за переклад, що є частою практикою. Для нас відповідний розділ «Запити на переклад» -- це хороше джерело для вибору статей, які доцільно буде перекласти в роботі зі студентами чи під час планування перекладацької практики студентів старших курсів.

3.2.1.1. Переклад статей до спеціальної події: 200-річчя з дня народження Т. Г. Шевченка.

Для практичного дослідження у рамках дисертації було обрано статті онлайн енциклопедії про Тараса Шевченка, а також статті про шевченкознавство. Питанням перекладу наявних у Вікіпедії відомостей зацікавились студенти кафедри Теорії та практики перекладу з німецької мови Інституту філології КНУ ім. Тараса Шевченка (група магістрів 2013 – 2014 навчального року). Упродовж двох тижнів студенти перекладали українські статті про Т.Г. Шевченка, КНУ та про об'єкти, названі на честь Шевченка. Плідна співпраця з майбутніми перекладачами відкрила нові перспективи для популяризації імені Тараса Григоровича Шевченка в Інтернеті.

Під час пошуку наявних у Вікіпедії статей на тему шевченкознавства,

студенти-перекладачі проаналізували стан та актуальність відомостей про Т.Г. Шевченка, представлених в україномовному та німецькомовному розділах. Загалом була проаналізована 21 стаття українською мовою та здійснено переклад 11-ти статей німецькою мовою .

Статистика по наявних на Вікіпедії українських статтях показує наступне: наповнення українських статей відповідає вимогам, але досі не базується на матеріалах Шевченківської енциклопедії. Очевидно, статті треба правити, додаючи до них відомості із новітніх розвідок шевченкознавців.

Статистика по німецьких перекладах, навпаки, невтішна. Тут виокремлюються декілька тенденцій.

Перша з них: обсяги німецького тексту є значно меншими у порівнянні з відповідною статтею українською мовою. Так, *стаття про Т.Г. Шевченка* містить 136 919 байтів інформації, в той час як німецька – лише 8.286 байтів.

Друга тенденція: німецькомовні статті створюються німцями, які здебільшого розуміють українську мову (це зазначено у профайлі кожного користувача, який створює ту чи іншу статтю). Так, вже згадувана стаття про Т.Г. Шевченка була написана німкенєю, яка володіє російською та українською мовами.

Третя тенденція: лівова частка українських статей не має відповідного німецького перекладу чи хоча б німецькомовного відповідника у Вікіпедії. Лише українською мовою наявна стаття *Австрійська література і Тарас Шевченко*, створена до того ж за одним бібліографічним джерелом. Статті *Німецька мова і Тарас Шевченко* досі не існує, навіть в українському варіанті. Проте існують статті, в яких йдеться про зв'язок літературної спадщини Тараса Григоровича Шевченко із монгольською, мордовською, татарською та ін. літературами.

Ці тенденції зберігаються у статтях про об'єкти, названі на честь Кобзаря: *КНУ ім. Тараса Шевченка* (оригінал обсягом 76 744 байтів, німецький відповідник – лише 2.331 байтів, створений німцем), *Національна опера*

України імені Тараса Шевченка (укр. 29 291, нім. – 2.026 байтів, створений німцем), Національна премія України імені Тараса Шевченка (укр. – 20 631, нім. – 1.260 байтів). Деякі важливі статті існують, проте, лише українською мовою: *Літературно-меморіальний будинок-музей Тараса Шевченка, Пам'ятники Тарасові Шевченку, Тарас Шевченко і Київський університет* (цікава стаття, яка заслуговує на переклад).

В рамках перекладу статей до визначної події студентами кафедри теорії та практики перекладу з німецької мови КНУ ім. Тараса Шевченка був здійснений переклад німецькою мовою статті про ювіляра 2014 року, відомого українського мовознавця, перекладача, державного та громадського діяча, Кияка Тараса Романовича [287].

Перспективним вважаємо подальші дослідження щодо створення рекомендацій до перекладу Вікі-статей. Наступним етапом буде розгляд особливостей перекладу німецькомовних Вікі-статей, який, без сумніву, стане своєрідним *modus agendi* як для викладачів-фахівців з перекладу під час планування освітнього процесу, так і для майбутніх перекладачів, зацікавлених у збагаченні української Вікіпедії.

3.3. Енциклопедична стаття: перекладацькі стратегії

Як підкреслює Ю. Й. Пероганич, засновник і виконавчий директор ГО «Вікімедіа Україна», «предмет статті має бути енциклопедично значущим – відповідати критеріям значущості статей Вікіпедії» [133, с. 63]. Електронна енциклопедія, як жанр наукової або науково-популярної довідкової літератури, має низку особливостей. До статей у Вікіпедії висуваються такі самі вимоги, як до статті у друкованій енциклопедії: нейтральність, відсутність емоційних оцінок, високий рівень довідковості, прагнення до всебічного освітлення певної теми, увага до бібліографічних відомостей та ін. Популярність викладу, розрахована на широке коло читачів, має поєднуватися з чіткістю та логікою викладання того чи іншого матеріалу. Мові енциклопедії властиві стислість,

чіткість, лаконічність формулювань, уникнення вузькофахових термінів, професійних жаргонізмів, розмовних і просторічних слів, вставних слів і зворотів, емоційно забарвлених оцінок, надмірної кількості скорочень, зображень.

У Вікіпедії до всіх статей застосовуються єдині правила та критерії якості, незалежно від того, чи перекладена стаття, чи оригінальна. Окрім того, перекладна стаття може вдосконалюватись користувачами без прив'язки до того, яким чином редагують вихідну статтю. Іншими словами, для відвідувачів Вікіпедії усі статті відтворюються однаково, незалежно від того, чи вони оригінальні, чи перекладні. Саме тому важливо створити такий переклад, який би сприймався природньо. Для цього потрібно визначити, який тип інформації закладений у енциклопедичну статтю.

Німецька дослідниця Катаріна Менґ запропонувала п'ять базових запитань, на які слід дати відповідь під час аналізу інформативного повідомлення. Це так звані «W-Fragen», назва яких походить від першої літери кожного запитання німецькою мовою: *Wer tat etwas? Was tat er? Wann tat er es? Wo tat er es? Wie tat er es? Warum tat er es?* [231, с. 124] – *Хто зробив? Що? Коли? Де? Як? Навіщо?* Перед тим, як здійснювати переклад, слід визначити, хто, що, кому і навіщо повідомляє, а також яким чином відбувається передача повідомлення. Відповіді на ці запитання є суттєвими, адже вони розкривають лексичні, граматичні, стилістичні, синтаксичні та семантичні особливості тексту.

В.П. Гріценко підкреслює значення гіпертексту в процесі отримання знань. Він зазначає: «Гіпертекст, як сучасна текстуальна парадигма, є засобом комунікації у суспільстві, орієнтованим на потоки інформації, що не можуть бути засвоєні суб'єктами традиційним способом» [56, с. 180]. Тож він має низку характеристик, які властиві тексту, енциклопедії, монографії, тезаурусу, і в той самий час здатен забезпечувати миттєвий перехід від одного блоку інформації до іншого. Одне натискання на посиланні – і ви не маєте гортати

сторінки багатотомної друкованої енциклопедії, а одразу опиняєтесь на потрібній сторінці електронної енциклопедії.

Кожна стаття в енциклопедії є інформативною. Інформативність вихідного тексту становить одну з основних текстових категорій [71], яка забезпечує вербалізовану організацію інформації, послідовне викладення її автором та осмислення реципієнтом.

Услід за Л.В. Засекіною та С.В. Засекіним, розглядаємо види інформації, які виокремили дослідники І.Р. Гальперін та І.С. Алексєєва у своїх працях [71, с. 121; цит. за 71, с. 153]. Вивчення видів інформації дає змогу підійти до вирішення глобальної перекладацької проблеми – вибору адекватного методу інтерпретації тексту оригіналу та відповідних перекладацьких прийомів під час перекладу електронного гіпертексту.

Три типи інформації, запропоновані окремо І.Р. Гальперініним [цит. за 71, с. 121] та І. С. Алексєєвою [4, с. 153], корелюють між собою:

1) змістово-фактуальна або когнітивна, 2) змістово-концептуальна або емоційна, 3) змістово-підтекстова або естетична.

Енциклопедична стаття репрезентує перший тип інформації – змістово-фактуальну або когнітивну. За І. Гальперініним, вона містить події, процеси, які відбуваються в реальному світі, експліцитні, виражені вербально в предметно-логічних значеннях на основі досвіду [71, с. 121]. Подивимось на основні характеристики когнітивної інформації за І.Алексєєвою [4, с. 183], на особливості її подання та опишемо їх з огляду на переклад енциклопедичної статті у вигляді електронного гіпертексту.

3.3.1. Перекладацькі стратегії, обумовлені мовними явищами феномену ЕГТ у вигляді енциклопедичної статті.

Термінологічність інформації зумовлює однозначність та відносну незалежність від контексту. В енциклопедичній статті використовуються

найбільш розповсюджені терміни, притаманні певній галузі знання. Однак рівень абстрактності енциклопедичного тексту нижчий, аніж наукового.

Енциклопедична стаття оформлюється засобами писемної літературної мови, причому без відтінку канцелярського стилю. Енциклопедичний текст має залишатись авторитетним зразком сучасної літературної норми, що треба враховувати під час перекладу.

Енциклопедичній статті притаманна відсутність емоційно-оціночного забарвлення в лексиці та синтаксисі. Однак необхідність сформулювати загальноприйняті оцінки явища, процесу, персоналії оформлюється за допомогою оціночної лексики літературної писемної мови та інверсій: *Das Paneuropäische Picknick gilt als wesentlicher Meilenstein der Vorgänge, die zum Ende der DDR und zur deutschen Wiedervereinigung führten* [323]. – *Панєвропейський пікнік вважається істотною віхою у подіях, що призвели до кінця ери НДР та до об'єднання Німеччини.*

3.3.1.1. Стратегія перекладу власних назв.

Номінативний стиль енциклопедичної статті забезпечується переважанням іменника над дієсловом. Текст насичений власними назвами. Задля їх передачі перекладач користується загальноприйнятими правилами: відомі імена подавати згідно із традицією, що склалась, інші – за допомогою міжмовної транскрипції: *Das Paneuropäische Picknick war eine Friedensdemonstration an der österreichisch-ungarischen Grenze nahe der Stadt Sopron (Ödenburg) am 19. August 1989* [323]. – *Панєвропейський пікнік – демонстрація миру, яка відбулась 19 серпня 1989 на австрійсько-угорському кордоні неподалік міста Шопрон.*

Транслітерування німецьких власних назв.

Щоб відтворити літерами української абетки власну назву, написану німецькою мовою, треба виконати такі дії:

- 1) написати транскрипцію власної назви, скориставшись словником,

Додатками ... і ... або отримати її від фізичної чи юридичної особи-заявника;

2) подати кожен транскрипційний знак чи знакосполуку відповідною українською літерою чи літеросполукою, користуючись таблицею у Додатку;

3) узгодити отриманий текст з нормами українського правопису за правилами, поданими в Додатку

Умлаут **ö** та дифтонг **oe** передається через українське **е**, але після звука **й** — звукосполученням **йо**.

Böll	<i>Белль</i>
Goethe	<i>Гéте</i>
Köln	<i>Кельн</i>
Schröder	<i>Шрéдер</i>

Умлаут **ü** передається через українське **ю**.

Düsseldorf	<i>Дю́сельдорф</i>
Über	<i>Юбéр</i>
Atatürk	<i>Ататю́рк</i>

Дифтонг **eu** у власних назвах передається через українське **ой**. У багатьох словах, які давно увійшли в українську мову, також може передаватись через **ей**.

Freud	Фрейд
Euler	Ейлер

Дифтонг **ei** у власних назвах передається через українське **ай**:

Eisenach	<i>Айзенах</i>
Heinrich Heine	<i>Генріх Гайне</i>

Винятки: Ейнштейн, Вейерштрасс, Рейхстаг.

Вживання Г та Г'

В чинному правописі це питання не досить чітко урегульоване: “У власних назвах іношомовного походження етимологічний **g** згідно з усталеною традицією вимовляється як **г**: проте збереження **g** у вимові не є порушенням

орфоепічної норми. Отже...: Гданськ і Гданськ, ... Гете й Гете” [IX].

Також немає послідовної політики і в названому вище словнику [IX]. Так, в ньому присутнє прізвище *Гонтадзе* (проте також присутнє й *Гете*), з чого можна зробити висновок, що автори словника не притримуються єдиної норми у вживанні Г та Г в іншомовних антропонімах. У "проекті 1999 р." , де це питання виписане більш чітко та пропоновані зміни не були офіційно затверджені, і у Вікіпедії цей правопис не використовується.

«Літеру g ... у загальних назвах та у власних географічних назвах на письмі передаємо буквою г: агент, агітатор, агресія, багаж, газ, гараж, гарантія, гастролі, гвардія, генерал, глобус, гольф, граната, інтелігенція, легіон, магістр, міграція, навігація, прогрес, регіон, реєстр, регулярний, серфінг; Англія, Бельгія, Гамбія, Гвінея, Гренада, Греція, Грузія, Катанга, Парагвай, Рангун, Чикаго.

У власних назвах людей (іменах, прізвищах) відповідно до g у мові-джерелі пишемо г, а відповідно до h — г: Вергілій, Георг Вільгельм, Фридрих Гетель, Георг Фридрих Гендель, Васко да Гама, Магатма Ганді, Федерико Гарсія Лорка, Вінсент ван Гог, Грета Гарбо (Густафссон), Едвард Григ».

Тут не написано, як бути з російськими прізвищами, проте, зважаючи на те, що вони не наведені в прикладах (і схоже ця думка превалює в мовознавців) **неправильно писати** Горбачов, Горький (тим більше, що ні Горбачов, ні Горький не вимовляли так своїх прізвищ).

Варто зазначити, що й в правописі 1928 року літера г була не такою частою. Наприклад: § 55. *Чуже h передаємо нашим г, що ж до чужого g, то в новіших запозиченнях його треба передавати через г, у запозиченнях же засвоєних давніше, особливо з грецької мови, віддаємо нашим г...: Англія, газ, газета, гама, гегемонія, генеалогія (логіка...), генерал, геній, географія (граматика... грам, кілограм...), Германія, гігієна, гімназія, гіпс, градус, граф, Грузія, група, дифтонг, егоїзм... Рига, трагедія, фігура й ін.*

Випадки, в яких вживання літери г недоцільне

1) Коли мові-джерелу (чеській, грецькій, арабській) звук г мало властивий (як і українській; незважаючи на те, що, можливо, в давні часи чи в певних діалектах тут вимовлявся звук г): Гея, Євген (але з німецької те саме ім'я Ойген, тут г була б закономірна), аль-Газалі.

2) Китайський носовий сонант передається літерою н (твердий) або нь (м'який) — без г і без ґ: Куньмін.

3) Коли слово, або його складова частина є спільними для мови-джерела і української, і українською вимовляються зі звуком г: Новгород, Громов. Це стосується і слів неслов'янського походження: Страсбург (пор. укр.: бургомістр), хоча французькою Страсбур, а німецькою Штрассбург. [270]

3.3.1.2. Функціонально-стильові особливості перекладу електронних статей Вікіпедії.

Когнітивна інформація подається у статті пасивними конструкціями та неозначено-особовими реченнями. В тексті переважає теперішній час дієслова. Енциклопедичний текст також широко користується формами минулого часу, оскільки будь-який процес, явище, особа розглядаються в історичному зрізі: *Das Tor wurde aufgerissen, und die hauptsächlich jungen DDR-Bürger rannten auf österreichischen Boden* [323]. – *Колючий дрот був розрізаний, та переважно молоді громадяни НДР побігли до австрійської території.*

3.3.2. Перекладацькі стратегії, обумовлені особливостями феномену ЕГТ у вигляді енциклопедичної статті

Наступне, з чим стикається перекладач під час перекладу – нелінійна структура ЕГТ та низка пов'язаних з цим особливостей у порівнянні із традиційним лінійним текстом. Як слушно зазначає відома дослідниця гіпертекстів Ангеліка Шторер (Angelika Storrer), «ідея гіпертексту виникла із бажання допомогти людям у вирішенні проблем та обробці інформації, залучаючи для цього технічні засоби» [248, с. 216]. Певна кількість

інформаційних одиниць пов'язана за допомогою посилань з іншими одиницями. Роль читача – визначити, у якій послідовності їх переглядати. Роль перекладача – зберегти структурну організацію гіпертексту. Для цього потрібні знання головних принципів його побудови.

3.3.2.1. Інтерфейс користувача Вікіпедії

Важливим поняттям функціонування електронних гіпертекстових систем є **інтерфейс користувача** (рос. *интерфейс пользователя* чи *пользовательский интерфейс*, англ. *user interface*, нім. *Benutzerschnittstelle*) Він забезпечує взаємодію читача-користувача з електронним текстом та комп'ютерним середовищем. Переклад інтерфейсу Вікіпедії різних мовних розділів здійснювався з англійської мови. З метою зорієнтувати перекладача, що користуватиметься німецькомовним та україномовними розділами, наведемо назви основних елементів користувацького інтерфейсу Вікіпедії обома мовами та їх основні функції, релевантні для редакторів статей та перекладачів.

Найчастіше термін «інтерфейс» (від англ. *interface* – поверхня розділу, перегородка) застосовується в інформатиці на позначення **сукупності** (*виділення наше – А.А.*) уніфікованих технічних та програмних засобів та правил (описів, угод, протоколів), що забезпечують взаємодію пристроїв та/чи програм у обчислювальній системі чи сопряжіння між системами [Першиков].

Оскільки інтерфейс є сукупністю, він складається із елементів, які самі по собі можуть складатись з елементів (так, екран дисплею може містити інші вікна, які, у свою чергу, можуть містити панелі, кнопки та інші інтерфейсні елементи). Особлива та окрема увага при створенні інтерфейсу користувача традиційно приділяється його ефективності та зручності користування (*юзабіліті*, тж. *використовність*, від англ. *usability*). Його основні характеристики – зрозумілий, зручний, дружній. [284; 302].

Розглянемо детальніше таку характеристику ЕГТ, як нелінійність, що є найбільш релевантною під час перекладу статей для Вікіпедії.

3.3.2.2. Нелінійність електронного гіпертексту Вікіпедії.

Спосіб організації субтекстів (сегментів) в ЕГТ можна більш конкретно назвати мультилінійним. З одного боку, будь-який ЕГТ складається з лінійних субтекстів, а з іншого – послідовність прочитання окремих субтекстів найчастіше виявляється такою, що задана автором за допомогою апарату гіперпосилань. За словами Рязанцевої Т.І., мережева композиція ЕГТ виникає за рахунок зв'язування різно віддалених денотатів через гіперпосилання. Дослідниця зауважує, що в ЕГТ встановлюються не лише однорівневі, але й різнорівневі зв'язки. Відношення між фрагментами ЕГТ будуються на основі принципу мережевого зв'язку, а когезія досягається за рахунок реалізації гіперпосилань [146, с. 88].

Ліворуч від основного тексту статті меню навігації, яке показує всі основні вузли даної мовної версії Вікіпедії, деякі з них: *Hauptseite – Головна сторінка*, *Zufälliger Artikel – Випадкова стаття*, а також панель інструментів для створення власної статті, перегляду статистики поточної сторінки, можливість роздрукувати текст чи зберегти його в форматі PDF: *Drucken/exportieren – Друк/експорт*, та інші мовні версії енциклопедії.

Меню навігації вгорі вміщує наступні елементи: вже відомі нам *Hauptseite – Головна сторінка*, також *Diskussion – Обговорення*, *Lesen – Читати*, *Quelltext anzeigen – Перегляд*, *Versionsgeschichte – Перегляд історії*; опція пошуку по текстах статей: *Suchen – Пошук*; можливість реєстрації та користування системою під власним логіном користувача: *Benutzerkonto anlegen – Зареєструватися*, *anmelden – Вхід до системи* [314; 259].

Порівняння структури статті "Internationale Filmfestspiele Berlin" [314] з її перекладом «Берлінський кінофестиваль» [259], представлено у таблиці, засвідчує наступне: автор перекладу досить чітко дотримувався структури оригінальної німецької статті, але додав пункт з інформацією, цікавою для цільової аудиторії україномовних користувачів (Україна на кінофестивалі):

1 Überblick	-
2 Geschichte	1 Історія
3 Sektionen	2 Секції
3.1 Wettbewerb	2.1 Міжнародний конкурс
3.2 Forum	2.2 Форум
3.3 Retrospektive	2.3 Ретроспектива
3.4 Panorama	2.4 Панорама
3.5 Generation	2.5 Покоління
3.6 Berlinale Special	2.6 Берлінале Спешл
3.7 Perspektive Deutsches Kino	2.7 Перспектива німецького кіно
3.8 Berlinale Shorts	2.8 Берлінале короткий метр
3.9 Weitere Veranstaltungen	2.9 Інші заходи
4 European Film Market	3 Європейський кіноринок
5 Preise und Auszeichnungen	4 Премії
5.1 Verleihene Preise	4.1 Золотий ведмідь
5.2 Nicht mehr vergebene Berlinale-Preise	4.2 Срібний ведмідь
	4.3 Кришталевий ведмідь
	4.4 Інші нагороди Берлінале
6 Festival-Trailer	5 Кінотрейлер фестивалю
-	6 Україна на Берлінале
-	7 Кампус талантів Берлінале
-	8 Галерея
7 Literatur	9 Див. також
9 Einzelnachweise	10 Примітки
8 Weblinks	11 Посилання

Нелінійність ЕГТ для користувачів Вікіпедії означає, передусім, самостійне визначення послідовності, у якій читач переглядатиме інформацію відповідно до своїх потреб. Ангеліка Шторер справедливо зазначає, що, хоча

звичайні паперові енциклопедії відносяться до текстів, які не читаються у заданій упорядниками послідовності від початку до кінця, однак ця їх особливість не зрівняється із швидкістю та функціональністю, які пропонує гіпертекстова технологія для комфортного вибіркового прочитання цікавих читачеві статей [250, с. 8].

Для автора статті у Вікіпедії нелінійність створюваного ним ЕГТ означає, що мають бути ретельно продумані структура статті та положення посилань в тексті. Вікіпедія публікує правила, якими мають послуговуватись як автори нових статей, так і перекладачі.

Для перекладача нелінійність відтвореного ним ЕГТ – це сигнал бути уважним під час перекладу, оскільки він має не лише зберегти структуру німецькомовного ЕГТ, але й коректно перекласти всі гіперпосилання (якомога стисліше). Більш того, посилання в тексті перекладу мають привести читача до відповідної сторінки в даній мовній версії. За умови відсутності окремої статті про це явище, посилання на даний денотат має бути оформлене як посилання на ще не існуючу статтю. Якщо ця нова стаття матиме неабияку цінність, то перекладач повинен залишити запит на переклад у відповідному розділі форуму вікіпедистів.

3.3.2.3. Стратегія перекладу гіперпосилань.

Така особливість, як висока щільність інформації, притаманна друкованим енциклопедіям. Перекладачам доводилось відтворювати скорочення у вихідному тексті. Вимога до щільності інформації у електронній енциклопедії є неактуальною, оскільки Вікіпедія не друкується, тож просторових обмежень для тексту немає.

Однак досі актуальною є вимога перекладати гіперпосилання якомога стисліше, оскільки кольорове маркування гіперпосилань вимагає застосування стратегії компресії під час перекладу.

Інтегровані в текст гіперпосилання відображаються трьома кольорами. Синім кольором (в тексті нашої роботи – виділенням) позначені гіперпосилання, які приводять читача до іншої статті, або на інший блок тексту всередині тієї ж сторінки:

<p><i>Die Internationalen Filmfestspiele Berlin (Berlinale) sind ein jährlich in <u>Berlin</u> stattfindendes <u>Filmfestival der A-Kategorie</u> und gelten als eines der weltweit bedeutendsten Ereignisse der Filmbranche. [314]</i></p>	<p><i>Берлінський міжнародний кінофестиваль (Берлінале) – міжнародний <u>кінофестиваль</u> <u>категорії А</u>, який вважається одним із найпрестижніших фестивалів світу у сфері кіно. Проходить щорічно у лютому в <u>Берліні</u> <...>. [259]</i></p>
---	---

Фіолетовим кольором позначаються гіперпосилання на фрагменти тексту, що вже були активовані та переглянуті читачем. Червоний колір шрифту поодиноких посилань сигналізує про відсутність окремої статті на певну тему, але її створення було б, на думку автора статті, цілком доцільне. Стаття про наступний фестиваль «Берлінале» з'явиться вже ближче до самої події. А поки посилання на неї позначене червоним кольором (тут – підкресленням):

<p><i><u>Die 64. Berlinale findet vom 6. bis 16. Februar 2014 statt. [314]</u></i></p>	<p><i><u>64-й фестиваль Берлінале</u> відбудеться у період з 6 по 16 лютого 2014 року. [259]</i></p>
--	--

Значна кількість та розмаїття субстантивних ГП зумовило необхідність їх диференціації з лексико-семантичної точки зору. У ході аналізу фактичного матеріалу та, розвинувши класифікацію дослідниці О. С. Ключкової [86], виокремлено 7 лексико-семантичних груп субстантивних ГП. До них відносяться:

1. Власні назви – імена:

<p><i>Bereits am 27. Juni 1989 hatten</i></p>	<p><i>Вже 27 червня 1989 на відстані</i></p>
---	--

wenige Kilometer entfernt der damalige österreichische Außenminister Alois Mock und sein ungarischer Amtskollege Gyula Horn symbolisch den der Grenze vorgelagerten Signalzaun durchtrennt, um den am 2. Mai 1989 begonnenen Abbau der Überwachungsanlagen durch Ungarn zu unterstreichen.

декількох кілометрів тодішній австрійський міністр закордонних справ Алоїз Мок та його угорський колега Горн Дьюла символічно розрізали колючий дріт, демонструючи ліквідацію прикордонних систем спостереження (захисних споруджень РУ), яка була розпочата 2 травня Угорщиною.

2. Географічні назви (Osteuropa, Golfstrom, Rio de Janeiro, Oxford):

Das Paneuropäische Picknick war eine Friedensdemonstration an der österreichisch-ungarischen Grenze nahe der Stadt Sopron (Ödenburg) am 19. August 1989.

Панєвропейський пікнік – мирна демонстрація, яка відбулась 19 серпня 1989 на австрійсько-угорському кордоні неподалік міста Шопрон.

3. Позначення епох (Bronzezeit, Eiszeit, Aufklärung):

Im Zweiten Weltkrieg wurden Bergisch Gladbach und das Umland weitgehend von Zerstörungen verschont.

Друга Світова Війна пощадила Бергіш-Гладбах та прилеглі території, оскільки їх не було значною мрою зруйновано.

4. Назви різноманітних реалій (організацій, пам'ятників та ін.):

Weitere Sehenswürdigkeiten der Stadt sind Schloss Bensberg <...>, Schloss Lerbach (beide heute Luxushotels u. -restaurants), die Burg Zweiffel (seit 2004 in Privatbesitz und nicht öffentlich zugänglich) und die Malteser Komturei (heute Hotel und

Інші визначні пам'ятки міста: замок Бенсберг <...>, замок Лербач (обидва палаці є сьогодні готелями та ресторанами класу «люкс»), фортеця Цвайфель (з 2004 р. вона є приватною власністю, та до неї нема вільного

Restaurant) in Herrenstrunden.

*доступу) та Мальтійський округ
духовно-ли-царського ордену (нині
готель та ресторан)
у Херреништрундені.*

5. Вузькогалузева термінологія (Ductus arteriosus, Foramen ovale) та зрозуміла всім носіям мови (Kapillaren, Bluthochdruck) загальноживана термінологія або стилістично недиференційована лексика:

*Тарас Кияк викладає курси
лексикології німецької мови, теорії
перекладу, варіативності німецької
мови, термінознавства, вступу до
перекладознавства, загального
мовознавства, фонетики німецької
мови, риторики, науково-технічного
перекладу, редагування науково-
технічних текстів.*

*Taras Kyjak unterrichtet
Lexikologie der deutschen Sprache,
Theorie der Übersetzung, Variabilität
der deutschen Sprache,
Terminologiewissenschaft, Einführung
zur Übersetzungswissenschaft, Allge-
meine Sprachwissenschaft, Phonetik
der deutschen Sprache, Rhetorik,
wissen-schaftlich-technische
Übersetzung und Bearbeitung der
wissenschaftlichen Texte.*

6. Абстрактні іменники (Risikofaktor, Geburt, Schock, Methoden)

7. Конкретні іменники (Mensch, Fische, Räder).

З точки зору статистики найбільшу частку мають три семантичні типи гіперпосилань: термінологія (29%), назви різноманітних реалій (20%) та власні імена (18%); досить широко представлений клас абстрактних іменників (13%) та найменшу групу складають конкретні іменники (5%) та ін. (15%). Істотним є, що у межах трьох лексико-семантичних груп (власні імена, назви реалій, термінологія) ГП можна розділити за принципом відоме/невідоме, причому, згідно із підрахунками, невідомі поняття зустрічаються трохи частіше (52%), ніж відомі (48%).

Під час аналізу було встановлено, що приналежність ГП до одного з

вказаних типів визначає її функцію в ЕГТ.

3.3.2.3. Мультимедійність ЕГТ.

Т. І. Рязанцева визначає мультимедійність ЕГТ наступним чином: «можливість інтеграції тексту з іншими семіотичними системами (передусім, звуком та зображеннями), тобто паралельного функціонування інформації в різних комунікативних середовищах» [146, с. 230]. Вікіпедія становить ЕГТ з переважним змістом текстового корпусу, який, проте, може включати зображення, аудіо- і відеодані. Існує проект Qwiki.com, де за допомогою мультимедіа представлені відео- і аудіодані з усього Інтернету, у тому числі зображення і тексти з Вікіпедії.

Використання т.зв. «гіпермедіа»-засобів значно розширює можливості Вікіпедії як енциклопедії в очах користувачів. Для автора статей включення медіафайлів – істотний момент роботи над статтею, особливо якщо згідно із тематикою статті наявність фото або аудіофайлів є обов'язковою (начитування диктором назви держави мовою оригіналу, музичний фрагмент з Вікі-статті про творчість композитора, і так далі).

Для перекладача наявність мультимедіа в статті, що перекладається, означає, що у цільовому ЕГТ потрібно, по можливості, зберегти ці дані. За прикладом звернімося до статей «Пан'європейський пікнік» німецькою та російською мовами: перекладач (редактор) російської версії вирішив додати іншу фотографію до своєї статті, відмінне від фотографії в тексті оригіналу. Ілюстрація може бути додана на розсуд перекладача, проте Вікіпедія дотримується загального правила: фотографія має бути з відкритих джерел.

3.3.2.4. Інтерактивність ЕГТ.

Термін «інтерактивність» використовується в інформатиці для позначення взаємодії між людиною і комп'ютером. Це властивість багатьох комп'ютерних ігор або повчальних програм, воно властиве не лише ЕГТ.

Як відзначає А. Шторрер, у Вікіпедії інтерактивними елементами є

посилання і опції пошуку, усілякі форми доступу до інформації (категорії, теми, алфавітний покажчик і так далі) [250, с. 10]. У науковій літературі термін «інтерактивний» останнім часом використовується також як опис взаємодії між користувачами: саме у сервісах «соціального Вебу» у користувачів з'являється можливість не лише переглядати інформацію, але і спілкуватися з іншими авторами. З технічної точки зору Вікіпедія базується на програмному забезпеченні Mediawiki (mediawiki.org), яке, як і інші вікі-системи, надає набір певних функцій для колективного написання тексту, розроблених для авторів статей. За результатами дослідження Т.І.Рязанцевої, таке представлення ЕГТ забезпечує широкі можливості проведення різних операцій з текстом (внесення змін, видалення, додавання частин) незалежно від інших читачів. Це можливість створення і функціонування частин тексту незалежно одна від одній. [146, с. 229]

Для перекладача така інтерактивність і відкритість ЕГТ Вікіпедії – це можливість відстежувати історію змін кожної статті і відновлювати/ скасовувати внесені іншими користувачами зміни.

3.4. Оцінка якості перекладу електронного гіпертексту Вікіпедії

Оскільки Вікіпедія відстежує всі зміни на сторінках, а також пропонує обговорення статті, виявилось можливим зібрати коментарі та оцінки носіїв мови (адміністраторів, патрульних, просто користувачів німецькомовного та україномовного розділу Вікіпедії). Відстеження корегувань студентських перекладів також допомогло сформулювати рекомендації для майбутніх викладачів Вікіпедії.

Між іншим були досліджені особливості перекладу лем (заголовку) статті. Лем у більшості випадків являють собою антропоніми чи географічні назви. Окрему проблематику становлять переклади лем з антропонімами. Зокрема, створення такої лем в українській та німецькій енциклопедичній традиції має певні відмінності: в українських статтях зазначається прізвище,

після нього – ім'я та по-батькові; в німецькомовних статтях подається спершу ім'я, потім по-батькові (якщо описується життя українського діяча), а вже потім прізвище. Це необхідно враховувати під час перекладу. Проте не всі студенти-перекладачі, які брали участь у перекладацькій практиці від «Вікімедіа Україна» врахували такі розбіжності. Так, до 70-річчя Тараса Романовича Кияка ми перекладали відповідну статтю про нього німецькою мовою. Україномовна лема звучала «*Кияк Тарас Романович*», що цілком відповідає нашій традиції. Був даний переклад-калька. Після публікації перекладу в німецькій «Вікіпедії» на сторінці обговорень статті почали точитись дискусії щодо того, що саме із зазначених антропонімів прізвище, а що – ім'я. Після того, як німецькі вікіпедисти розібрались із ситуацією, статтю було перейменовано на «*Taras Romanowysch Kujak*».

Підсумовуючи всі ці зауваження, видалось можливим сформулювати рекомендації для перекладочів та редакторів.

Особливості побудови ЕГТ висувають додаткову низку вимог до його перекладу:

- 1) збереження структури тексту (наявність головного меню, збереження послідовності рубрик, наявність аналогічних оригіналу ілюстрацій, тощо);
- 2) збереження всіх блоків ГТ;
- 3) коректний переклад гіперпосилань та, за необхідністю, звуження чи розширення меж гіперпосилань у рамках словосполучення чи одного слова;
- 4) врахування специфіки тексту (у даному дослідженні – енциклопедичні статті), збереження науковості, вживання термінів.

Таким чином, переклад ЕГТ дещо відрізняється від перекладу традиційного тексту статей енциклопедій. Однак в обох випадках перекладач має справу з лексичними і синтаксичними одиницями, з проблемою передачі вихідної синтаксичної структури. ЕГТ енциклопедичної статті як форма подання текстового матеріалу принципово перекладний, але й потребує відповідних фонових знань перекладача.

Висновки до III розділу

У цій практичній частині роботи ми розглянули існуючі паралельні тексти енциклопедичних статей із німецькомовного та україномовного розділів Вікіпедії, і дійшли наступних висновків:

1. Переклад енциклопедичних статей з інших мовних розділів

українською мовою є важливим фактором, по-перше, поширення української мови в Інтернеті; по-друге, підняття престижу україномовного сектору енциклопедії та збільшення кількості користувачів, які до цього мали читати російськомовну Вікіпедію; по-третє, формування комплексу перекладних текстів для студентів-перекладачів. Вікіпедія пропонує великий масив інформації на різномантні теми, тож викладач завжди може підібрати потрібний текст для перекладу (в якості домашнього завдання чи іншої форми роботи).

2. Електронна енциклопедія, як жанр наукової або науково-популярної довідкової літератури має низку особливостей. До статей у Вікіпедії висуваються такі самі вимоги, як до статті у друкованій енциклопедії: нейтральність, відсутність емоційних оцінок, високий рівень довідковості, прагнення до всебічного освітлення певної теми, увага до бібліографічних відомостей та ін. Популярність викладу, розрахована на широке коло читачів, має поєднуватися з чіткістю та логікою викладання того чи іншого матеріалу. Мові енциклопедії властиві стислість, чіткість, лаконічність формулювань, уникнення вузькофахових термінів, професійних жаргонізмів, розмовних і просторічних слів, вставних слів і зворотів, емоційно забарвлених оцінок, надмірної кількості скорочень, зображень.

3. Особливості побудови електронного гіпертексту висувають

додаткову низку вимог до його перекладу: 1) збереження структури тексту (наявність головного меню, збереження послідовності рубрик, наявність аналогічних оригіналу ілюстрацій, тощо); 2) збереження всіх блоків гіпертексту; 3) коректний переклад гіперпосилань та, за необхідністю, звуження

чи розширення меж гіперпосилань у рамках словосполучення чи одного слова;
4) врахування специфіки тексту (у даному дослідженні – енциклопедичні статті), збереження науковості, вживання термінів.

4. Для того, щоб досягти еквівалентності на структурному рівні, під час перекладу електронних гіпертекстів перекладач повинен здійснити наступні кроки: створити статтю з аналогічною структурою українською/німецькою мовою; врахувати ступінь інформативності оригіналу та врахувати всі особливості передачі когнітивної інформації.

Загальні висновки

Перед нами стояло завдання сформулювати особливості перекладу німецького електронного гіпертексту. У якості матеріалу дослідження ми залучили статті он-лайн енциклопедії Вікіпедія.

1. Підсумовуючі теоретичні розвідки у галузі лінгвістики, присвячені тексту, дискурсу, Інтернет-дискурсу, визначено, що термін «гіпертекст» розуміють двояко. У широкому розумінні, гіпертекстом називають будь-який нелінійно організований об'єм інформації; у вузькому розумінні під гіпертекстом мають на увазі, як правило, електронні гіпертексти. Поняття «Інтернет-дискурс» якнайповніше демонструє мовну ситуацію спілкування в Інтернеті. Електронний гіпертекст належить до особливого жанру Інтернет-дискурсу.

2. Взявши до уваги наявні на сьогоднішній день визначення гіпертексту, розуміємо під електронним гіпертекстом нелінійно організований взаємозв'язаний масив інформації, реалізований в електронному вигляді і з'єднаний за допомогою апарату посилань. Терміном «квазігіпертекстуальність» позначатимемо лише певну зміну, яку зазнає текст під час переміщення в електронне середовище, при цьому даний текст не забезпечується гіпертекстовими посиланнями і читається лінійно.

3. Текстові категорії, релевантні для перекладу, функціонують у ЕГТ по-особливому. Вважається, що, з одного боку, гіпертексту властиві традиційні категорії лінгвістики тексту, однак, у зв'язку з особливостями його організації, критерії текстуальності в ньому матимуть дещо інший статус і виявлятимуть певні особливості функціонування. Таким чином, гіпертекст має всі особливості, притаманні звичайному, лінійному тексту, та значно розширює їх, що треба враховувати під час перекладу.

4. Структурними одиницями гіпертексту визначено інформаційні одиниці та посилання. Інформаційна одиниця є основним носієм семантичної інформації і представляє окремий завершений блок гіпертексту, в якому

комбінується інформація різних знакових систем: тексти, графіка, зображення, анімація, музичні та відео фрагменти. Посилання використовуються для поєднання інформаційних одиниць між собою, виведення на екран змісту інформаційної одиниці, виступають засобами когезії гіпертексту. Під час перекладу гіперпосилань застосовують стратегію компресії.

5. Серед відомих стратегій перекладу виділяють основні, які своїм змістом розкривають сутність самого перекладу. До них відносяться:

- 1) стратегія виявлення жанрово-стильової приналежності тексту;
- 2) стратегія визначення домінантної насиченості;
- 3) стратегія можливого прогнозування;
- 4) стратегія спроб та помилок;
- 5) стратегія компресії/декомпресії;
- 6) стратегія компенсуючих модифікацій;
- 7) стратегія передачі світосприйняття;
- 8) стратегія дослівного перекладу.

В контексті особливостей перекладу ЕГТ Вікіпедії, виділено основні стратегії для перекладача:

1. збереження структури ЕГТ (наявність змісту, збереження послідовності
2. рубрик, наявність аналогічних оригіналові ілюстрацій);
3. збереження всіх блоків ЕГТ;
4. збереження текстонормативної еквівалентності,
5. коректний переклад гіперпосилань і їх прив'язання до відповідної статті в цільовому мовному розділі.

Визначили, що перекладач, опрацьовуючи гіпертексти, має орієнтуватись у розмаїтті їх функцій та правильно бачити структуру гіпертекстів. Для того, щоб досягти еквівалентності на структурному рівні, під час перекладу електронних гіпертекстів перекладач повинен здійснити наступні кроки:

- a. створити статтю з аналогічною структурою на українській/німецькій мові;

- b. врахувати ступінь інформативності оригіналу;
- c. врахувати всі особливості передачі когнітивної інформації.

6. У практичній частині роботи виявлено, що переклад електронних гіпертекстів відрізняється від перекладу традиційного тексту статей енциклопедій. Однак в обох випадках перекладач має справу з лексичними і синтаксичними одиницями, з проблемою передачі вихідної знакової та синтаксичної структури. Електронний гіпертекст енциклопедичної статті як форма подання текстового матеріалу є принципово перекладним, але й потребує відповідних фонових знань перекладача.

7. Результати дослідження можуть бути застосовані у курсі для перекладачів «Переклад електронних гіпертекстів німецькою мовою». Важливим аспектом роботи вважаємо створення рекомендацій до перекладу Вікі-статей, які, без сумніву, стануть своєрідним *modus agendi* як для викладачів-фахівців з перекладу під час планування освітнього процесу, так і для майбутніх перекладачів, зацікавлених у збагаченні української Вікіпедії.

8. Перспективним до вирішення у подальших наукових розвідках вважаємо продовження та розвинення лінгвопрагматичного дослідження електронних гіпертекстів Вікіпедії в аспекті співставлення паралельних текстів одразу кількох мовних розділів Вікіпедії (німецькою, англійською, російською та українською мовами).

ДОДАТКИ

ДОДАТОК А. Транслітерування німецькомовного тексту.

№ п/п	Транскрипційні знаки англійської мови	Українські літери
1	a, a:	а
2	æ	ай
3	â	ау
4	b	б
5	v	в
6	h	г
7	g	г
8	d	д
9	e, e:	е
	ə	
	ɛ, ɛ:	
10	œ	е
11	ø:	е
12	z	з
13	i, i:	і
14	j	й
15	ï	й
16	k	к

№ п/п	Транскрипційні знаки англійської мови	Українські літери
17	l	л ¹
		ль ²
18	m	м
19	n, ŋ	н
20	ɔ, o, o:	о
21	ø	ой
22	p	п
23	r	р
24	s	с
25	t	т
26	ʊ, u, u:	у
27	f	ф
28	x, ç	х
29	ts	ц
30	tʃ	ч
31	ʃ	ш
32	ʏ, y:	ю ³
		і ²

¹ Перед наступним голосним

² В усіх інших випадках

³ Після транскрипційних знаків *d, t, z, s, ts, l, n, ŋ*

ДОДАТОК Б. Правила транскрибування німецького тексту¹

№ п/п	Німець ка графіка	Звук	Українсь ка графіка	Приклади		
				Текст	Транскрипція	Транслітерац ія
1	a	[a]	а	Kamm	[kam]	кам
		[a:]	а	Rat	[ra:t]	рат
2	aa	[a:]	а	Paar	[pa:r]	пар
3	ah	[a:]	а	Fahrt	[fa:rt]	фарт
4	ai	[æ]	ай	Mai	[mæ]	май
5	au	[aʊ]	ау	Baum	[baʊm]	баум
6	ä	[ɛ]	е	Lärm	[lɛrm]	лерм
		[ɛ:]	е	Bär	[bɛ:r]	бер
7	äh	[ɛ:]	е	Fährt	[fɛ:rt]	ферт
8	äu	[ø]	ой	Läuft	[løft]	лойфт
9	b	[p] ²	п	Gab	[ga:p]	гап
		[b] ³	б	Baum	['baʊm]	ба́ум
10	c	[ts] ⁴	с	Cäsar	['tsɛ:zar]	Цéзар
		[k] ⁵	к	Creme	['krɛ:mə]	крéме
11	ch	[x]	х	Dach	[dax]	дах
		[ç]	х	Manch	[manç]	манх
12	chs	[ks]	кс	Lachs	[laks]	лакс
13	ck	[k]	к	Lack	[lak]	лак
14	d	[t] ¹	т	Rad	[ra:t]	рат

¹ <http://sips.gov.ua/ua/transliteruvannja.html>

² В кінці слова

³ В усіх інших випадках

⁴ В латинських словах перед *e, i*

⁵ У запозичених словах перед *a, o, u* та приголосними

№ п/п	Німець ка графіка	Звук	Українсь ка графіка	Приклади		
				Текст	Транскрипція	Транслітерац ія
		[d] ²	д	Damm	[dam]	дам
15	e	[e:]	е	Den	[de:n]	ден
		[ɛ]	е	Deck	[dɛk]	дек
		[ə]	е	Baden	['ba:dən]	ба́ден
16	ee	[e:]	е	Meer	[me:r]	мер
17	eh	[e:]	е	Mehr	[me:r]	мер
18	ei	[æ]	ай	Dein	[dæ:n]	дайн
19	eu	[ɔø]	ой	Leute	['lɔøtə]	ло́йте
20	f	[f]	ф	Rufen	['ru:fən]	ру́фен
21	g	[k] ⁶	к	Tag	[ta:k]	так
		[g] ⁷	г	Tragen	['tra:gən]	тра́ген
		[ʒ] ⁸	ж	Montage	[moŋ'ta:ʒə]	монта́же
22	h	[h]	г	Haben	['ha:bən]	га́бен
23	i	[ɨ]	й	Familie	[fa'mi:lɨə]	фамі́льє
		[i]	і	Milch	[milç]	мі́льх
		[i:]	і	Igel	['i:gəl]	і́гель
24	ie	[i:]	і	Brief	[bri:f]	бриф
25	ih	[i:]	і	Ihr	['i:r]	ір
26	j	[j]	й	Jahr	[ja:r]	яр
		[ʒ] ³	ж	Journal	[ʒur'na:l]	журна́ль
27	k	[k]	к	Kaufen	['kaʊfən]	ка́уфен
28	l	[l]	л ⁹	Leben	['le:bən]	ле́бен

⁶ В кінці слова

⁷ В усіх інших випадках

⁸ У словах французького походження

⁹ Перед голосною

№ п/п	Німець ка графіка	Звук	Українсь ка графіка	Приклади		
				Текст	Транскрипція	Транслітерац ія
			ль ²	Spiel	[ʃpi:l]	шпіль
29	m	[m]	м	Malen	['ma:lən]	ма́лен
30	n	[n]	н	Name	['na:mə]	на́ме
31	ng	[ŋg]	нг	Bringen	['bringən]	брíнген
32	nk	[ŋk]	нк	Dank	[daŋk]	данк
33	o	[ɔ]	о	Oft	['ɔft]	офт
		[o:]	о	Boden	['bo:dən]	бо́ден
34	oh	[o:]	о	Mohn	[mo:n]	мон
35	oo	[o:]	о	Boot	[bo:t]	бо́т
36	ö	[œ]	е	Können	['kœnən]	ке́нен
		[ø:]	е	Tönen	['tø:nən]	те́нен
37	p	[p]	п	Post	[pɔst]	пост
38	ph	[f]	ф	Phonetik	[fo'ne:tik]	фонéтик
39	qu	[kv]	кв	Quelle	['kvɛlə]	квéле
40	r	[r]	р	Tor	[to:r]	тор
41	s	[ʃ] ¹⁰	ш	Spiel	[ʃpi:l]	шпіль
		[z] ¹¹	з	Sonne	['zɔnə]	зо́не
		[s] ¹²	с	Frist	[frist]	фриск
42	sch	[ʃ]	ш	Schaffen	['ʃafən]	ша́фен
43	sp	[ʃp]	шп	Springen	['ʃpringən]	шпрíнген
44	ss	[s]	с	Masse	['masə]	ма́се
45	ß	[s]	с	Maß	[ma:s]	мас

¹⁰ Перед *p, t* на початку складу

¹¹ Перед голосною

¹² В усіх інших випадках

№ п/п	Німець ка графіка	Звук	Українсь ка графіка	Приклади		
				Текст	Транскрипція	Транслітерац ія
46	st	[ʃt]	шт	bestellen	[bə'ʃtɛlən]	бештэлен
47	t	[t]	т	Tat	[ta:t]	тат
48	th	[t]	т	These	['te:zə]	тезе
49	tsch	[tʃ]	ч	Klatschen	['klatʃən]	клáчен
50	tz	[ʦ]	ц	Satz	[zats]	зац
51	u	[ʊ]	у	Luft	[lʊft]	луфт
		[u:]	у	Suchen	['zu:xən]	зúхен
52	uh	[u:]	у	Uhr	['u:r]	ур
53	ü	[ʏ]	ю, і	Brücke	['brʏkə]	брíке
		[y:]	ю, і	Tür	[ty:r]	тюр
54	üh	[y:]	ю, і	Früh	[fry:]	фрi
55	v	[v] ¹³	в	Vase	['va:zə]	вáзе
		[f]	ф	Vater	['fa:tər]	фáтер
56	w	[v]	в	Wille	['vilə]	ві́ле
57	x	[ks]	кс	Axt	['akst]	акст
58	y	[ʏ]	i ¹⁴	Lymphe	['lʏmfə]	лі́мфе
		[y:]	i ²	Lyrik	['ly:rik]	лі́рик
		[j]	й	Bayern	['bajərn]	Ба́єрн
59	z	[ʦ]	ц	Zone	['tso:nə]	цо́не

¹³ У запозичених словах

¹⁴ На місці літери у

ДОДАТОК В. Інструментарій дисертації

СТРАТЕГІЯ ПЕРЕКЛАДУ – програма здійснення перекладацької діяльності, що формується на основі загального підходу перекладача до виконання П в умовах певної комунікативної ситуації двомовної комунікації, що визначається специфічними особливостями даної ситуації та метою перекладу, а також, у свою чергу, визначає характер професійної поведінки перекладача (Сдобников В.В. Стратегия перевода: общее определение / В.В.Сдобников // Вестник Иркутского государственного лингвистического университета. - 2011. - № 1. - с.165-172)

ТАКТИКА ПЕРЕКЛАДУ – сукупність засобів та прийомів, які використовуються перекладачем задля досягнення поставленої мети з урахуванням обраної стратегії П (Толковый словарь русского языка Ожегов Шведова)

ГІПЕРТЕКСТ (від гр. hyper – понад і текст) – 1)) особливий метод побудови інформаційних систем, що забезпечує прямий доступ до інформації на підставі логічного зв'язку між блоками;

2) система представлення текстової та мультимедійної інформації у вигляді мережі пов'язаних між собою текстовий й інших файлів, яка застосовує нелінійний, асоціативно-фрагментарний і сітковий принципи репрезентації інформації. Вузли (nodes) ГТ поєднуються за допомогою гіперпосилань (hyperlinks), вибір яких дає змогу користувачеві «мандрувати» інформацією, обирати й упорядковувати її за власним бажанням.

3) Особливий універсальний інтерфейс, що характеризується високим ступенем інтерактивності. (Селіванова, с. 86)

ГІПЕРТЕКСТУАЛЬНІСТЬ – специфічна зміна, яку зазнає текст при переміщенні в електронне середовище, при цьому один текст знаходиться поза іншим текстом, а зв'язки між ними встановлюються у вигляді гіпертекстових посилань, завдяки чому ці тексти стають електронним гіпертекстом.

КВАЗІГІПЕРТЕКСТУАЛЬНІСТЬ – певна зміна, яку зазнає текст під

час переміщення в електронне середовище, при цьому даний текст не забезпечується гіпертекстовими посиланнями і читається лінійно.

ДИСКУРС (від. франц. discours – мовлення) – це звязний текст у сукупності із екстралінгвістичними – прагматичними, соціокультурними, психологічними та іншими чинниками; текст, узятий в аспекті подій; мовлення, яке розглядається як цілеспрямована соціальна дія, як компонент, який бере участь у взаємодії людей і механізмах їх свідомості (когнітивних процесах). Д — це мовлення, «занурене у життя» (с.119 Сучасна лінгвістика: Термінологічна енциклопедія / укл. О.О.Селіванова. - Полтава: Довкілля. - К., 2006. - 716 с.)

КОГЕЗІЯ – це структурно-граматичний різновид звязності тексту, показниками якого є формальні засоби звязку слів, речень, зокрема узгодженість морфологічних категорій слів, синтаксичні відношення сурядності і підрядності, поверхнева організація синтаксичних структур, повтори анафорічні звязки, сполучники, порядок слів тощо.

КОГЕРЕНТНІСТЬ протиставляється когезії і позначає змістовний, семантичний різновид звязності, показниками якого є семантичне узгодження лексичних одиниць, тематично однорідні ряд слів, повтори, синоніми, антоніми, пароніми, гіпероніми, гіпоніми, партоніми, семантико-стилістичні фігури тощо.

КОНЦЕПТ (від лат. conceptum – думка, зміст, поняття) – це оперативна змістовна одиниця пам'яті, ментального лексикону, концептуальної системи мови мозку, всієї картини світу, що відображена в людській психіці.

ДОДАТОК Г. Факти про Вікіпедію

ДОДАТОК Д. Інтерфейс користувача Вікіпедії

Пояснення до меню

Пояснимо значення кожного посилання із меню навігації зліва та зверху, а також із вкладок до кожної вікі-статті. Майже всі назви елементів навігації подані нами із їх відповідниками в німецькомовній версії. Однак слід враховувати те, що послідовність розташування елементів навігації в україно- та німецькомовному розділах Вікіпедії дещо відрізняється.

Область меню (ліве бокове)

При застосуванні теми відображення вікі-сторінок «Вектор» (за замовчуванням) деякі елементи лівого бокового меню для наглядності сгруповані в окремі групи (позначені символом ▶). За допомогою натискання на назві групи вони можуть розгортатись (тоді вони позначаються символом ▼) чи згортатись. За допомогою кукі браузер запам'ятовує останні налаштування при відкритті нових сторінок.

На панелі навігації, одразу під написом «*Вікіпедія – вільна енциклопедія*» („*Wikipedia – die freie Enzyklopädie*“) розташовуються такі елементи навігації:

Головна сторінка (Hauptseite): переводить користувача до заглавної сторінки проекту.

Поточні події: містить в собі інформацію про недавні чи поточні події, які мають енциклопедичну значущість.

Нові редагування: відображення усіх останніх редагувань у хронологічній послідовності.

Нові сторінки: автоматичний перелік щойно створених статей із зазначенням дати та часу створення, іменем автора. Існує можливість перегляду історії редагування сторінки та її обговорення.

Випадкова стаття (Zufälliger Artikel): показує випадкову статтю.

Звертаємо увагу, що елементи навігації, такі як «Поточні події», «Нові редагування» та «Нові сторінки» в німецькомовному меню відсутні. Натомість

подані такі елементи, як „Themenportale“ (Список порталів), та „Von A bis Z“ (Усі сторінки).

▼ Участь (Mitmachen)

Портал спільноти (Autorenportal): перелік можливостей допомоги Вікіпедії, корисна інформація для користувачів та редакторів. Тут також публікуються запити на переклад статей з іншомовних Вікіпедій.

Кнайпа (-): сторінка для обговорення пропозицій, проблем, які має сенс обговорити з усією спільнотою української Вікіпедії.

Довідка (Hilfe): місце, де зібрані усі поради та правила, якими слід керуватися при роботі у Вікіпедії.

Пожертвування (Spenden): Вікіпедія фінансується виключно шляхом отримання пожертвувань.

▼ Панель інструментів (Werkzeuge) (деякі включені сюди пункти меню відображаються не на всіх сторінках.)

Посилання сюди (Links auf diese Seite): перелік усіх вікі-сторінок, з яких зроблені посилання на цю статтю. Однак треба враховувати, що посилання з інших мовних версій Вікіпедії в цьому переліку не відображаються.

Пов'язані редагування (Änderung auf verlinkten Seiten): список останніх змін в статтях, на які посилається дана сторінка. Дуже практично, оскільки з'являється можливість слідкувати за змінами в певній галузі знань.

Спеціальні сторінки (Spezialseiten): дозволяє швидко перейти до певних функцій, серед яких функції пошуку, перегляду списку всіх користувачів, переліку статей-сиріт та файлів, на які немає посилань.

Цитувати сторінку (Seite zitieren): інструкції щодо цитування Вікіпедії на інших сторінках.

Постійне посилання (Permanenter Link): посилання URL на поточну версію статті (воно не зміниться після наступних редагувань).

Інформація про сторінку (Seiteninformationen): пропонує відомості про основну інформацію та історію редагувань поточної сторінки.

Завантажити файл (Datei hochladen): посилання на сторінку з подальшими інструкціями щодо завантаження фото та інших файлів. Краще завантажувати зображення в загальний для всіх мов проект Wikimedia Commons, щоб їх можна було використати в усіх мовних розділах. Більше інформації щодо завантаження файлів: Зображення та звуки.

Лише на сторінках користувачів та на сторінках обговорення користувачів показуються наступні чотири елементи навігації:

Внесок користувача (Benutzerbeiträge): посилання на список редагувань/внесків цього користувача.

Журнали (Logbücher): посилання на дії цього користувача, записані в Журналі.

Надіслати листа (E-Mail an diesen Benutzer): можливість написати електронного листа користувачеві, якщо він вказав свою електронну адресу.

rss atom: Посилання на RSS.

▼ Друк/експорт (Drucken/exportieren)

Створення книги (Buch erstellen): можливість створити та завантажити книгу з вибраних вікі-сторінок у форматі PDF чи ODF.

Завантажити як PDF (Als PDF herunterladen): створення PDF-файлу з поточної статті.

Версія до друку (Druckversion): показує поточну сторінку із зручним для друку форматом: із тексту статті вилучається меню, кнопки інструментів та інші посилання. Подальше оформлення для друку залежить від налаштувань принтера.

▼ Іншими мовами (In anderen Sprachen)

Тут показуються посилання на інші мовні розділи, лише якщо іншомовні статті мають таку саму тему, як поточна сторінка.

✎ Редагувати посилання (Links bearbeiten): додати, видалити чи змінити посилання з поточної сторінки на статті в інших повних версіях.

Керування обліковим записом (верхнє меню)

Для незареєстрованих відвідувачів:

Створити обліковий запис (Benutzerkonto erstellen) чи Увійти (Anmelden): відсилає до форми Входу до системи. Незареєстровані користувачі також можуть створити новий обліковий запис.

Для зареєстрованих користувачів:

Ім'я користувача (Benutzername): відсилає до сторінки даного користувача.

Обговорення (Diskussion): відсилає до сторінки обговорення користувача.

Налаштування (Einstellungen): відсилає до сторінки персональних налаштувань користувача, де, серед інших функцій, можна застосувати функцію зміни паролю.

Бета (-): тут показуються деякі нові функції, розроблені спеціально для Вікіпедії.

Список спостереження (Beobachtungsliste): показує всі зміни сторінок, внесених до списку спостереження користувача.

Внесок (Beiträge): перелік всіх внесків користувача.

Вийти (Abmelden): вихід з системи.

Пошук

Під час написання пошукового слова в полі пошуку у меню, що впливає, будуть пропонуватись статті, розташовані за частотністю посилань на них. Повнотекстовий пошук по статтях здійснюється при активуванні в цьому меню останнього рядка *«що містять ...» (enthält)*. Можна також натиснути на зображення лупи у верхньому правому кутку. Тоді відкриється окрема сторінка пошуку з розширеними опціями.

Керування сторінкою (вкладки)

Для всіх користувачів:

Стаття (Artikel)/ Шаблон (Vorlage)/ Категорія (Kategorie)/ Портал (Portal)/ Довідка (Hilfe)/ Сторінка проекту (Projektseite)/ Сторінка користувача (Benutzerseite): ведуть до поточної статті.

Обговорення (Diskussion): приводить до сторінки обговорення статті. Тут можна поставити своє питання та написати коментар.

Читати, Нерецензовані зміни (Lesen, Ungesichtete Änderungen): за допомогою цієї опції можна переходити з останньої перевіреної версії на поточну версію сторінки.

Редагувати (Bearbeiten): за допомогою цієї опції можна змінювати інформаційне наповнення поточної сторінки за допомогою нового редактора. Якщо Ви бачите напис «Перегляд» (Quelltext betrachten), то для Вас редагування сторінки не є можливим. В такому випадку сторінка частково захищена від редагування та може бути перегляденою у рецензованій версії.

Редагувати код (Den Code bearbeiten): дозволяє редагувати код сторінки, користуючись символами вікі-розмітки.

Додати тему (Abschnitt hinzufügen) (на сторінках обговорення та подібних): як і Редагувати сторінку (Seite Bearbeiten), пропонує додати коментар до обговорення.

Перегляд історії (Versionsgeschichte): показує попередні версії статті та імена її редакторів.

Для зареєстрованих користувачів:

Додати до списку спостереження (Beobachten)/ Вилучити сторінку зі списку спостереження (Ignorieren): позначене символом «зірка», додає поточну статтю до Вашого списку спостереження або вилучає її зі списку.

Перейменувати (Verschieben): (відображається при наведенні курсору на символі ▼), дозволяє перейменувати статтю. Одночасно буде створене перенаправлення зі старої назви на нову. Перейменовувати статті можуть лише автопідтверджені користувачі, які вже 4 дні мають обліковий запис.

Для адміністраторів: (опції з'являються при наведенні курсору на символ ▼)

Захистити сторінку (Schützen): деякі сторінки захищені від внесення вандалських редагувань.

Вилучити (Löschen): вилучає статтю (майже) без можливості поновлення.

Зауваження: у стандартній темі «Вектор» ця область розташовується згідно з актуальною шириною вікна браузера. Горизонтальна панель вкладок

вміщує стільки вкладок, скільки може бути показано в певний момент; якісь елементи панелі залишаються у списку, що з'являється при натисканні символу ▾.

Тематична область (кінець статті)

В кінці кожної статті – при переході до нього за допомогою прокручування чи стрибка – знаходяться елементи, які приводять до тематичної області поточної сторінки. Це зроблено на той випадок, якщо в поточній статті не знайшлися конкретні потрібні відомості.

В самому тексті статті, в її кінці, часто розташовується стандартний розділ із перенаправленнями (посиланнями). Ці фрагменти тексту представлені не в кожній статті, інколи вони мають інший заголовок.

Див. також (Siehe auch): наводить список споріднених статей всередині Вікіпедії.

Рекомендована література (Literatur): посилання на традиційну (друковану) літературу з даної тематики.

Посилання (Weblinks): посилання на зовнішні джерела інформації в Інтернеті (за межами Вікіпедії).

Перевірність чи Верифіковуваність (Einzelnachweise) – посилання на зовнішні джерела інформації (за межами Вікіпедії) в Інтернеті чи у фаховій літературі, які підтверджують окремі факти.

Категорії (Kategorien): в самому кінці статті наводяться категорії, до яких відноситься дана стаття. Там можна побачити споріднені статті, які, цілком можливо, уточнюють пошуковий термін.

ДОДАТОК Е. Глосарій «Вікіпедії» (текст статті)

		... Неперевірена версія [заховати]	
see ... (disambiguation)	...(Begriffserklärung)	... (значення)	... (значення)
Contents [hide]	Inhaltsverzeichnis [Verbergen]	Зміст [сховати]	
[edit]	[Bearbeiten]	[ред. * ред. код.]	[править править вики-текст]
Main article: See also:	Hauptartikel:		Основная статья:
Enlarge	vergrößern und Informationen zum Bild anzeigen	Збільшити	Увеличить
Notes	Literatur?		Примечания Показывать компактно Показывать полностью
See also	Siehe auch	Див. також? (інші статті+література)	
Further reading			
Footnotes	Einzelnachweise	Примітки? (з тексту)	
Citations/ References			
External links		Джерела? (посилання)	
References	Weblinks?		Ссылки?
[hide] [show]	[Einklappen] [Ausklappen]	[сховати] [показати]	[скрыть] [показать]
V*T*E View this template Discuss this template Edit this template		п*о*р Переглянути цей шаблон Обговорити цей шаблон Редагувати цей шаблон	
List of...	Liste der...		
Categories:	Kategorien:	Категорії:	

* - [Abrufstatistik](#)

Terms of Use – Nutzungsbedingungen – Умови використання – Условия использования

Privacy Policy - Datenschutzrichtlinie

Wikimedia Foundation, Inc. - * -

Свяжитесь с нами

Privacy policy	About Wikipedia	Disclaimers	Contact Wikipedia	Developers	Mobile view
Datenschutz	Über Wikipedia	Impressum?		Entwickler	Mobile Ansicht
Політика конфіденційності	Про Вікіпедію	Відмова від відповідальності		Розробники	Мобільний вигляд
Политика конфиденциальности	Описание Википедии	Отказ от ответственности		Разработчики	Мобильная версия

ДОДАТОК Є. Глосарій «Вікіпедії» (ліве меню)

WikipediA <i>The Free Encyclopedia</i>	WikipediA <i>Die freie Enzyklopädie</i>	Вікіпедія <i>Вільна енциклопедія</i>	Википедия <i>Свободная энциклопедия</i>
Main page	Hauptseite	Головна сторінка	Заглавная страница
Contents	- Themenportale		Рубрикация?
Featured content			Указатель А – Я?
			Избранные статьи
Current events		Поточні події	Текущие события
Random article	Zufälliger Artikel	Випадкова стаття	Случайная статья
Donate to Wikipedia	Spenden	Пожертування	Пожертвования
Wikimedia Shop			
		Нові сторінки	
		Нові редагування	
+ Interaction	+ Mitmachen	+ Участь	+ Участие
Help	Hilfe	Довідка	Справка
About Wikipedia			
Community portal		Портал спільноти	Портал сообщества
		Кнайпа	Форум
Recent changes	Letzte Änderungen		Свежие правки
			Новые страницы
Contact page	Kontakt		Сообщить об ошибке?
	Artikel verbessern		
	Neuen Artikel anlegen		
	Autorenportal		
<i>Панель інструментів в англomовній та російськомовній версіях розташовується вище за розділ Друк/експорт, в німецько- та україномовній версіях – нижче.</i>			
+ Toolbox	+ Werkzeuge	+ Панель інструментів	+ Инструменты
What links here	Links auf diese Seite	Посилання сюди	Ссылки сюда
Related changes	Änderungen an verlinkten Seiten	Пов'язані редагування	Связанные правки
Upload file	Datei hochladen		
Special pages	Spezialseiten	Спеціальні сторінки	Спецстраница
Permanent link	Permanenter Link	Постійне посилання	Постоянная ссылка
Page information	Seiteninformationen		Сведения о странице
Wikidata item	Wikidata-Datenobjekt		
Cite this page	Seite zitieren		Цитировать страницу
+ Print/export	+ Drucken/exportieren	+ Друк/експорт	+ Печать/экспорт
Create a book	Buch erstellen	Створення книги	Создать книгу
Download as PDF	Als PDF herunterladen	Завантажити як PDF	Скачать как PDF
Printable version	Druckversion	Версія до друку	Версия для печати

			В других проектах:
			Викисклад
			Викиданные
+ Languages	+ In anderen Sprachen	+ Іншими мовами	+ На других языках
	... Spracheinstellungen		Установки языка
Edit links	... Links bearbeiten		
	Von A bis Z		

ДОДАТОК Ж. Поради для майбутніх перекладачів Вікіпедії.

Під час написання своєї першої статті треба враховувати, що редактори пильно стежать за новими додаваннями, та можуть видалити статтю, якщо вона не відповідає всім нормам якісної Вікі-статті. Щоб цього не сталося, студент має додати до сторінки обговорення статті шаблон {{Проект:КНУ}} та запитати координаторів проекту допомогти з оформленням статті згідно з вимогами Вікіпедії.

Якщо захочете самі опублікувати власний переклад, вам буде необхідно створити обліковий запис.

1. Знайдіть статтю, яку цікаво перекладати саме вам. Найкраще, якщо це буде ваша стаття, яку ви написали самі. Якщо ви ще не писали статей, але хочете допомогти проекту, оберіть статтю, яку вам буде цікаво перекладати. Найкраще, якщо ви знатиметесь на темі.

Кожен мовний розділ Вікіпедії містить сторінку із переліком статей, які потребують перекладу рідною мовою .

2. Починайте перекладати. Вікіпедія – багатомовний проект. Статті на одну тему, написані різними мовами, можуть редагуватись незалежно одна від одної; вони не мають бути обов'язково перекладеними чи збігатись одна з одною за формою, стилем чи змістом. Все ж таки переклад часто застосовується для розповсюдження інформації між різними мовними версіями. Намагайтеся зберегти структуру сторінки, яку перекладаєте. Так користувачеві буде легше орієнтуватись в перекладеній статті, якщо він потрапить на неї з оригіналу.

3. Поставте позначку, що стаття є перекладеною.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

Список основної літератури:

1. Айгнер Е. Майн квест / Ерік Айгнер; пер.з нім.Т. Кремень під редакцією М. Боянівської. – Київ: Буква і Цифра, 2007. – 224 с.
2. Акімова Н. В. Дослідження мови інтернету: труднощі і перспективи [Електронний ресурс (укр.)] – Режим доступу: http://www.pa.kr.ua/science/trufanova/2-6-Research_of_language_of_the_internet_difficulties_and_prospects.doc
3. Акімова Н.В. О терминах интернет-лингвистики / Н. В. Акімова // Функциональная лингвистика [Текст] : [сб. науч. тр.]. № 3 / Крымский респ. ин-т последипломного пед. образования. – Симф. : Издательство КРИППО, 2012. – 360 с. – С. 18–20.
4. Алексеева И. С. Введение в переводоведение: Учеб. пособие для студ. филол. и лингв. фак. высш. учеб. заведений. – СПб.: Филологический факультет СПбГУ; М.: Академия, 2004. – 352 с.
5. Алексеева И. С. Профессиональный тренинг переводчика: Учебное пособие по устному и письменному переводу для переводчиков и преподавателей. – СПб.: Издательство «Союз», 2004. – 288 с.
6. Альшева А.О. Енциклопедичні відомості про Т. Г. Шевченка у вигляді електронного гіпертекста німецькою мовою / А.О. Альшева // Мовні і концептуальні картини світу : Збірник наукових праць. – Випуск 47, частина 1. – К. : ВПЦ «Київський університет», 2014. – С. 41–48.
7. Альшева А. О. Німецька енциклопедична стаття у вигляді електронного гіпертексту: перекладацькі труднощі / Альшева А. О. // Наукові записки НУ «Острозька академія», Серія «Філологічна», випуск 45. – Острог: НУ «Острозька академія», 2014. – С. 187–190.
8. Альшева А. О. Переклад німецької Вікіпедії як шлях до розширення

UAnet / А. О. Альшева // Мовні і концептуальні картини світу: Збірник наукових праць. – Випуск 46, частина 1. – К.: ВПЦ «Київський університет», 2013. – С. 42–48.

9. Альшева А. О. Перекладність гіпертексту: нарис проблематики / Альшева А. О. // Наукові записки. – Випуск 126. – Серія: Філологічні науки (мовознавство). – Кіровоград: РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2014. – С. 303–307.

10. Альшева А. О. Посилання як засіб досягнення когезії в електронних гіпертекстах. / А. О. Альшева // Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. – Випуск 32. – Серія «Філологічні науки». – Кам'янець-Подільський: Аксіома, 2012. – С. 18–21.

11. Альшева А. А. Специфика электронного гипертекста немецкой «Википедии» как объекта перевода // Гипертекст как объект лингвистического исследования: Материалы III международной научно-практической конференции, 20 июня 2013 / отв. редактор С. А. Стройков. – Самара: ПГСГА, 2013. – С. 5–16.

12. Артищев А. Сеть меняет концепцию. – [Електронний ресурс (рос.)]. – Інтернет-публікація // RSS NetUa. (2009). – Режим доступу: <http://rss.net.ua/2101>. – (Останнє звернення 14.04.2014).

13. Арутюнова Н. Д. Лингвистическая прагматика / Н. Д. Арутюнова, Е. В. Падучева // Новое в зарубежной лингвистике. – М., 1985. – Вып. 16. – С. 3–42.

14. Асмус Н. Г. Лингвистические особенности виртуального коммуникативного пространства: Дис. канд. филол. наук: 10.02.19. – Челябинск, 2005 – 266 с.

15. Атабекова А. А. Лингвистический дизайн WEB-страниц (сопоставит. анализ языкового оформления англо- и русскоязычных WEB-страниц) / А. А. Атабекова. М.: Изд-во РУДН, 2003.

16. Ахренова Н. А. Английский как основной язык Интернета / А. Н. Ахренова. – Самара, 2004. – 238 с.

17. Ахренова Н. А. Интернет-дискурс как глобальное межкультурное явление и его языковое оформление: автореф. дис. на соискание уч. степени доктора филол. наук: спец. 10.02.04 «Теория языка» / Н. А. Ахренова. – М. – 2009.– 36 с.
18. Балабін В. В. Сучасний американський військовий сленг як проблема перекладу : дис. ... канд. філолог. наук: 10.02.16 / Балабін Віктор Володимирович; КУ ім.Т.Шевченка. – Київ, 2002. – 308 л.
19. Барст О. В. Структурно-семантические особенности организации гипертекстового нарратива. На материале гиперромана М. Джойса «Twelve Blue»: дис. ... канд. филол. наук: 10.02.04. – СПб, 2005. – 182 с.
20. Барт Р. Избранные работы. Семиотика. Поэтика / Р. Барт. – М. : Прогресс ; Универс,1994. – 616 с.
21. Бархударов Язык и перевод (Вопросы общей и частной теории перевода). – М.: «Междунар. отношения», 1975 г. – 240 с.
22. Батищев П. С. Основы интернета [Электронный ресурс (рос.)] / П. С. Батищев. – Режим доступа: <http://psbatishev.narod.ru/internet/14.htm>
23. Бахтин М. М. Проблема текста. Эстетика словесного творчества [Текст] / М. М. Бахтин. – М. : Искусство, 1986. – 444 с.
24. Белозерова Н. Н. Теория гипертекста: кажущееся противоречие / Н. Н. Белозерова // Вестник ТюмГУ. – 2000. – № 4. – С. 64–69.
25. Беляев М. И. Принцип реализации структуры гипертекста – один из основных принципов создания электронных учебников / М. И. Беляев // Вестник РУДН. Информатизация образования : журнал. – 2012. – №3. – С. 71–82.
26. Бочарникова Е. А. О соотношении понятий «текст» и «дискурс» в лингвистике // Филологические науки. Вопросы теории и практики . – Тамбов: Грамота, 2010. – № 1. Ч.1. – С.50–52.
27. Брунь С. Юрій Пероганич: патрульний української Вікіпедії // Організатор. – 2011. – № 1. – С. 30–34.

28. Бугон Г.Л., Тиден Е.В. Феномен гипертекста в современном образовательном контексте. // Лингвометодические проблемы преподавания иностранного языка в высшей школе: Сб. науч. тр.–Саратов : Изд-во Сарат. ун-та, 2005. – С. 11–15. [Электронный ресурс (рос)]. – Режим доступа: http://old.sgu.ru/files/nodes/17787/lingwo_vyp_2.doc

29. Буторина Н. Ф. Гипертекст versus текст // Гипертекст как объект лингвистического исследования: материалы Всероссийской научно-практической конференции с международным участием, 15 марта 2010 г. – Самара: ПГСГА, 2010. – С. 4–6.

30. Варламова Е. В. Особенности германского леворадикального Интернет-дискурса: автореф. дис. ... канд. филол. наук: спец. 10.02.04 «Германские языки» / Е. В. Варламова. – М. – 2006. – 26 с.

31. Веб 2.0 // Обзор Веб 2.0. [Электронный ресурс (рос)]. – Интернет-публикация, 2009. – Режим доступа: <http://www.webostudio.com/ru/stats/web2>

32. Веб 2.0: Offline vs Online Общение (2009). [Электронный ресурс (рос.)]. – Режим доступа: http://habrahabr.ru/blogs/web_2_0/52860/

33. Вікі любить пам'ятки – 2012. Wiki loves monuments – 2012. – Київ, «Український пріоритет», 2012. – 64 с. [Электронный ресурс (укр.)]. – Режим доступа:

https://wikimediaukraine.files.wordpress.com/2013/11/wlm_2012_ukraine.pdf

34. Вжещ Я. Л. Интернет-дискурс: проблема визначення поняття, особливості структури/ Я. Л. Вжещ // Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка. – 2012. – № 14 (249). – С. 15–19.

35. Визель М. Гипертексты по ту и эту сторону экрана / М. Визель // Иностранная литература. – 1999. – № 10. – С. 169–177. [Электронный ресурс (рос.)] – Режим доступа: <http://www.netslova.ru/viesel/viesel-ht.html>

додатково <http://magazines.russ.ru/inostran/1999/10/viesel.html>

36. Визель М. Последние романы Итало Кальвино как образцы гипертекста [Электронный ресурс (рос.)] // Режим доступа: <http://netslova.ru/viesel/viesel.htm>

37. Виноградов В. С. Введение в переводоведение (общие и лексические вопросы). – М.: Издательство института общего среднего образования РАО, 2001. – 224 с.

38. Витренко А. Г. О «стратегии перевода» / А. Г. Витренко // Вестник МГЛУ. – 2008. – Вып. 536 : Сопоставительная лингвистика и вопросы перевода. – С. 3–17.

39. Влахов С. Непереводимое в переводе / С. Влахов, С. Флорин. – М. : Высшая школа, 1986. – 416 с.

40. Войскунский А. Е. Метафоры Интернета. – Вопросы философии, – № 11, – 2001. – С. 64–79.

41. Волкова А. Г. Гипертекст: письменный та электронный варианты / А. Г. Волкова // Психолінгвістика: [зб. наук, праць ДВНЗ "Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди"]. – Переяслав-Хмельницький: ПП "СКД", 2012. – Вип. 9. – С.162-166.

42. Ворошилова М. Б. Креолизованный текст: аспекты изучения // Политическая лингвистика. – Вып. 1(21). – Екатеринбург: Урал. гос. пед. ун - т., 2007. – С. 75–80.

43. Галичкина Е. Н. Специфика компьютерного дискурса на английском и русских языках (на материале жанра компьютерных конференций): дис. ...канд. филол. наук: 10.02.20 / Елена Николаевна Галичкина. – Астрахань, 2001. – 212 с.

44. Галичкина Е. Н. Характеристика компьютерного дискурса / Е. Н. Галичкина // Вестник ОГУ. – 2004. – № 10. – С. 55–59.

45. Гальперин И. Р. Текст как объект лингвистического исследования. Изд.3-е, стереотипное. М.: Едиториал УРСС, 2005.

46. Глуценко Н. Слишком большие данные: сколько информации хранится в интернете? [Электронный ресурс (рос.)] – Интернет-публікація. – Режим доступа: <https://ain.ua/special/skolko-vesit-internet/>

47. Головка Т. Один на п'ять тисяч. 30 січня відзначатимемо одинадцятиліття опублікування першої статті на сайті україномовної «Вікіпедії». Газета «День» за 21 січня 2015, №7, С. 11. [Електронний ресурс (укр.)]. – Режим доступу: <http://day.kyiv.ua/uk/article/kultura/odyn-na-pyat-tysyach>

48. Горошко О. І. Від психолінгвістики 2.0 до психолінгвістики 3.0: Quo Vadis? // Психолінгвістика: [зб. Наук. праць ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди»]. – Переяслав-Хмельницький: ПП «СКД», 2009а. – Вип.3. – С. 108–124.

49. Горошко Е. И. Возникновение лингвистики новых медиа и перспективы развития этого направления: мат-лы III науч.-практич. конф. // Гипертекст как объект лингвистического исследования, 20 июня 2013 / отв. редактор С. А. Стройков. – Самара: ПГСГА, 2013. – 170 с. – С. 27–41.

50. Горошко Е. И. Гипертекст 3.0: лингвистический анализ // Гипертекст как объект лингвистического исследования: Материалы Всероссийской научно-практической конференции с международным участием, 15 марта 2010 г. – Самара: ПГСГА, 2010. – С. 14–18.

51. Горошко Е. И. Информационно-коммуникативное общество в гендерном измерении. – Харьков: ЧП «Либуркина Л. М.», 2009. – 802 с.

52. Горошко Е. И. Лингвистика Интернета: Формирование дисциплинарной парадигмы // Жанры и типы текста в научном и медийном дискурсе: межвуз. сб. науч. тр. Вып. 5 / отв. ред. А.Г. Пастухов. Орел: ОГИИК, ПФ «Картуш», 2007. С. 223–237.

53. Горошко Е. И. Текст эпохи веб 2.0: психолінгвістический анализ // Вопросы психолінгвістики. – М.: ИЯ РАН, 2009. – Вып.9. – С. 267 – 281.

54. Горошко Е. И. Теоретический анализ Интернет-жанров: к описанию проблемной области // Жанры речи. Саратов: Издательский центр «Наука», 2007. Вып. 5. Жанр и культура. – С. 370 – 389.

55. Грінченко В., Грінченко Т. «Вікіпедія» як елемент культури інформаційного суспільства // Вісник НАН України. – Київ, 2010. – № 10. – С. 54–63. [Електронний ресурс] – Режим доступу:

<http://wikimediaukraine.files.wordpress.com/2011/01/a6.pdf>

56. Гриценко В. П., Есенькин Б. С. «Глобалистика» в контексте традиций отечественного мессианизма и гипертекстуальности [Электронный ресурс (рос)] // Век глобализации. – Вып. 1/2008. – Волгоград: Изд-во «Учитель», 2008. –

С. 178–184. – Режим доступа: http://www.globalistika.ru/Globalistika/p_rg3.htm

57. Гриценко Л. М. Особенности виртуального дискурса / Л. М. Гриценко // Молодой ученый. – 2011. – Т.2, №6. – С. 17-20.

58. Гришаева Л. И. Результат концептуализации сведений о мире как основа для выбора переводческих стратегий / Л. И. Гришаева // Социокультурные проблемы перевода : сб. науч. тр. – Воронеж : ИПЦ ВГУ, 2008. – Вып. 8. – С. 431–446.

59. Гудзь Н. О. Интернет-дискурс: структурна специфіка та конститутивні ознаки // Наукові записки. Серія: Філологічна. – Випуск 35. – Острог: Видавництво Національний університет «Острозька Академія», 2013. – С. 79–81.

60. Давыдова К. В. Гипертекстуальность как свойство художественного текста. На материале английских художественных текстов: дис. ...канд. филол. наук. – Армавир, 2006 – 205 с.

61. Дедова О. В. Лингвистическая концепция гипертекста: основные понятия и терминологическая парадигма / Дедова О. В. // Вестник Московского ун-та. Сер. 9: Филология. – № 4. – М.: 2001. С. 22–36.

62. Дедова О. В. Лингвосомиотический анализ электронного гипертекста (на материале русскоязычного Интернета): автореф. дис. ... докт. филол. наук: 10.02.01, 10.02.19. – Москва, 2006. – 48 с.

63. Дедова О. В. Теория гипертекста и гипертекстовые практики в Рунете. – М.: МАКС Пресс, 2008. – 284 с.

64. Дейк Т. А. ван. Язык. Познание. Коммуникация – М.: Прогресс, 1989.

65. Деррида Ж. О грамматологии / Ж. Деррида. – М. : АА Marginem, 2000. – 512 с.

66. Диасамидзе Л. Р. Способы конструирования гендерной идентичности в интернет-дискурсе: на материале англоязычных и русскоязычных текстов политических сетевых дневников (блогов): автореферат дис. ... кандидата филологических наук: 10.02.20 / Диасамидзе Любовь Романовна; [Место защиты: Тюмень 2010]. – 24 с.

67. Долгин А. Б. Рунет: игра на опережение. Что такое web 3.0? Доклад на симпозиуме «Пути России» [Электронный ресурс (рос.)]. – Интернет-публікація 27.01.2010 // Полит.РУ. – Режим доступа:

<http://www.polit.ru/research/2008/04/02/web3.html>

68. Дьяконова Н. А. Функциональные доминанты текста как фактор выбора стратегии перевода : дис. ... канд. филол. наук / Н. А. Дьяконова. – М. : РГБ, 2003. – 194 с..

69. Енциклопедія життя та творчості Тараса Григоровича Шевченка [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.tshevchenko.name/>

70. Женетт Ж. Палимпсесты: Литература второго уровня. М., 1982.

71. Засєкіна Л. В., Засєкін С. В. Вступ до психолінгвістики: Навч. посібник. – Острог: Вид-во НаУОА, 2002. – 168 с.

72. Злобина Ю. И. Лингвистические особенности взаимосвязи художественных гипертекстов в пространстве иной культуры: автореф. дис. ... канд. филол. наук: 10.02.19. – Пермь, 2011. – 20 с.

73. Зорівчак Р. П. Реалія і переклад. – Львів : Вид-во при ЛНУ, 1989. – 210 с.

74. Зубов А. А., Курова-Чернавина Н. С. Энциклопедический текст на фоне Википедии // Культурологический журнал. – Выпуск 1(7)/2012. – [Электронный ресурс (рос.)]. – Режим доступа:

http://www.cr-journal.ru/rus/journals/120.html&j_id=9

75. Зыкова Е. В. Организация гипертекста в сети Интернет (на материале англоязычных сайтов): дис. ... канд. филол. наук: 10.02.04. – СПб.; Пушкин, 2006. – 221 с.

76. Иванов Л. Ю. Язык в электронных средствах коммуникации // Культура русской речи: Энциклопедический словарь-справочник / Под ред. Л.Ю. Иванова, А.П. Сковородникова, Е.Н. Ширяева и др. М.: Флинта, Наука, 2003. С. 791–793.

77. Иванов Л. Ю. Язык Интернета: заметки лингвиста / Л. Ю. Иванов // Словарь и культура русской речи. – М. : Азбуковник, 2004. – С. 18–41.

78. Ильина И. А. Особенности проявления текстовых категорий в гипертексте [Электронный ресурс (рос.)] // Режим доступа: <http://www.e-culture.ru/articles/2008/Ilyina.pdf>

79. Ильина И. А. Проблема изучения и восприятия гипертекста в мультимедийной среде Интернет: автореф. дис. ... филол. наук: 10.01.10 / И. А. Ильина. – М., 2009. – 28 с.

80. Илюхин В. М. Стратегии в синхронном переводе : на материале англо-русских и русско-английских комбинаций перевода : дис. ... канд. филол. наук / В. М. Илюхин. – М. : Моск. лингв. ун-т, 2000. – 206 с.

81. Казакова Т. А. Стратегии решения задач в художественном переводе / Т. А. Казакова // Перевод и интерпретация текста : сб. науч. тр. – М. : ИЯЗ, 1988. – С. 56–65.

82. Калаканис Дж. Web 3.0, «официальное» определение [Электронный ресурс (рос.)]. – Интернет-публикация. – Режим доступа: <http://goodarticles.narod.ru/web3definition.html>

83. Калмыков А. А. Интерактивная гипертекстовая журналистика в системе отечественных СМИ: научное издание. – М.: Издательство ИПК работников ТВ и РВ, 2009. – 84 с.

84. Карпа І. Б. Функціональні та прагматичні характеристики інтерактивної віртуальної комунікації (на матеріалі інформаційно-довідкового сервісу Yahoo!Answers). : автореф. на здобуття наук. ступеня кандидата філологічних наук : спец. 10.02.04 – «Германські мови» / І. Б. Карпа. – Херсон, 2010. – 22 с.

85. Кияк Т. Р. Перекладознавство (німецько-український напрям): підручник / Т. Р. Кияк, А. М. Науменко, О. Д. Огуй. – К.: Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2008. – 543 с.

86. Клочкова Е. С. Лингвопрагматические особенности электронного гипертекста на немецком языке: дис. ... канд. филол. наук: 10.02.04 / Клочкова Елена Сергеевна. – Самара: 2009. – 180 с.

87. Клюканов И. Э. Перевод как процесс и как результат. – Калинин: Калинин. гос. ун-т, 1989. – 123 с.

88. Клюканов И. Э. Психолингвистические проблемы перевода. Калинин: Изд. ун-та, 1989. – 75 с. 44.

89. Ковалёва Н. Ф. Комментарии к тексту как лингвистический гипертекст: дис. ... канд. филол. наук. – Самара, 2004. – 181 с.

90. Коломієць Н. В. Лінгвістичні особливості організації гіпертексту інтернет-новин (на матеріалі англійської мови) [Текст] : дис... канд. філол. наук: 10.02.04. / Коломієць Неля Василівна ; Київський національний ун-т ім. Т. Шевченка. – К., 2004. – 214 арк.

91. Коломієць Н. В. Подання інформації на веб-сайтах служби новин CNN: структурні особливості резюме // Мовні і концептуальні картини світу : [зб. наук. праць]. – К. : Логос, 2002. – № 7. – С. 254–262.

92. Кольцов И. А. Методика использования креолизированных гипертекстов в обучении межкультурному иноязычному общению студентов языкового вуза: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.02. – М., 2009. – 24 с.

93. Комиссаров В. Н. Лингвистика перевода. – М.: Международные отношения, 1980. – 167 с.

94. Комиссаров В. Н. Слово о переводе. – М.: Международные отношения, 1973. – 216 с.

95. Комиссаров В. Н. Современное переводоведение / В. Н. Комиссаров. М. : ЭТС, 2002. – 424 с.

96. Комиссаров В. Н. Теория перевода (лингвистические аспекты). Учеб. для ин-тов и фак. иностр. яз. – М.: Высш. шк., 1990. – 253 с.

97. Компанцева Л. Ф. Интернет-комунікація: когнітивно-прагматичний та лінгвокультурологічний аспекти : автореф. дис. ... д-ра філол. наук : спец. 10.02.02 «Російська мова» / Л. Ф. Компанцева. – Київ, 2007. – 36 с.

98. Кондрашов П. Е. Компьютерный дискурс: социолингвистический аспект: автореф. дисс. ... канд. филол. наук. – Краснодар, 2004. – 19 с.

99. Котовська О. В. Особливості організації гіпертексту // Вісник Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна : [зб. наук. пр.] / Харк. нац. ун-т ім. В. Н. Каразіна. – Х. : ХНУС, 2011. – Філологія ; вип.61(936). – С. 19–21.

100. Кочевых Н.В. Особенности языка электронной коммуникации на примере энциклопедии «Википедия» [Электронный ресурс (рос.)]. – Режим доступа: URL: <http://tea4er.ru/home/volume1/1665—1r>

101. Кристева Ю. Бахтин, слово, диалог, роман // Вестник Московского университета, Серия 9, Филология, № 1. – М.: МГУ, 1995. – С. 97–124.

102. Купер И. Р. Гипертекст как способ коммуникации // Социологический журнал. – 2000, № 1/2 – С. 36-57.

103. Курова-Чернавина Н. С. События: энциклопедический текст на фоне Википедии [Электронный ресурс (рос.)]. – Режим доступа: <http://discours.philol.msu.ru/index.php/events/10-events/28-encycl-wikipedia>

104. Кучер, З. І. Практика перекладу [Текст] = Praktische Übersetzung : німецька мова : [навчальний посібник для студ. вищ. навч. закл.] / З. І. Кучер, М. О. Орлова, Т. В. Редчиць. – Вінниця : Нова Книга, 2013. – 504 с.

105. Лассвелл Г. Структура и функции коммуникации в обществе // Назаров М. М. Массовая коммуникация в современном мире: методология анализа и практика исследований. – М., 2002. – С. 2–9.

106. Лепшеева Н. А. Жанровые особенности компьютерного дискурса // Вестник Челябинского государственного университета: Изд-во ЧГУ. – Челябинск, 2009. – № 43(181). Филология. Искусствоведение. Вып. 39. – С. 88–94.

107. Литвин И. Н., Чрдилели Т. В. Проблема типологии информации в

теории и практике перевода // Вісник Черкаського університету., – 2012. – № 7 (220) – С. 12–20.

108. Лотоцька М. Інтернет-гігант Wikipedia сьогодні святкує 12-річчя. [Електронний ресурс (укр.)]. – Інтернет-публікація, 15 січня 2013. Факти ICTV. – Режим доступу: <http://fakty.ictv.ua/ua/index/read-news/id/1467267/>

109. Лукьянов И. О., Чрдилели Т. В. Асинхронный интернет-дискурс в парадигме интернет-коммуникаций // Наукові записки. – Випуск 96 (1). Серія: Філологічні науки (мовознавство): У 2 ч. – Кіровоград : РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2011. – С. 469–473.

110. Лутовинова О. В. Виртуальный и реальный дискурс // Сопоставительные исследования 2007: сб. науч. тр. Воронеж, 2007. – С. 108–113.

111. Лутовинова О. В. Интернет как новая «устно-письменная» система коммуникации // Известия Российского государственного педагогического университета имени А.И.Герцена: общественные и гуманитарные науки (философия, языкознание, литературоведение, культурология, экономика, право, история, социология, педагогика, психология): научный журнал. – СПб., 2008. – № 11 (71). – С. 58–65.

112. Лутовинова О. В. Лингвокультурологические характеристики виртуального дискурса. – Волгоград: Издательство ВГПУ «Перемена», 2009. – 496 с.

113. Масалова М. В. Гипертекстуальность как имманентная текстовая характеристика: дис. ... канд. филол. наук: 10.02.19. – Ульяновск, 2003. – 123 с.

114. Махов А. С. Типология художественных гипертекстов на основе немецкоязычных интернет-сайтов: автореф. дис. ... канд. филол. наук: 10.02.04. – М., 2010. – 26 с.

115. Миньяр-Белоручев Р. К. Как стать переводчиком? / Ответственный редактор М.Я. Блох. – М.: «Готика», 1999. – 176 с.

116. Миньяр-Белоручев Р. К. Общая теория перевода и устный перевод. – М., 1980.

117. Моргун Н. Л. Научный сетевой дискурс как тип текста : Дис. ... канд. филол. наук : 10.02.01, Тюмень, 2002, – 289 с.

118. Музей Шевченка підготує інтернет-енциклопедію до 200-річчя Кобзаря [Електронний ресурс]. – Інтернет-публікація. УКРІНФОРМ, 06.02.2013. – Режим доступу:

http://www.ukrinform.ua/ukr/news/muzey_shevchenka_pidgotue__internet_entsiklopediyu_do_200_richchya_kobzarya_1794435

119. Назарова Л. В. Аспекты гипертекста и интернет-дискурса // Текст – Дискурс. Гипертекст –Интернет-дискурс: Сборник научных статей. –СПб.: Изд-во СПбГУЭФ, 2010. – С. 140–163.

120. Наукова діяльність Національного музею Тараса Шевченка [Електронний ресурс]. – Режим доступу:

<http://museumshevchenko.org.ua/page.php?id=31>

121. Нетеса А.О. «Юридичний текст» ліцензії Creative Commons Attribution Share-Alike 4.0.: перекладацький аспект / А.О. Нетеса // Актуальні питання державотворення в Україні: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (20 травня 2016 року) / Редкол.: д.ю.н. І. С. Гриценко (голова), к.ю.н. І. С. Сахарук (відп. ред.) та ін. – В 3-х томах. – Том 3. – К.: ВПЦ «Київський університет», 2016. – С. 295–297.

122. О'Рейли Т. Что такое Веб и Использование коллективного разума? // Компьютерра. – 2005. – №423. – [Електронний ресурс (рос.)]. – Інтернет-публікація. – Режим доступу: <http://www.computerra.ru/think/234100/>.

123. Ованесбеков Л. Г. Технология построения гипертекстов: автореф. дис. ... канд. физ.-мат. наук: 05.13.11. «Математическое и программное обеспечение вычислительных машин: комплексов: сетей и систем». – М., 1994. – 20 с.

124. Огуй О. Д. Слова в часі (неологізми, архаїзми та історизми): особливості їх перекладу з німецької мови [Текст] / О. Д. Огуй // Мова і культура. – 2004. – Вип. 7, т. 8 : Теорія і практика перекладу. – С. 8–13.

125. Он-лайн-статистика агенції LiveStats [Електронний ресурс (англ.)]. –

Режим доступу: <http://www.internetlivestats.com/>

126. Основы теории коммуникации / под ред. проф. М.А. Василика. М.: Гардарики, 2003. – 615 с.
127. Паршин А. Теория и практика перевода. -- СПб.: СГУ, 1999. – 202 с.
128. Патаракин Е. Д. От использования контента к совместному творчеству. Анализ сетевого сообщества Летописи.ру // Вопросы образования. – 2009. – №.3. – С. 114 – 129.
129. Патаракин Е. Д. Социальные взаимодействия и сетевое обучение 2.0 – М.: Современные технологии в образовании и культуре, 2009. – 176 с.
130. Патаракин Е. Типология интернет-произведений. Приглашение к экспериментам. – [Электронный ресурс (рос.)]. – Интернет-публікація, 1999 // Встречи художников и учёных в виртуальной галерее и уголке психолога Учкома // Режим доступу: <http://uchcom.botik.ru/ARTS/rat/lect.koi8.html>
131. Пелешишин А.М. Веб 2.0 – другой шанс для Уанету [Электронный ресурс] // Інформаційні технології. Аналітичні матеріали. – 29.03.2006. – Режим доступу: <http://apele.net/uaweb2>
132. Переяславец М. Учені все ще сподіваються, що їх почують [Электронный ресурс] // Дзеркало тижня. Україна – 19.02.2010. – № 6. – Режим доступу: http://gazeta.dt.ua/SCIENCE/ucheni_vse_sche_spodivayutsya,_scho_yih_pochuyut.html
133. Пероганич Ю.Й. Вікіпедія і її використання в навчальному процесі [Электронный ресурс] // Вища школа. – 2013. – № 11. С. 60–65. – Режим доступу: http://wikimediaukraine.files.wordpress.com/2014/01/vs-11_2013-6.pdf
134. Пеліна О. В. До питання з проблем класифікації власних назв у перекладознавстві / О. В. Пеліна // Науковий вісник Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського : Лінгвістичні науки. – Одеса : ПНПУ ім. К. Д. Ушинського, 2012. – № 15. – С. 145-152.
135. Погребенник Я. М. Шевченко німецькою мовою / Я. М. Погребенник. – К.: Наукова думка, 1973. – 299с.

136. Попова Е. С. Структура манипулятивного воздействия в рекламном тексте // Известия Уральского государственного университета. – Екатеринбург, 2002. – № 24. – 58 с.

137. Потапова Р.К. Новые информационные технологии и лингвистика: Учебное пособие. Изд. 2-е. – М.: Едиториал УРСС, 2004. – 320 с.

138. Потапова Р.К. Новые информационные технологии и лингвистика: учеб. пособие, изд. 4-е, стер. М.: КомКнига, 2005. – 368 с.

139. Про ліцензію Creative Commons Attribution Share-Alike [Електронний ресурс (укр.)] – Режим доступу:
<http://creativecommons.org/licenses/?lang=uk>

140. Про українську Вікіпедію ТРК Київ. 2017-09-07 07:45-08:00. Ранок по київськи, Гість: Юрій Пероганич [Електронний ресурс (укр.)]. – Режим доступу: <https://www.youtube.com/watch?v=KQ8h55QnN7g>

141. Протченко А. В. Типологические и функционально-стилистические характеристики англоязычного путеводителя: дисс. на соиск. научн. степени канд. филол. наук : спец. 10.02.04 «Германские языки» / А. В. Протченко. – Самара, 2006. – 221 с.

142. Реферати і дрібні наукові роботи можуть замінити статтями у Вікіпедії // Вікна-новини, телеканал СТБ [Електронний ресурс] – Телесюжет від 16.02.2012. – Режим доступу: <http://vikna.stb.ua>

143. Роль Вікіпедії і Вікісловника в розвитку української мови // Перший канал Українського радіо, програма «Слово». [Електронний ресурс] – Радіопрограма від 17.12.2011. – Режим доступу: <http://nrcu.gov.ua>.

144. Рыжков М. С. Интернет-дискурс. Речевые стратегии виртуальной языковой личности в английской и русской лингвокультурах. – LAP LAMBERT Academic Publishing, 2011. – 348 с.

145. Рябов Г. Сете- или -тура? [Електронний ресурс (рос.)] – Режим доступу: <http://www.netslova.ru/ryabov/setetura.html>

146. Рязанцева Т. И. Гипертекст и электронная коммуникация. – М.: Издательство ЛКИ, 2010. – 256 с.

147. Рязанцева Т. И. К вопросу о выделении предельной единицы гипертекста // Гипертекст как объект лингвистического исследования: материалы Всероссийской научно-практической конференции с международным участием, 15 марта 2010. – Самара: ПГСГА, 2010. – С. 111–115.

148. Рязанцева Т. И. Теория и практика работы с гипертекстом (на материале английского языка): учеб. пособие для студентов высш. учеб. заведений. – М.: Издательский центр «Академия», 2008. – 208 с.

149. Саенко А. Н. Содержательно-стилистические особенности информационных текстов в Интернете / А. Н. Саенко // Научные записки Луганского национального педагогического университета. Вып. 5. Т. 1. Серия "Филологические науки": Сб. научн. трудов. – Луганск: "Альма-матер", 2004. – С. 350-360.

150. Сдобников В. В. Стратегия перевода : общее определение / В. В. Сдобников // Вестник Иркутского государственного лингвистического университета. – 2011. – № 1. – С. 165–172.

151. Сдобников В.В., Петрова О.В. Теория перевода. Учебник для переводческих факультетов и факультетов иностранных языков. – Н.Новгород: Изд-во НГЛУ им. Н.А. Добролюбова, 2001. – 306 с.

152. Селіванова О. О. Нова типологія перекладацьких трансформацій (на матеріалі українсько-російського перекладу) / О. О. Селіванова // Вісник Черкаського університету. – 2012. – № 7 (220). – С. 3–12

153. Сергиенко С. А. Лингвокогнитивные особенности электронного гипертекста (на материале английского языка): автореф. дис. ... канд. филол. наук: 10.02.04. – Москва, 2009. – 22 с.

154. Силаева В. Л. Подмена реальности как социокультурный механизм виртуализации общества: дис. ... канд. филос. наук: 09.00.11 / Силаева Виктория Леонидовна. – М.: 2004. – 115 с.

155. Скоропанова И. С. Русская постмодернистская литература. М.: Флинта, Наука, 2007. – 608 с. [Электронный ресурс (рос.)] / И. С. Скоропанова. – Режим доступа: <http://sergg.ru/doc/poetics/ruspostmodern-literature/index.htm>

156. Стройков С. А. Информационная единица как предельная минимально значимая единица структуры электронного гипертекста [Текст] / С.А.Стройков // Гипертекст как объект лингвистического исследования: Материалы III международной научно-практической конференции, 20 июня 2013 / отв. редактор С.А. Стройков. – Самара: ПГСГА, 2013. – 170 с.

157. Стройков С. А. Лингвопрагматические характеристики англоязычного электронного лексикографического гипертекста: на материале словаря-энциклопедии «The Free Dictionary»: дис. канд. филол. наук: 10.02.04. – Самара, 2008. – 180 с.

158. Стройков С. А. О результатах проведения II международной научно-практической конференции «Гипертекст как объект лингвистического исследования» [Текст] / С.А.Стройков // Высшее гуманитарное образование XXI века: проблемы и перспективы: материалы седьмой международной научно-практической конференции / отв. редактор Л.В.Вершинина. – Самара: ПГСГА, 2012. – С. 305–307.

159. Стройков С. А. О содержании понятий «интертекстуальность», «квазигипертекстуальность» и «гипертекстуальность» [Текст] / С.А.Стройков // Межкультурный диалог и языковые контакты: Материалы международной научной конференции 30.09.2010–01.10.2010. – Кутаиси, Грузия: Тбилисский государственный университет экономических отношений, 2010. – С. 151–154.

160. Стройков С. А. О содержании понятий «сверхфразовое единство» и «информационная единица электронного гипертекста» [Текст] / С.А.Стройков // Всероссийская заочная научно-практическая конференция «Актуальные проблемы германистики» (2009; Саранск) [материалы] / редкол.: Л.А.Лазутова (отв. ред.) [и др.]; Мордовский государственный педагогический институт. – Саранск, 2010. – Вып. 1. – С. 3–5.

161. Стройков С. А. Основные понятия лингвистической концепции электронного лексикографического гипертекста [Текст] / С.А.Стройков // Известия Самарского научного центра Российской академии наук. – Т. 12. – № 5 (3). – Самара: Изд-во СНЦ РАН, 2010. – С. 808–811.

162. Стройков С. А. Структура гипертекста и средства реализации когезии и обеспечения когерентности в электронном гипертексте [Текст] / С.А.Стройков // Наука и культура России: Материалы VI Международной научно-практической конференции, посвященной Дню славянской письменности и культуры памяти святых равноапостольных Кирилла и Мефодия: в 2-х т. Т. 1. – Самара: СамГУПС, 2009. – С. 198–200.

163. Суминова Т. Н. Текст, контекст, гипертекст: размышления о художественном произведении / Т. Н. Суминова // Общественные науки и современность. – 2006. – № 3. – С. 169–176.

164. Сурина В. Н., Каменева В. А. Гиперкаркас как структурный элемент сайтового гипертекста // Вестник Челябинского государственного университета: Изд-во ЧГУ. – Челябинск, 2013. – № 29 (320). Филология. Искусствоведение. Вып. 83. – С. 133–136.

165. Сурина В. Н. Классификационные параметры гиперссылок // Вестник Челябинского государственного университета: Изд-во ЧГУ. – Челябинск, 2013. – № 35 (326). Филология. Искусствоведение. Вып. 85. – С. 120–122.

166. Теремкова О. А. Переводческие стратегии как инструмент транслятологического анализа / О.А. Теремкова // Вестн. Воронеж. гос. ун-та. – Воронеж, 2012. – №2. – С. 177–179.

167. Толстов Б. Н. Особенности перевода гипертекста: выпускная квалификационная работа. – Хабаровск: 2010.

168. Тренева М. Г. Философское обоснование гипертекста / М.Г. Тренева // Научно-педагогический журнал Восточной Сибири Magister Dixit. – 2011. – № 3. – С. 14, або <http://elibrary.ru/download/73147714.pdf>

169. Умбрашко Д. Б. Роман В. Г. Сорокина «Голубое сало» как гипертекст: дис. ... канд. филол. наук: 10.01.01. – Барнаул, 2004. – 171 с.

170. Фатеева Н. А. (2006): Интертекст в мире текстов: Контрапункт интертекстуальности. – М.: КомКнига. – 280 с.

171. Федоров А. В. Основы общей теории перевода. Для институтов и факультетов иностр. языков. Учеб. пособие. – 5-е изд. – СПб.: Филологический факультет СПбГУ; М.: ООО «Издательский Дом «ФИЛОЛОГИЯ ТРИ», 2002. – 416 с.

172. Фененко Н. А. Язык реалий и реалии языка / Под ред. проф. А. А. Кротова. – Воронеж: Воронежский государственный университет, 2001. – 140 с.

173. Харгадон С. Web 2.0 – это будущее образования [Электронный ресурс (рос.)]. – Интернет-публікація. 2008. – Режим доступа:

<http://www.websoft.ru/db/wb/2FF50B0C29518A87C32574DD003290BC/doc.htm>

174. Хартунг Ю. Гипертекст как объект лингвистического анализа / Ю. Хартунг, Е. Брейдо // Вестник Московского ун-та. Сер. 9 : Филология. – 1996. – № 3. – С. 61–77.

175. Чередниченко О. І. Складові професійної компетенції письмового та усного перекладача / О. Чередниченко // Іноземна філологія. Вісник Київського національного університету ім. Т. Шевченка, 2007. – № 41. – С. 25–27.

176. Черкасс И. А. Лингвистические и психологические компоненты переводческой стратегии / И. А. Черкасс // Мир на Северном Кавказе через языки, образование и культуру : материалы I Междунар. конгресса (11–14 сент. 1996 г.) / Симпозиум 2. – Пятигорск, 1996

177. Чернявская В. Е. Лингвистика текста. Лингвистика дискурса : учеб. пособие / В. Е. Чернявская. – М. : ФЛИНТА : Наука, 2013. – 208 с.

178. Чернявская В. Е. Лингвистика текста: Поликодовость, интертекстуальность, интердискурсивность: учеб. пособие. – М.: Книжный дом «ЛИБРОКОМ», 2009. – 248 с.

179. Чувильская Е. А. Гипертекст как явление ситуации постмодернизма [Электронный ресурс (рос.)] – Режим доступа:

http://www.rusnauka.com/14_APSN_2008/Philologia/32537.doc.htm

180. Шаблій О. А. «Псевдодрузі перекладача» в перекладній термінографії (на матеріалі німецької та української юридичних терміносистем)

[Текст] / О. А. Шаблій // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Сер. Іноземна філологія. – 2003. – Вип. 34/36. – С.145-147.

181. Шехтман Н. А. Проблема понимания речевого произведения и гипертекст [Текст] / Н.А.Шехтман. – Оренбург, Изд-во ОГПУ, 2005. – 168 с.

182. Швейцер А. Д. Теория перевода : Статус, проблемы, аспекты / А. Д. Швейцер. – М. : Наука, 1988. – 215 с.

183. Шишкін В. І. Мова як складник державотворення // Мовознавство. – 2013. – № 2-3. – С. 221

184. Шкапенко П. В. Специфика реализации прагмалингвистических принципов в интернет-дискурсе : автореф. на соискание уч. степени кандидата филологических наук: спец. 10.02.04 – «Германские языки» / П. В. Шкапенко. – Москва, 2008. – 29 с.

185. Щипицина Л. Ю. Жанры компьютерно-опосредованной коммуникации / Л.Ю. Щипицина. – Архангельск: Поморский университет, 2009. – 238 с.

186. Щипицина Л. Ю. Комплексная лингвистическая характеристика компьютерно-опосредованной коммуникации (на материале немецкого языка): дисс. ... д-ра филол. наук. Архангельск, 2010. – 459 с.

187. Щипицина Л. Ю. Стилистико-языковой и жанровый подходы к изучению компьютерно-опосредованной коммуникации [Электронный ресурс (рос.)] // Вестник Челябинского государственного университета. No 5 (143). Филология. Искусствоведение. Вып. 29. – Челябинск: Изд-во ЧГУ, 2009. – С. 155–161. – Режим доступа: <http://www.lib.csu.ru/vch/143/028.pdf>

188. Эпштейн В. Л. Гипертекст и гипертекстовые системы [Электронный ресурс (рос.)] // РАН, Ин-т пробл. упр. Препр. – М., 1998. – Режим доступа: <http://www.lingvolab.chat.ru/library/hypertext.htm>
або <http://www.ipu.rssi.ru/publ/epstn.htm>

189. Эпштейн В.Л. Гипертекст – новая парадигма информатики // Автоматика и Телемеханика / No 11, 1991.

190. Як редагувати Вікіпедію: Довідник для новачків [Текст] / Упоряд. С. Д. Петров; За заг. ред. Є. В. Букета. – К.: Український пріоритет, 2012. – 44 с.

[Електронний ресурс (укр.)] – Режим доступу:

https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/d/d4/How_To_Edit_Wikipedia._Guide_For_Beginners._Ukrainian_Edition.pdf

191. 10 Years of Wikipedia: інтерв'ю із Sue Gardner [Електронний ресурс (англ.)] // On the media. – 14.01.2011. – Режим доступу: <http://www.onthedia.org/2011/jan/14/10-years-of-wikipedia/>

192. Alschewa A. Der Hypertext der deutschen Wikipedia: Merkmale und Übersetzungsstrategien // Україна та німецькомовні країни в діалозі літератур, мов та культур: Матеріали XX Міжнародної науково-практичної конференції Асоціації українських германістів (27–28 вересня 2013 р.). – Львів: ПАІС, 2013. – С.15–16

193. Beaugrande R. de New foundations for a science of text and discourse: cognition, communication, and the freedom of access to knowledge and society / Robert de Beaugrande Norwood, NJ : Ablex Publ., 1997 670 S.

194. Beaugrande R. de, Dressler W.U. Einführung in die Textlinguistik / Robert-Alain de Beaugrande ; Wolfgang Ulrich Dressler Tübingen : Niemeyer, 1981. – XIII. – 290 S.

195. Boardman M. The Language of Websites / M. Boardman. – New York: Routledge, 2004. – 102 p.

196. Brinker K. Linguistische Textanalyse. Eine Einführung in Grundbegriffe und Methoden. Berlin 2001.

197. Bush W. As we may think //Atlantic Montly.-1945, N.7. – P. 101–108. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.isg.sfu.ca/uchier/misc/hypertext_review/index.html

198. Bußmann H. Lexikon der Sprachwissenschaft. Stuttgart 1990

199. Campbell K.S. Coherence, Continuity, and Cohesion: Theoretical Foundations for Document Design. Hillsdale: Erlbaum. Carlson, L. 1983.

200. Chen Shun-Ling Self-governing Online Communities in Web 2.0: Privacy, Anonymity and Accountability in Wikipedia [Електронний ресурс (англ.)]. – 2010.

– Режим доступа: <http://www.albanylawjournal.org/Documents/Articles/20.2.421-Chen.pdf>

201. Cooper R. Globalization of media industries / R. Cooper // Encyclopedia of communication and Information. – N.Y. : Macmillan Reference group, 2002. – pp. 160– 170.

202. Crystal D. Language and the Internet / D. Crystal. – Cambridge: Cambridge University Press, 2009. – P. 39 – 76.

203. Cukier K. Data, data everywhere // The Economist, 25.02.2010 [Электронный ресурс (англ.)]. – Режим доступа: <http://www.economist.com/node/15557443>

204. Dresner E. The Topology of Auditory and Visual Perception, Linguistic Communication, and Interactive Written Discourse [Электронный ресурс] / E. Dresner // Language@Internet. – 2005. – Режим доступа: http://www.languageatinternet.de/articles/2005/161/index_html/

205. Engelbart D. A conceptual framework for the augmentation of man's intellect. In P.W.Howerton and D.C.Weeks (Eds). // Vistas in information handling: The augmentation of man s intellect by machine.-Washington, DS: Spartan Books. – 1963. – 1. P. 1–29.

206. Engelbart D. C. and English W. K. A research center for augmentig human intellect // AFIPS Conference Proceedings (Fall Joint Conference). – Montvale, NJ: AFIPS Press. – 1968. – P. 395–410.

207. Engelbart D.C. Toward Augmenting the Human Intellect and Boosting our Collective IQ // Comm/ of the ACM, August 1995 / Vol.38 / No.8, P. 30–32.

208. Flender, J. & Christmann, U. (2000). Hypertext: prototypische Merkmale und deren Realisierung im Hypertext "Visuelle Wahrnehmung". Medienpsychologie, 12, 94-116.

209. Gantz J., Reinsel D. Extracting Value from Chaos. IDC Report. June 2011 [Электронный ресурс (англ.)]. – Режим доступа: <https://www.emc.com/collateral/analyst-reports/idc-extracting-value-from-chaos-ar.pdf>

210. Gates B. Content is the King [Електронний ресурс (англ.)]. – Интернет-публікація // Sick Site Syndrome, 1996. – Режим доступа: <http://www.sick-site-syndrome.com/articles/content-is-king.shtml>

211. Hammwöhner R. Offene Hypertextsysteme: das Konstanzer Hypertextsystem (KHS) im wissenschaftlichen Kontext / Rainer Hammwöhner. – Konstanz: UVK, Univ.-Verl- Konstanz, 1997 390 S.

212. Halliday M. A. K., McIntosh A. & Stevens P. The Linguistic Sciences and Language. Teaching. (Longmans' Linguistic Library.) London: Longmans, 1964.

213. Halliday M. A. K., Hasan R. (1976). Cohesion in English. London: Longman.

214. Handler P. E-Text: Strategien und Kompetenzen: elektronische Kommunikation in Wissenschaft, Bildung und Beruf / Peter Handler (Hrsg.). – Frankfurt am Main ; Berlin ; Bern ; Bruxelles ; New York ; Oxford ; Wien : Lang, 2001

215. Hasan R. Grammatical Cohesion in Spoken & Written English, Part One. London, Longman.

216. Herring S.C. A Faceted Classification Scheme for Computer-Mediated Discourse // Language@Internet. 2007. Vol. 4. P.1-37. [Електронний ресурс (англ.)]. – Режим доступа: <http://www.languageatinternet.de/articles/2007/761>

217. Herring S. Computer-Mediated Conversation: Introduction and Overview [Електронний ресурс (англ.)] / S. Herring // Language@Internet . – 2010. – Volume 7. – Режим доступа: http://www.languageatinternet.de/articles/2010/2801/index_htm

218. Hofman F. Hypertextsysteme – Begrifflichkeit, Modelle, Problemstellungen // Wirtschaftsinformaik. 1991, Heft 3. S.177–185.

219. Hönig H. G. Strategie der Übersetzung : Ein Lehr- und Arbeitsbuch / H. G. Hönig, P. Kußmaul. – Tübingen : Narr, 1982.

220. Huber O. Hyper-Text-Linguistik: TAH: ein textlinguistisches Analysemodell für Hypertexte. Theoretisch und praktisch exemplifiziert am Problemfeld der typisierten Links von Hypertexten im World Wide Web. Dissertation,

LMU München: Fakultät für Sprach- und Literaturwissenschaften. – 2002. – 276 S.
<http://edoc.ub.uni-muenchen.de/921/>

221. Ipsen G. E-Text: Strategien und Kompetenzen: elektronische Kommunikation in Wissenschaft, Bildung und Beruf / Peter Handler (Hrsg.). – Frankfurt am Main ; Berlin ; Bern ; Bruxelles ; New York ; Oxford ; Wien : Lang, 2001.

222. Janich N. Textlinguistik : 15 Einführungen / Nina Janich (Hg.)
 Tübingen : Narr, 2008 383 S.

223. Jonassen David H. Hypertext / hypermedia, Educational Technology Publications, 1989 – Computers – 91 p.

224. Kemp S. Digital in 2017 Global Overview. 24.01.2017 [Elektronischer ресурс (англ.)]. – Режим доступа: <https://wearesocial.com/special-reports/digital-in-2017-global-overview>

225. Krings H. P. Was in den Köpfen von Übersetzern vorgeht : Eine empirische Untersuchung zur Struktur des Übersetzungsprozesses an fortgeschrittenen Französischlernern / H. P. Krings. – Tübingen : Narr, 1986. – XI, 570 S.

226. Landow G. P. Hypertexte; The Convergence of Contemporary Critical Theory & Technology [Elektronischer ресурс (англ.)] — Режим доступа: <http://www.stg.brown.edu/projects/hypertext/landow/ht/contents.html>

227. Landow G. P. Hypertext 2.0: The Convergence of Contemporary Literary Theory and Technology. – USA, Cambridge Johns Hopkins University Press. – 346 p.

228. Landow George P. Hypertext 3.0. Critical theory and new media in an era of globalization, (Parallax: Re-visions of Culture and Society) 3rd Edition, 1996. – 438 p.

229. Lasswell H. D. The structure and function of communication in society. In: Bryson, (ed.) The Communication of Ideas. N.Y.:Harper and Brothers, 1948.

230. Lehnen K. Hypertext – Kommunikative Anforderungen am Beispiel von Websites. In: Schlobinski, Peter (Hrsg.): Von *hdl* bis *cul8r*. Sprache und Kommunikation in den Neuen Medien. Mannheim: Duden [Reihe: Thema Deutsch. Band 7], – 2006. – S. 197–209.

231. Meng K. Sprachliche Mittel zur Realisierung der Funktionen der Nachricht. In: Sprache und Ideologie. Hg. von W. Schmidt. Halle 1972, S. 123–144.

232. Nelson T. N. A file structure for the complex, the changing, and the indeterminate // ACM 20th National Conference Proceedings. – Cleveland, 1965. – P. 84–100.

233. Nelson T.N. As we we will think in Online 72 // Proceedings of the International Conference on Online Interactive Computing. Uxbridge, UK: Online Computer Systems Ltd. 1983 pp. 439–454.

234. Nolden M., Franke T. Das Internet Buch. – Düsseldorf: Sybex-Verlag GmbH. – 1996. – 1008 S.

235. Nord Ch. Textanalyse und Übersetzen : Theoretische Grundlagen, Methode und didaktische Anwendung einer übersetzungsrelevanten Textanalyse / Ch. Nord. – Heidelberg : Julius Groos Verlag, 1988. – 313 S.

236. O'Reilly, T. 2007 Today's Web 3.0 Nonsense Blogstorm. – [Електронний ресурс (англ.)]. – Інтернет-публікація // O'Reilly Radar, 2007. – Режим доступу: <http://radar.oreilly.com/archives/2007/10/web-30-semantic-web-web-20.html>

237. Ponzio A. Hypertext and Translation. In: Translation and The Machine: Technology, Meaning, Praxis, ed. Steve Berneking and Scott S. Elliott, 95–102. Rome: Edizioni di Storia e Letteratura, 2007.

238. Ponzio A. Hypertextuality and literary translation. Les émotions : figures et configurations dynamiques Vital signs of semio-translation. Semiotica, 2007(163), pp. 289-309.

239. Rehm G. Hypertextsorten : Definition, Struktur, Klassifikation / Georg Rehm Norderstedt: Books on Demand GmbH, 2007. – 633 S.

240. Sager S. F. Intertextualität und die Interaktivität von Hypertexten. In: Klein, Josef/Fix, Ulla (Hrsg.): Textbeziehungen. Linguistische und literaturwissenschaftliche Beiträge zur Intertextualität. Tübingen: Stauffenberg Verlag 1997, S. 109–123. Додаток: http://www.digitaleliteratur.net/?page_id=731

241. Sager, Sven F. (1995): *Verbales Verhalten. Eine semiotische Studie zur linguistischen Ethologie*. Tübingen.
242. Simanowski, Roberto: *Hypertextualität*. In: Anz, Thomas: *Handbuch Literaturwissenschaft. Gegenstände und Grundbegriffe*. Stuttgart/Weimar: Metzler 2007, S. 250–254.
243. Sin D. *Thematic and Situational Features of Chinese BBS Texts* [Електроний ресурс (англ.)] / Sin Daya // *Language@Internet*. – 2009. – Volume 6. – Режим доступа: <http://www.languageatinternet.de/articles/2009/2011>
244. Stede M. *Korpusgestützte Textanalyse : Grundzüge der Ebenenorientierten Textlinguistik* / Tübingen : Narr, 2007 207 S.
245. Stein D. *The Website as a Domain-Specific Genre* [Електроний ресурс (англ.)] / D. Stein // *Language@internet*, 3, article 6. – Режим доступа : http://www.languageatinternet.de/articles/2006/374/index_html/
246. Storrer A. *Coherence in text and hypertext*. *Document Design* 3 (2), 2002. S. 156–168 [Електроний ресурс (нім.)]. – Режим доступа: http://www.studiger.tu-dortmund.de/images/Storrer_2002_coherence_in_text_and_hypertext.pdf
247. Storrer A. *Hypertext und Texttechnologie*. In: Knapp, K. u.a. (Hrsg.): *Angewandte Linguistik. Ein Lehrbuch*. Tübingen: Francke Verlag, 2004. S. 207–228. [Електроний ресурс (нім.)]. – Режим доступа: http://www.studiger.tu-dortmund.de/images/Storrer_2004_Hypertext_und_texttechnologie.pdf
248. Storrer A. *Hypertextlinguistik* / Angelika Storrer // Janich, Nina (Hrsg.): *Textlinguistik. 15 Einführungen*. Tübingen (narr Studienbücher), 2008. – S. 211–227. <http://www.studiger.tu-dortmund.de/images/Hypertextlinguistik-Preprint.pdf>
249. Storrer A. *Kohärenz in Hypertexten*. In: *Zeitschrift für germanistische Linguistik* 31.2.2004. S. 274–292. [Електроний ресурс (нім.)]. – Режим доступа: http://www.studiger.tu-dortmund.de/images/Storrer_2004_Kohaerenz_in_hypertexten.pdf
250. Storrer A. *Neue Text- und Schreibformen im Internet: Das Beispiel Wikipedia, 2012* [Електроний ресурс (нім.)] (Препринт // Juliane Köster &

Helmuth Feilke (Hrsg.): Textkompetenzen für die Sekundarstufe II. Freiburg: Fillibach). – Режим доступа: <http://www.studiger.tu-dortmund.de/images/Storrer-textkompetenzen-preprint.pdf>

251. Storrer A. Text und Hypertext. Mit einem Exkurs zu XLink und XPointer von Eva Anna Lenz. In: Lemnitzer, Lothar; Lobin, Hennig (Hrsg.): Texttechnologie. Tübingen: Stauffenburg, 2004. S. 13–50.

252. Sutherland Kathryn Electronic text Investigations in method and theory, Oxford : Clarendon Press ; New York : Oxford University Press, 1997. – 245 p.

253. The Size of the World Wide Web [Электронный ресурс (англ.)]. – Режим доступа: <http://www.worldwidewebsite.com>

254. van den Bosch A., Bogers T., de Kunder M. Estimating search engine index size variability: a 9-year longitudinal study. *Scientometrics*, 107:2, pp. 839-856. [Электронный ресурс (англ.)]. – Режим доступа: http://www.dekunder.nl/Media/10.1007_s11192-016-1863-z.pdf

255. Vater H. Einführung in die Textlinguistik : Struktur und Verstehen von Texten / Heinz Vater Ausgabe: 3., überarb. Aufl. erschienen: München : Fink, 2001. – 221 S.

256. Wilss W. Translation Strategy, Translation Method and Translation Technique : Towards a Clarification of Three Translational Concepts / W. Wilss // *Revue de Phonetique Appliquee*. – 1983. – P. 143–152.

257. Wodak R. Critical Linguistics and Critical Discourse Analysis // *Handbook of Pragmatics*. – Amsterdam/Philadelphia: Benjamin, 1994.

258. Yates S. T. Oral and Written Linguistics Aspects of Computer Conferencing: A Corpus Based Study // *Communication: Linguistic, Social and Cross-Cultural Perspective*. – Amsterdam: John Benjamins Publishing, 1996. – P. 29–46.

Список лексикографічних джерел та довідкової літератури:

- I. Арутюнова Н. Д. Дискурс // Лингвистический энциклопедический словарь. – М.: “Советская энциклопедия”, 1990, – С. 136.
- II. Большой толковый словарь русского языка / сост. И гл. Ред. С.А.Кузнецов. – СПб.: Норинт, 2000. – 1536 с.
- III. Ахманова О. С. Словарь лингвистических терминов / О. С. Ахманова. – М. : «Советская Энциклопедия», 1966. – 608 с.
- IV. Бусел В. Т. Великий тлумачний словник сучасної української мови / В. Т. Бусел. – Київ, Ірпінь: Перун, 2005. – 1728 с.
- V. Ильин И. И. Интертекстуальность: Современное литературоведение (страны Западной Европы и США): концепции, школы, термины. Энциклопедический справочник. – М., 1999. – С. 204–205.
- VI. Лингвистический энциклопедический словарь / Глав. ред. В.Н. Ярцева; Ред. кол.: Н.Д. Арутюнова и др. Издательство "Советская энциклопедия" Научно-редакционный совет, Институт языкознания (Академия наук СССР), 1990. – 682 с.
- VII. Николаева Т. М. Краткий словарь терминов лингвистики текста / Т.М. Николаева // Новое в зарубежной лингвистике: Лингвистика текста ; сост., общ. ред. и вступ. ст. Т.М. Николаевой. – М., 1978. – Вып. VIII. – С. 467–472.
- VIII. Першиков В. И., Савинков В. М. Толковый словарь по информатике / Рецензенты: канд. физ.-мат. наук А. С. Марков и д-р физ.-мат. наук И. В. Потгосин. — М.: Финансы и статистика, 1991. – 543 с
- IX. Український правопис. – 3-є вид., випр. й доп. – К., 1990. – С. 20.
- X. Український правопис 1928 та 1929 Харків [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://r2u.org.ua/data/other/Правопис-1928.pdf>
- XI. Шевченківська енциклопедія [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.shevchcycl.kiev.ua/>
- XII. The New Encyclopaedia Britannica Volume 12 – Trudeau to Zywiec – Micropaedia Ready Reference, 15th Edition. Published by Encyclopaedia Britannica, 1994. та електронний варіант <http://www.britannica.com/>.

Список джерел ілюстративного матеріалу:

259. **Берлінський кінофестиваль** // Матеріал із Вікіпедії – вільної енциклопедії [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://uk.wikipedia.org/Берлінський_кінофестиваль

260. **Бергіш-Гладбах** // Матеріал із Вікіпедії – вільної енциклопедії [Електронний ресурс (укр.)]. – Режим доступу: <https://uk.wikipedia.org/wiki/Бергіш-Гладбах>

261. **Википедия: Викикросс** // Матеріал із Вікіпедії – вільної енциклопедії [Електронний ресурс (рос.)]. – Режим доступу: <http://ru.wikipedia.org/wiki/Википедия:Викикросс>

262. **Википедия: Избранные списки и порталы** // Матеріал із Вікіпедії – вільної енциклопедії [Електронний ресурс (рос.)]. – Режим доступу: https://ru.wikipedia.org/wiki/Википедия:Избранные_списки_и_порталы

263. **Википедия: Содержание Википедии / Списки по темам** // Матеріал із Вікіпедії – вільної енциклопедії [Електронний ресурс (рос.)]. – Режим доступу: https://ru.wikipedia.org/wiki/Википедия:Содержание_Википедии/Списки_и_по_темам

264. **Вікіпедія** // Матеріал із Вікіпедії – вільної енциклопедії [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://uk.wikipedia.org/Вікіпедія>

265. **Вікіпедія: Вибрані статті** // Матеріал із Вікіпедії – вільної енциклопедії [Електронний ресурс (укр.)]. – Режим доступу: https://uk.wikipedia.org/wiki/Вікіпедія:Вибрані_статті

266. **Вікіпедія: Добрі статті** // Матеріал із Вікіпедії – вільної енциклопедії [Електронний ресурс (укр.)]. – Режим доступу: https://uk.wikipedia.org/wiki/вікіпедія:Добрі_статті

267. **Вікіпедія: Критерії вибраної статті** // Матеріал із Вікіпедії – вільної енциклопедії [Електронний ресурс (укр.)]. – Режим доступу: https://uk.wikipedia.org/wiki/Вікіпедія:Критерії_вибраної_статті

268. Вікіпедія: Необхідні статті / Рівень / 1 // Матеріал із Вікіпедії – вільної енциклопедії [Електронний ресурс (укр.)]. – Режим доступу: https://uk.wikipedia.org/wiki/Вікіпедія:Необхідні_статті/Рівень/1

269. Вікіпедія: Освітня програма Вікіпедії / Практика // Матеріал із Вікіпедії – вільної енциклопедії [Електронний ресурс (укр.)]. – Режим доступу: https://uk.wikipedia.org/wiki/Вікіпедія:Освітня_програма_Вікіпедії/Практика

270. Вікіпедія : Правила відтворення власних назв іншомовного походження // Матеріал із Вікіпедії – вільної енциклопедії [Електронний ресурс (укр.)]. – Режим доступу: https://uk.wikipedia.org/wiki/Вікіпедія:Правила_відтворення_власних_назв_іншомовного_походження

271. Вікіпедія: Правила і настанови // Матеріал із Вікіпедії – вільної енциклопедії [Електронний ресурс (укр.)]. – Режим доступу: https://uk.wikipedia.org/wiki/Правила_і_настанови

272. Вікіпедія: Проект1000+500+ // Матеріал із Вікіпедії – вільної енциклопедії [Електронний ресурс (укр.)]. – Режим доступу: <https://uk.wikipedia.org/wiki/Вікіпедія:Проект1000+500+>

273. Вікіпедія: Проект: Інтервікіпереклади // Матеріал із Вікіпедії – вільної енциклопедії [Електронний ресурс (укр.)]. – Режим доступу: <https://uk.wikipedia.org/wiki/Вікіпедія:Проект:Інтервікіпереклади>

274. Вікіпедія: Проект: КНУ // Матеріал із Вікіпедії – вільної енциклопедії [Електронний ресурс (укр.)]. – Режим доступу: <https://uk.wikipedia.org/wiki/Вікіпедія:Проект:КНУ>

275. Вікіпедія: проект співпраці з КНУ // Матеріал із Вікіпедії – вільної енциклопедії [Електронний ресурс (укр.)]. – Режим доступу: <http://uk.wikipedia.org/wiki/Вікіпедія:Проект:КНУ>

276. Вікіпедія: Публікації про Вікіпедію // Матеріал із Вікіпедії – вільної енциклопедії [Електронний ресурс (укр.)]. – Режим доступу: https://uk.wikipedia.org/wiki/Вікіпедія:Публікації_про_Вікіпедію

277. **Вільгельм Гауфф** // Матеріал із Вікіпедії – вільної енциклопедії [Електронний ресурс (укр.)]. – Режим доступу: https://uk.wikipedia.org/wiki/Вільгельм_Гауфф

278. **Гейдельберзький університет Рупрехта-Карла** // Матеріал із Вікіпедії – вільної енциклопедії [Електронний ресурс (укр.)]. – Режим доступу: https://uk.wikipedia.org/wiki/Гейдельберзький_університет_Рупрехта-Карла

279. **Гіссен** // Матеріал із Вікіпедії – вільної енциклопедії [Електронний ресурс (укр.)]. – Режим доступу: <https://uk.wikipedia.org/wiki/Гіссен>

280. **Довідка: Навігація** // Матеріал із Вікіпедії – вільної енциклопедії [Електронний ресурс (укр.)]. – Режим доступу: <https://uk.wikipedia.org/wiki/Довідка:Навігація>

281. **Дортмунд** // Матеріал із Вікіпедії – вільної енциклопедії [Електронний ресурс (укр.)]. – Режим доступу: <http://uk.wikipedia.org/wiki/Дортмунд>

282. **Дюссельдорфський університет** // Матеріал із Вікіпедії – вільної енциклопедії [Електронний ресурс (укр.)]. – Режим доступу: https://uk.wikipedia.org/wiki/Дюссельдорфський_університет

283. **Едуард-Анрі Авріль** // Матеріал із Вікіпедії – вільної енциклопедії [Електронний ресурс (укр.)]. – Режим доступу: https://uk.wikipedia.org/wiki/Едуард-Анрі_Авріль

284. **Інтерфейс користувача** // Матеріал із Вікіпедії – вільної енциклопедії [Електронний ресурс (рос.)]. – Режим доступу: http://ru.wikipedia.org/wiki/Інтерфейс_користувача

285. Категорія: Вікіпедія: Проект: Добрі статті // Матеріал із Вікіпедії – вільної енциклопедії [Електронний ресурс (укр.)]. – Режим доступу: https://uk.wikipedia.org/wiki/Категорія:Вікіпедія:Проект:Добрі_статті

286. **Київський національний університет імені Тараса Шевченка** // Матеріал із Вікіпедії – вільної енциклопедії [Електронний ресурс (нім)]. – Режим доступу: <http://uk.wikipedia.org/wiki/КНУ>

287. **Кияк Тарас Романович** // Матеріал із Вікіпедії – вільної енциклопедії [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://uk.wikipedia.org/wiki/Кияк_Тарас_Романович

288. **Крааль** // Матеріал із Вікіпедії – вільної енциклопедії [Електронний ресурс (укр.)]. Режим доступу: <https://uk.wikipedia.org/wiki/Крааль>

289. **Лена Маєр-Ландрут** // Матеріал із Вікіпедії – вільної енциклопедії [Електронний ресурс (укр.)]. Режим доступу: https://uk.wikipedia.org/wiki/Лена_Маєр-Ландрут

290. **Лижичко Руслана Степанівна** // Матеріал із Вікіпедії – вільної енциклопедії [Електронний ресурс (укр.)]. – Режим доступу: https://uk.wikipedia.org/wiki/Лижичко_Руслана_Степанівна

291. **Молодість** (кінофестиваль) // Матеріал із Вікіпедії – вільної енциклопедії [Електронний ресурс]. Режим доступу: [http://uk.wikipedia.org/wiki/Молодість_\(кінофестиваль\)](http://uk.wikipedia.org/wiki/Молодість_(кінофестиваль))

292. **Національна премія України імені Тараса Шевченка** // Матеріал із Вікіпедії – вільної енциклопедії [Електронний ресурс (укр.)]. Режим доступу: http://uk.wikipedia.org/wiki/Національна_премія_України_імені_Тараса_Шевченка

293. **Національний академічний театр опери та балету України імені Тараса Шевченка** // Матеріал із Вікіпедії – вільної енциклопедії [Електронний ресурс (укр.)]. Режим доступу: https://uk.wikipedia.org/wiki/Національний_академічний_театр_опери_та_балету_України_імені_Тараса_Шевченка

294. **Німецька юридична газета** // Матеріал із Вікіпедії – вільної енциклопедії [Електронний ресурс (укр.)]. – Режим доступу: https://uk.wikipedia.org/wiki/Німецька_юридична_газета

295. **Огнєвіч Злата Леонідівна** // Матеріал із Вікіпедії – вільної енциклопедії [Електронний ресурс (укр.)]. Режим доступу: https://uk.wikipedia.org/wiki/Огнєвіч_Злата_Леонідівна

296. **Пан'європейський пікнік** // Матеріал із Вікіпедії – вільної

енциклопедії [Електронний ресурс (укр.)]. – Режим доступу:

https://uk.wikipedia.org/wiki/Пан%27європейський_пікнік

297. Проект: Переводи // Матеріал із Вікіпедії – вільної енциклопедії [Електронний ресурс (рос.)]. – Режим доступу:

<https://ru.wikipedia.org/wiki/Проект:Переводы>

298. Проект: Переводы / С українського // Матеріал із Вікіпедії – вільної енциклопедії [Електронний ресурс (рос.)]. – Режим доступу:

https://ru.wikipedia.org/wiki/Проект:Переводы/С_українського

299. **Реклінггаузен** // Матеріал із Вікіпедії – вільної енциклопедії [Електронний ресурс (укр.)]. – Режим доступу:

<https://uk.wikipedia.org/wiki/Реклінггаузен>

300. Рекомендації щодо транслітерування літерами української абетки власних назв, поданих англійською, французькою, німецькою та італійською мовами [Електронний ресурс (укр.)]. – Режим доступу:

<http://sips.gov.ua/ua/transliteruvannja.html>

301. **Союз українських студентів у Німеччині** // Матеріал із Вікіпедії – вільної енциклопедії [Електронний ресурс (укр.)]. – Режим доступу:

<http://uk.wikipedia.org/wiki/СУСН>

302. Текстовий інтерфейс користувача // Матеріал із Вікіпедії – вільної енциклопедії [Електронний ресурс (укр.)]. – Режим доступу:

https://uk.wikipedia.org/wiki/Текстовий_інтерфейс_користувача

303. **Українська Вікіпедія** // Матеріал із Вікіпедії – вільної енциклопедії [Електронний ресурс]. – Режим доступу:

http://uk.wikipedia.org/wiki/Українська_Вікіпедія

304. Червоний корпус КНУ // Матеріал із Вікіпедії – вільної енциклопедії [Електронний ресурс (укр.)]. – Режим доступу:

http://uk.wikipedia.org/wiki/Червоний_корпус_Кну

305. **Bergisch-Gladbach** // Матеріал із Вікіпедії – вільної енциклопедії [Електронний ресурс (нім.)]. – Режим доступу:

https://de.wikipedia.org/wiki/Bergisch_Gladbach

306. **Category: Main topic classification** // Матеріал із Вікіпедії – вільної енциклопедії [Електронний ресурс (англ.)]. – Режим доступу: http://en.wikipedia.org/wiki/Category:Main_topic_classifications

307. **Deutsche Juristen-Zeitung** // Матеріал із Вікіпедії – вільної енциклопедії [Електронний ресурс (нім.)]. – Режим доступу: https://de.wikipedia.org/wiki/Deutsche_Juristen-Zeitung

308. **Dortmund** // Матеріал із Вікіпедії – вільної енциклопедії [Електронний ресурс (нім.)]. – Режим доступу: <http://de.wikipedia.org/wiki/Dortmund>

309. **Édouard-Henri Avril** // Матеріал із Вікіпедії – вільної енциклопедії [Електронний ресурс (нім.)]. – Режим доступу: https://de.wikipedia.org/wiki/Édouard-Henri_Avril

310. **Gießen** // Матеріал із Вікіпедії – вільної енциклопедії [Електронний ресурс (нім.)]. – Режим доступу: <http://de.wikipedia.org/wiki/Gießen>

311. **Heinrich-Heine-Universität Düsseldorf** // Матеріал із Вікіпедії – вільної енциклопедії [Електронний ресурс (нім.)]. – Режим доступу: https://de.wikipedia.org/wiki/Heinrich-Heine-Universität_Düsseldorf

312. **Hilfe: Menüpunkte** // Матеріал із Вікіпедії – вільної енциклопедії [Електронний ресурс (нім.)]. – Режим доступу: <https://de.wikipedia.org/wiki/Hilfe:Menüpunkte>

313. Home page [Електронний ресурс (англ.)]. – Режим доступу: <https://nostalgia.wikipedia.org/wiki/HomePage>

314. **Internationale Filmfestspiele Berlin** // Матеріал із Вікіпедії – вільної енциклопедії [Електронний ресурс (нім.)]. – Режим доступу: http://de.wikipedia.org/wiki/Internationale_Filmfestspiele_Berlin

315. Kategorie: Sachsystematik // Матеріал із Вікіпедії – вільної енциклопедії [Електронний ресурс (нім.)]. – Режим доступу: <https://de.wikipedia.org/wiki/Kategorie:Sachsystematik>

316. **Kraal** // Матеріал із Вікіпедії – вільної енциклопедії [Електронний ресурс (нім.)]. – Режим доступу: <https://de.wikipedia.org/wiki/Kraal>

317. **Lena Meyer-Landrut** // Матеріал із Вікіпедії – вільної енциклопедії [Електронний ресурс (нім)]. – Режим доступу: http://de.wikipedia.org/wiki/Lena_Meyer-Landrut

318. List of Wikipedias [Електронний ресурс (англ.)]. – Режим доступу: https://meta.wikimedia.org/wiki/List_of_Wikipedias

319. **MitOst** // Матеріал із Вікіпедії – вільної енциклопедії [Електронний ресурс (нім)]. – Режим доступу: <http://de.wikipedia.org/wiki/MitOst>

320. **MitOst** // Матеріал із Вікіпедії – вільної енциклопедії [Електронний ресурс (укр)]. <http://uk.wikipedia.org/wiki/MitOst>

321. **Molodist** // Матеріал із Вікіпедії – вільної енциклопедії [Електронний ресурс (нім)]. – Режим доступу: <http://de.wikipedia.org/wiki/Molodist>

322. **Nationale Taras-Schewtschenko-Universität Kiew** // Матеріал із Вікіпедії – вільної енциклопедії [Електронний ресурс (нім)]. – Режим доступу: http://de.wikipedia.org/wiki/Nationale_Taras-Schewtschenko-Universität_Kiew

323. **Paneuropäisches Picknick** // Матеріал із Вікіпедії – вільної енциклопедії [Електронний ресурс (нім)]. – Режим доступу: http://de.wikipedia.org/wiki/Paneuropäisches_Picknick

324. Portal: Contents / Lists // Матеріал із Вікіпедії – вільної енциклопедії [Електронний ресурс (англ.)]. – Режим доступу: <https://en.wikipedia.org/wiki/Portal:Contents/Lists>

325. **Recklinghausen** // Матеріал із Вікіпедії – вільної енциклопедії [Електронний ресурс (нім)]. – Режим доступу: <http://de.wikipedia.org/wiki/Recklinghausen>

326. **Ruprecht-Karls-Universität Heidelberg** // Матеріал із Вікіпедії – вільної енциклопедії [Електронний ресурс (нім)]. – Режим доступу: http://de.wikipedia.org/wiki/Ruprecht-Karls-Universität_Heidelberg

327. **Ruslana Lyschytschko** // Матеріал із Вікіпедії – вільної енциклопедії [Електронний ресурс (нім)]. – Режим доступу: https://de.wikipedia.org/wiki/Ruslana_Lyschytschko

328. **Taras Kyjak** // Матеріал із Вікіпедії – вільної енциклопедії [Електронний ресурс (нім)]. – Режим доступу: https://de.wikipedia.org/wiki/Taras_Kyjak

329. **Taras-Schewtschenko-Opernhaus** // Матеріал із Вікіпедії – вільної енциклопедії [Електронний ресурс (нім)]. – Режим доступу: <https://de.wikipedia.org/wiki/Taras-Schewtschenko-Opernhaus>

330. **Taras-Schewtschenko-Preis** // Матеріал із Вікіпедії – вільної енциклопедії [Електронний ресурс (нім)]. – Режим доступу: <http://de.wikipedia.org/wiki/Taras-Schewtschenko-Preis>

331. **Web 3.0** – Матеріал із Вікіпедії – вільної енциклопедії. [Електронний ресурс (рос.)]. – Режим доступу: http://ru.wikipedia.org/wiki/Web_3.0

332. **Wikipedia** // Матеріал із Вікіпедії – вільної енциклопедії [Електронний ресурс (нім)]. – Режим доступу: <http://de.wikipedia.org/wiki/Wikipedia>

333. **Wilhelm Hauff** // Матеріал із Вікіпедії – вільної енциклопедії [Електронний ресурс (нім)]. – Режим доступу: https://de.wikipedia.org/wiki/Wilhelm_Hauff

334. **Zlata Ohnewitsch** // Матеріал із Вікіпедії – вільної енциклопедії [Електронний ресурс (нім)]. – Режим доступу: http://de.wikipedia.org/wiki/Zlata_Ohnewitsch